

Verhandeling over de inwendige ziekten der paarden

<https://hdl.handle.net/1874/31387>

VERHANDELING

OVER DE

INWENDIGE ZIEKTENS

DER

P A A R D E N.

DP 5666

VERHANDELING

OVER DE
INWENDIGE ZIEKTENS

DER

PAARDEN.

GETROKKEN UIT DE WERKEN VAN
DEN HEER

L A F O S S E,

VOORHEEN BEROEMD GENEESMEESTER
DER PAARDEN, VAN DE KLEINE
STALLEN DES KONINGS VAN
VRANKRYK.

Uit het Fransch Vertaald.

*Door de Orde van
Door de Generaal Baron van Nijlle van
Sewo Kerke.*

*P. van Aardenbroek
d. 7 Sept 1797.*

Te U T R E C H T,

BY B. WILD, ET J. ALTHEER.

MDCCXCV.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

I N H O U D

D E R

HOOFDSTUKKEN

E N

A F D E E L I N G E N .

INLEIDING.	Bladz. 1.
EERSTE HOOFDSTUK.	
<i>Van de Pathologia of Ziektenkunde.</i>	9.
TWEEDE HOOFDSTUK.	
<i>Van de Ongeneeslijke Ziekten.</i>	14.
DERDE HOOFDSTUK.	
<i>Van de Inflammatie of Ontsteking.</i>	17.
VIERDE HOOFDSTUK.	
<i>Van de Koorts in het gemeen.</i>	26.
VIJFDE HOOFDSTUK.	
ZIERTENS VAN HET HOOFD.	32.
EERSTE AFDEELING.	
<i>Van de Vertigo, of Draaijingen en Zuizelingen in het Hoofd.</i>	ibid.
TWEEDE AFDEELING.	
<i>Van de Harten - Zichten.</i>	36.
DERDE AFDEELING.	
<i>Van het Vuur, of de Spaansche Ziekte.</i>	41.
* 2	ZES.

ZESDE HOOFDSTUK.

ZIEKTENS VAN DE BORST.	44.
EERSTE AFDEELING.	
<i>Van den Droes.</i>	<i>ibid.</i>
TWEEDE AFDEELING.	
<i>Van den kwaaden Droes.</i>	50.
DERDE AFDEELING.	
<i>Van de onwaare, of valsche Droes.</i>	54.
VIERDE AFDEELING.	
<i>Van de Verkouwdheid.</i>	<i>ibid.</i>
VIJFDE AFDEELING.	
<i>Van de Snotziekte.</i>	57.
ZESDE AFDEELING.	
<i>Van de Hoest.</i>	79.
ZEVENDE AFDEELING.	
<i>Van de Ontsteking van het Borstulies.</i>	82.
ACHTSTE AFDEELING.	
<i>Van de Ontsteking der Long.</i>	86.
NEGENTE AFDEELING.	
<i>Van de Verzweering der Long; (Pulmonia).</i>	87.
TIENDE AFDEELING.	
<i>Van de Dampigheid.</i>	91.
ELFDE AFDEELING.	
<i>Van de Waterzugt van de Borst.</i>	93.
ZEVENDE HOOFDSTUK.	
ZIEKTENS VAN DEN ONDERBUIK.	95.
EERSTE AFDEELING.	
<i>Van de Darmkrimpelingen in het Algemeen.</i>	<i>ibid.</i>
TWEEDE AFDEELING.	
<i>Van de Darmkrimpelingen door koud Water.</i>	97.

Bladz.

DERDE AFDEELING.

Van de Darmkrimpelingen van een kwaade, of gebrekkige Spijsverteering. 98.

VIERDE AFDEELING.

Van de Darmkrimpelingen door Winden. 99.

VIJFDE AFDEELING.

Van de Darmkrimpelingen, door Wormen. 101.

ZESDE AFDEELING.

Van de Darmkrimpelingen door de Bezoard, of Kalkagtige aangroeiing in de Darmen. 102.

ZEVENDE AFDEELING.

Van de zoogenaamde Roode of bloedige Darmkrimpelingen; (Tranchées Rouges.) *ibid.*

ACHTSTE AFDEELING.

Van de Opstopping der Pis (Suppressio Urinæ). 105.

NEGENTE AFDEELING.

Van de ophouding der Pis (Retentio Urinæ) door een gebrek in de Blaas. 103.

TIENDE AFDEELING.

Van de Bersting of Scheuring van de Maag. 110.

ELFDE AFDEELING.

Van de Bersting of Scheuring van het Diaphragma of Middenrif. 112.

TWAALFDE AFDEELING.

Van de Raauwheid der Chijl. *ibid.*

DERTIENDE AFDEELING.

Van de Buikloop. 113.

VEERTIENDE AFDEELING.

Van de Slijmige Buikloop (Gras Fondu). 116.

Vijf-

VIJFTIENDE AFDEELING.

Van de Waterzucht van de Buik. 119.

ZESTIENDE AFDEELING.

Van de Dolheid of de Dolle Hond; beer. 124.

OVER DE
INWENDIGE ZIEKTENS

D E R

P A A R D E N.

I N L E I D I N G.

Is de kennis der inwendige ziekten van het Menschelijk ligchaam moeilijk, gewis de kennis der inwendige ziekten der Paarden kan niet gemaklyk zijn; vermits het Paard nog eenige uitlegging van zijne ziekte geven, nog de plaats, alwaar het smart gevoelt, aanwijzen kan.

De Geneeskunde der Paarden derhalven, dit moet men volkomen toestemmen, is vol van moeilijkheden, en zeer dikwils is men geheel blind ten aanzien der zitplaats van deszelfs ziekte. Veeltijds heeft men maar zeer weinige middelen, om wel te onderscheiden en met zekerheid het aangedaane, of lijdende deel te kunnen ontdekken. Men kan derhalven niet anders, dan eenige gisfingen maken en zig laten bestuuren volgens die waarneemingen, die men gemaakt heeft; en in dezen zin steunt de Geneeskunde der Paarden geheel en al op gisfingen en ondervindingen. Hij, die het meest gezond verstand, naauwkeurigheid en onderscheidenheid van oordeel bezit, zal dus de zekerste gisfingen maken; en Hij, die de meeste waarneemingen zal gemaakt hebben, verligt en opgeheldert door eene goede *Theorie*, namelijk door de kennis der dierlijke Huishouding, zal de allerzekerste *Practijk* oeffenen; en Hij, die deze twee Hoofdzaken te zamen voegd, zal de beste Ge-

A

nees-

neesmeester der Paarden zijn. Maar, offchoon de Geneeskunde der Paarden, of de kennis van derzelve inwendige ziekten moeilijk zijn mag, zoo moet men nogtans niet geloven, dat dezelve eene onzekere wetenschap is, zij heeft zekere grondbeginzelen en vaste regelen, op welke haare Leeringen en Lessen steunen. Deze Grondbeginzelen zijn de ontleedkunde, de Natuurkundige kennis en de ziektenkunde der Paarden, deze zyn de bron van alle de kundigheden, welke men in de Geneeskunde der Paarden verkrijgen kan, en den grond, waar op alle de redeneeringen, welke men over dezelve doen kan, steunen moeten.

Offchoon dan dezelve minder duidelijk en klaar is dan de Geneeskunde der Menschen, zoo moet men daarom dezelve niet verwerpen; men moet ook niet verwerpen alles, dat niet volkomen zeker is: 'er is een oneindig onderscheid tuschen de trappen van het valsche en het klaarblijkelijke. De allerklaarlijkste Wetenschappen bedienen zig van het waarschijnlijke en van het mogelijke. Alle onze kundigheden hebben hunnen oorsprong uit gissingen; de vereeniging der waarschijnlijkheden werkt mede om eene zekerheid voort te brengen.

Even gelijk men in eene groote duisternis het allerkleinste licht niet moet verwerpen, vermits het beter is een weinig licht te hebben, dan in 't geheel geen licht hoe genaamd te bekomen; dit kleine licht verspreid in der daad, gaene groote helderheid, en verdrijft niet geheel en al de duisternis, maar het helpt ons om ons te geleiden: indien men nu dit kleine licht met veele dergelijke kleine ligten vereenigd, zoo zullen zij door derzelve vereeniging eenen fakkel uitmaaken, die een helderschijnend licht aan alle kanten zal verspreiden, die ons veilig en zeker zal ge-

geleiden op dien weg, welke wij moeten inslaan. Desgelijks ook in de Geneeskunde der Paarden, offchoon een eenig teken eener ziekte geene zekerheid uitmaakt, zoo geeft hetzelfde nogtans een weinig ligt aangaande die ziekten, en onder begunstiging van dat teken, gaan wij met meerder zekerheid in de behandeling dezer ziekte voort, dan wanneer dit teken niet aanwezig was. Dit teken maakt eene waarschijnlijkheid uit, en deze waarschijnlijkheid gevoegd bij een tweede, geeft eene grootere waarschijnlijkheid, en de vereeniging van veele tekenen, of van veele waarschijnlijkheden, geeft eenen meerderen of minderen trap van zekerheid, naar maate van de hoeveelheid of blijkbaarheid der tekenen, of der waarschijnlijkheden, welke dezelve uitmaken.

Aldus wanneer een Paard kloppingen aan de zijden heeft en na zijn adem hijgd, dan heeft men grond om te vermoeden, dat de omloop van het bloed niet vrij is in de Long; indien het daar bij Koorts heeft, word deze gisting nog meer versterkt; Eindelijk indien het daar bij zweet, flauw en moedeloos is en moeilijk den adem haalt, dan is men wel verzekert, dat het eene ontstekings ziekte van de Borst is; de vereeniging der toevallen en kentekenen geeft eene zekerheid aangaande de aanwezigheid en den aart en natuur der Ziekten.

'Er zijn gevallen, waar in men de Ziekte kent zonder eenige vrees te hebben van zig te bedriegen; dat is, wanneer dezelve met zodanige toevallen verzeld is, die aan dezelve alleen eigen zijn, die zulke, of zulke ziekten bijzonderlijk kentekenen, die altoos zijn waargenomen en bevestigd geworden door de opening der Lijken of gestorve Beesten. Dus word, bij voorbeelt, de dampigheid van het Paard gekenmerkt door hebbelijke groote inademing.

mingen, en de uitademing in twee onderscheide tijdpunten; en dus ook de bersting van de Maag door het braaken.

'Er zijn ook andere gevallen, waarin men, zonder zeker te zijn aangaande de Ziekte of eene Natuurkundige zekerheid van dezelve te hebben, men nogtans naar de gezonde reden overtuigd en verzekert is van de zitplaats en den aart en natuur der ziekte, door de vereeniging der waarschijnlijkheden, en blijkbaarheden steunende op de toevallen en omstandigheden der ziekten: aldus wanneer het Paard te gelijker tijd, de koorts, een hoest, en moeijelijkheid in de adembaling heeft, dat het Zweet, Lust- en moedeloos is, dan is men volgens het gezond verstand verzekert, dat het eene ontsteking van het borstvlies of *pleuris* heeft. Het is alleen de leerstellige Geneeskunde, waar uit men deze hulpmiddelen haalen kan; het is door de kennis der ziekten, derzelve oorzaken en toevallen, uit de werking der vaste en der vloeibare deelen en uit derzelve onderlinge overeenkomst en zamenstemming, en in een woord, het is alleen uit de Natuurkundige kennis van het Ligchaam en uit de ziektenkunde, waar uit men dit licht haalen kan, aangaande den aart, natuur en zitplaats der ziekten.

'Er zijn andere gevallen, waar in men, zonder volgens de gezonde reden verzekert te zijn aangaande de natuur der ziekte, men nogtans groote reden heeft om te geloven, dat het zodanig eene ziekte is; dit heeft plaats, wanneer 'er niet anders dan algemeene tekenen zijn, maar dat ook deze tekenen altoos dezelve zijn en in een even gelijk getal in deze ziekte. Wanneer dus een Paard zig telkens oprigt en weer gaat leggen, wanneer het zig gedurig beweegt, en dat het met de voorpoot telkens tegen den

den grond staat, dan is men wel niet volkomen verzekert, dat het Paard snijdingen en pijnen in de ingewanden heeft, maar men heeft nogtans groote reden om dit te geloven.

Eindelijk zijn 'er ook nog andere gevallen, waarin het niet mogelijk is, om de soort der ziekte regt te kennen; bij voorbeeld, als het Paard alleenlijk lusteloos is, met afkeer van spijzen, zonder dat het koorts heeft of zweet, en zonder eenig toeval of kenteken aan deze of geene ziekte eigen, in dit geval is men in groote verlegenheit, en dit is de klip der Geneeskunde der Paarden. In dit zelfde geval geeft de Geneeskunde nogtans middelen aan de hand om verligting toetebrengeu; en daarom moet men zig gedragen volgens de regelen van het gezond verstand: en vermits het niet mogelijk is, om de soort der ziekte te ontdekken, zoo moet men tragten den aart van dezelve te kennen en gebruik maken van de algemeene Geneesmiddelen, hoedanige zijn de Lavementen, aderlatingen en verzagtende afkookzels, indien men kan voorzien dat deze geneesmiddelen geen kwaad kunnen te weeg brengen, maar dat zij integendeel eenig goed kunnen doen, door aan die aanwijzingen te voldoen, welke men meent te kunnen ontdekken.

Alvorens nu over de Ziektens te spreken, zal ik eenige aanmerkingen maaken, welke tot algemeene Lessen voor de Practijk kunnen dienen.

1. Om de Geneeskunde der Paarden met doorzigt, zekerheid en een goed gevolg te kunnen beoeffenen, moet de Practijk op de *Théorie* of bespiegelende kennis gegront zijn, namelijk, op de kennisse der deelen van het Lichaam, op derzelver maakzel en gebruik, op de ziekten en op de kragt der Geneesmiddelen; zonder dit alles kan

men niet anders dan in den blinde te werk gaan, en zig bloot stellen om gestadige mislagen te begaan.

Indien de Geneesmeesters der Paarden zig niet willen oeffenen en bekwaam maken, om zig in staat te stellen om ziekten te kunnen genezen; dat zij dan ten minsten trachten om voortekomen dat zij zig kunnen wagten om kwaadt te doen, het welk zij anderzints dagelijks doen door eene onvergeefelijke onkunde.

Is het in der daad niet schandelijk voor de Geneeskunde der Paarden, en tevens zeer ongelukkig voor het Algemeen, dagelijks Paarden te zien brengen bij Geneesmeesters der Paarden, die in het algemeen met vertrouwen verwaardigt worden, om dat men onderfeld, dat zij behoorlijke en vereischte kundigheden in hun beroep bezitten, niet om genezen en hersteld te worden, maar om 'er verminkt van daan te komen, dikwils zelfs om 'er vermoort te worden.

Gelijk zij voor het grootste gedeelte nooit geen werk gemaakt hebben van eenige studie, om kundigheid te verkrijgen van de Ziekten, nog ook van de Geneesmiddelen, en gelijk zij gevolgelijk ook geene kundigheid hebben, nog van de plaats nog van den aart en natuur der ziekte, nog ook van de Geneesmiddelen, welke tegen dezelve geschikt zijn; zoo begaan zij door hunne onkunde telkens mislagen en fouten, bijna zoo dikwils zij eene genezing willen onderneemen. Zij hebben niet anders dan een klein getal van Geneesmiddelen, waar van zij nog de krachten nog de behoorlijke *Dosis* of hoeveelheid kennen, ja zelfs niet de naam dier Enkelvoudige middelen weten, welke hun samenmengzel uitmaken; en dit geven zij in alle soorten van ziekten zonder onderscheid, en zonder te overweegen, of dezelve overeen komen met de *Indicatie* of aanwijzingen

gen der ziekte en ook zonder te weten, of dezelve daar toe geschikt of tegenstrijdig zijn.

Bijna altoos is het een drank of een hardsterkend middel, het welk zij dikwils herhaalen, om dat zij geloven, dat hetzelfde geene genoegzaame werking doet, tot zoo lang dat de dood van het Paard hun leert, dat de drank of het hartsterkend middel werking gedaan heeft.

Als een gevolg dezer verregaande onkunde ziet men dikwils, dat zij hunne hartsterkende middelen geven in Buikpijnen en krimpingsen, en ook in de Persloop, die of door al te sterke purgeermiddelen, of die in eene al te groote hoeveelheid gegeven zijn, veroorzaakt is, zonder op te merken, dat die Buikpijnen en ook de Persloop altoos veroorzaakt worden door eene ontsteking der Darmen, en dat de hartsterkende middelen niet anders doen dan de beweging en omloop van het Bloed vermeerderen en gevolgelijk ook de ontsteking en de ziekte. Ik ben deze bekentenis aan de waarheid verschuldigd, gelijk ook dit berigt en waarschuwing aan die mijner Medebroederen, die genegen zijn om mijnen Raad aan te neemen, gelijk ik genegen en bereid ben om die van hun te ontfangen.

Het geen ik daar gezegd hebbe, betreft alleenlijk een gedeelte der Geneesmeesters der Paarden. Ik weet zeer wel, dat 'er een groot getal is, vooral te Parijs, wier opregtheid en kunde ik eerbiedige en hoogachte, die door eene alzints prijsfellijske ijverzugt aangespoort, zig geheel en al op de beoeffening van hun beroep hebbende toegelegd, ook zeer veel doorzigt in hetzelfde verkreegen hebben, en dezelve met zeer veel agting beoeffenen en aan de Geneeskunde der Paarden eere aan doen.

Ten tweede: Men moet zig toeleggen, om die *Indica-*

ten, of aanwijzingen, welke de ziekte aantonen, te leeren kennen.

Ten derde: Men moet met alle zorgvuldigheid aan elke aanwijzing trachten te voldoen: Indien 'er eene ontsteking en verhitting plaats heeft, moet men verkoelen; heeft 'er eene spanning in de vaten plaats, dan moet men trachten dezelve te ontspannen, en te verslappen; zijn de vaten al te veel opgevuld dan moet men dezelve ontledigen; en heeft 'er eene verslapping plaats, dan moet men de veerkraft der deelen trachten te herstellen; &c.

Ten vierde: Men moet, met aan de aanwijzingen te voldoen, de regels van het gezond verstand volgen, namelijk, zoo wanneer men te gelijker tijd aan verscheiden aanwijzingen voldoen moet, dan moet men beginnen met die, welke het meest dringende of de zwaarste zijn, en met die, aan welke men voldoen kan zonder tegen de andere aanwijzingen aan te gaan of tegen te werken. Ik onderstel, bij voorbeeld, dat men een *Pleuritis*, of ontsteking van het Borstvlies te behandelen heeft, waar bij een hoest, ontsteking of *inflammatie*, koorts en moeilijke ademhaling plaats heeft; dan moet men elke *indicatie* of aanwijzing onderzoeken en overwegen: de Hoest vereischt verzagende sneedende middelen; de ontsteking vordert verkoelende middelen; de Koorts wijst het gebruik van verkoelende en Buikzuiverende middelen aan; de moeilijke ademhaling vordert de aderlating; hoe moet ik mij nu in dit geval gedragen? de Buikontlastende middelen zijn prikkelende, verhittende, en dus in staat om den hoest te doen vermeederen, gelijk ook de ontsteking en de moeilijkheid in het ademen; de reden en het gezond verstand leeren mij dus, dat ik met die middelen niet moet beginnen.

De verkoelende en verzagende middelen, en de aderlatingen vermeerderen de Koorts niet; de reden leert mij dus, dat men met de aderlating en met de verkoelende en verzagende middelen moet beginnen; waarna men, zonder iets te vreezen te hebben tot de Buikontlastende middelen kan overgaan. En op deze wijze moet men zig in de behandeling van elke ziekte gedragen; elke aanwijzing moet men afzonderlijk overwegen, en met de zwaarste en meest dringende beginnen.

Ten vijfde: Wanneer de ziekte van geen groot aanbelang is, en dezelve zig niet door eenig klaarblijkend *Symptoma* of toeval openbaart, dan is het beter zig van sterke en gevaarlijke middelen te onthouden, dan 'er eenige te geven. Men moet dan afwagten, dat dezelve zig duidelijker openbaaren, en intusfchen niet anders dan schadelooze middelen geven, die geen nadeel kunnen doen, hoedanige zijn de *Lavementen*.

EERSTE HOOFDSTUK

Van de Pathologia of ZIEKTENKUNDE.

Dat gedeelte der Geneeskunde, het welk over de ziekten handelt, noemt men *Pathologia* of ziektenkunde.

Door ziekte verstaat men dien staat van het Paard, waar bij de oeffening van eenige werkingen van het ligchaam of verloren of vermindert is.

In de ziekten moet men in aanmerking neemen, de oorzaak; de *Symptomata* of toevallen, de *Diagnòsis* of ken-tekenen, de voorzegging, en de genezing.

De oorzaak der ziekte is dat geen, waar door de ziekte word voortgebracht.

De *Symptomata* zijn de Toevallen, welke de ziekte vergezellen.

De *Diagnos* of kentekenen; deze zijn zodanige tekenen, waar door men de ziekte leert kennen.

De voorzegging; deze bestaat in die tekenen, waar door men de gevolgen der ziekte kan onderscheiden.

De *Geneezing*; hier toe behooren de Geneesmiddelen welke men aanwend, om de ziekte te genezen.

Behalven dit moet men ook nog in aanmerking nemen de aanwijzingen en de tegenstrijdige aanwijzingen.

Door eene aanwijzing verstaat men de aanduiding van dat geen, 't welk men doen moet.

Door eene tegenstrijdige aanwijzing verstaat men het verbod, om mij dus uit te drukken, om zodanig een Geneesmiddel aantewenden, welks gebruik anderzints zeer gepast zoude zijn, indien 'er niet zodanig een toeval aanwezig was. Bij voorbeeld in de Buikskrimpingen zijn de buikontlastende middelen de aangewezenen, om de stoffe, die 'er de oorzaak van zijn, uit de darmen te ontlasten; maar zij zijn strijdig met de aanwijzing door de ontsteking en prikkeling, welke zij niet kunnen nalaten, in de darmen te vermeerderen.

In de ziekten moet men ook eene onderscheiding maaken tuschen de aart en het soort der ziekte.

Tot den aart of het geslacht behooren zeer veele ziekten; maar tot het soort niet meer dan eene.

Men kan ook het soort tot den aart of het geslacht brengen, en dit moet men bijna altoos doen, wanneer men het soort niet kan ontdekken; bij voorbeeld, wanneer de tekenen, waar door men ontdekt dat het Paard
door

door eene ontstekings-ziekte is aangetast, niet genoeg voldoende zijn om zeker te weten of de ontsteking deszelfs zitplaats heeft in de Borst of in de Buik, en welk gedeelte van de Buik of van de Borst is aangedaan, dan moet men die ziekte tot de ontstekings-ziektens in het algemeen brengen, en de middelen tegen de ontsteking aanwenden; het welk voldoende is. Dit is een groot middel en toevlugt in de Geneeskunde der Paarden, vermits het veeltijds zeer moeilijk is, om zig van de zitplaats der ziekte volkomen te verzekeren.

Men onderscheid ook de ziektens ten aanzien der deelen, welke door dezelve zijn aangetast, in ziektens van het hoofd, ziektens van de Borst, en ziektens van de Buik.

Ten aanzien der tekenen, onderscheid men dezelve in duidelijke of klaarblijkende ziektens, en in ziektens, die bijna klaarblijkende zijn, en in duistere of onzekere ziektens.

Met betrekking tot den tijd, onderscheid men dezelve in het begin, den voortgang, den staat, het afnemen en het einde der ziekte.

Symptomata of TOEVALLEN IN HET ALGEMEEN.

Waar uit men leert kennen, dat het Paard ziek is.

1. Het Paard heeft afkeer van voedsel en verliest geheel en al den trek tot hetzelfde.
2. Het is lusteloos en laat het hoofd hangen.
3. De Tong is droog.
4. Het hair rijst om hoog.

5. Het

5. Het Paard buigd den rug of lenden niet, wanneer men het op die plaats drukt of nijpt.
6. De drek is droog en in meerdere stukjes, of brokjes als gewoonlijk, even als Castanjes, verdeeld, zomtijds overdekt met een raaj slijm, 't welk men dikwils voor vet aanziet, en het welk men noemt *Gras fondu*, dat is, een Paard, dat te moe gewerkt of gereden is; en waar van het vet gesmolten is.
7. De Pis heeft een roode kleur.
8. De Pis is raauw, en helder even gelijk schoon water.
9. Het hart klopt sterker dan gewoonlijk.
10. De klopping van het hart en van de slagaderen is al te flauw en te zwak.
11. Het Paard regt zig op en gaat weder leggen, en kan geen stand of legging vinden, die hem behaagd.
12. Dikwils bekijkt het zijne zijden, en veeltijds meer de eene, dan de andere zijde.
13. Zomtijds ontlast zig een geelagtig vogt uit de neusgaten.
14. De gang of tred is waggelende.
15. Het gezigt is droevig en neerslagtig, en de oogen veeltijds traanende.
16. Moeijlijkheid in het ontlasten der pis, het welk men gewaar word, wanneer het Paard zig schikt om de pis te ontlasten.
17. Het Paard is opgezwollen, in een gestadige beweging en ontlast winden.
18. Kloppingen in de zijden en moeijlijkheid in het adem haalen.

Gevaarlijke Symptomata, of Toevallen.

1. Wanneer het Paard zig bezwaarlijk op de beenen kan houden, dreigd om zig neder te leggen, valt neder als een zwaare logge klomp; en rigt zig van tijd tot tijd weder op.

2. Het schuim komt uit den mond en de neusgaten.

3. De oogen zijn gedraait op zodanig een wijze, dat men veel van het wit van het oog ziet.

4. De Pis loopt bij druppelen af, zonder dat het Paard zig schikt of den gewoonen stand aanneemt om de pis te ontlasten.

5. Het Paard ontlast door den neus een bloedige- en zomtjids eene bruine stoffe, even gelijk eene soort van etter.

6. Een Builkloop, waar bij niet anders dan slijmige en bloedige stoffen ontlast worden.

7. Het Paard rigt zig telkens op, en tragt zig al wederom op te rigten, steeds naar den rug of Lenden omziende.

8. Het Paard ziet steeds zeer sterk naar zijne zijden, en op de borst, en heeft eene zeer groote moeijelijkheid in het ademhalen.

Men moet hier aanmerken, dat deze toevallen niet allen en te gelijker tijd in een en dezelve ziekte zig vertonen; dit zijn toevallen of *Symptomata* van onderscheide ziekten, hier alleenlijk opgenoemd en bij een gebragt, om den staat der ziekte van het Paard te leeren kennen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ONGENEESLIJKE ZIEKTENS.

STEENEN in de Nieren.

Waterzugt van de Borst.

Waterzugt in den onderbuik.

Een *Hernia* of Breuk, of een beklemming der Darmen.

De *Bezoard*, of kalkagtige aangroeing van steen in de ingewanden.

Een geborste Maag.

Een gescheurd of geborsten Middenrif (*diaphragma*).

Een kwaade stinkende adem.

Eene met schuimend vogt bezetren mond.

Een verouderde verzweering in de Long.

De onderkaak, zodanig vast toegeslooten, dat men dezelve niet kan openen.

SYMPTOMATA OF TOEVALLEN VAN ONGENEESLIJKE ZIEKTENS.

De Toevallen, of Symptomata van den steen in de Nieren.

Het Paard kijkt telkens naar zijn rug, buigd de Lendenen door de pijnen, welke het aldaar gevoelt, gaat alle oogenblikken leggen en zig weder oprigten, en ontlast telken reise een weinig pis.

Toevallen van de Waterzugt in de Borst.

Het Paard gaat alle oogenblikken leggen en zig weder oprigten, dan op de eene, dan op de andere zijde, en heeft eene groote moeijelijkheid in het ademen.

Toevallen van het Water in den onderbuik.

De zijden zijn in eene gestadige beweging, even als of het Paard dampig was; het Paard heeft moeite om adem te haalen, vermits het water, 't welk in de holligheid van den Buik bevat is, opklimt en drukt tegen het *Diaphragma* of Middenrif, waar door de holligheid van de Borst vermindert en de Long gedrukt word. De Buik is opgezwollen en gespannen; en het Paard weet niet op welke zijde het zig zal houden, wanneer het nederligt.

Toevallen eener Hernia of Breuk, dat is, eene beklemming der darmen.

Het Paard is rusteloos in eene gestadige beweging, houd zig op den rug, waar 'er het gaat leggen, men ontdekt eene verflapping in den Balzak, wanneer men de hand aan hetzelfde brengt.

Toevallen eener geborstte Maag.

Het Paard rekt den strot of keelgat uit, en werpt het voedsel door de neusgaten uit.

Toevallen van de Bezoard; of kalkagtige aangroeiing in de Ingewanden

Het Paard draaid zig bij tuschenpozingen om en kijkt van tijd tot tijd naar zijn Buik.

Toevallen van het geborstte DIAPHRAGMA of Middenrif

De Buik en Borst zetten uit en verheffen zig te gelijker tijd op zodanige wijze, dat men bijna zoude geloven, dat die twee holligheden niet dan een eenige uitmaken.

Toe-

Toevallen van eenen met schuim of mos bezetten Mond.

Het Paard heeft groote kloppingen in de zijden, de oogen slaan doorgaans zeer wild.

Toevallen van eene verouderde verzwearing in de Long.

Het Paard ontlast door de Neusgaten eene Bloedige zomtjids roodagtig en vloeibaare Etterstofte.

ALGEMEENE GENEESMIDDELEN

Welke vrij algemeen te pas komen in alle geneeslijke Ziektens.

Het hooij en stroo onthouden, en het Paard op wit water zetten, dat is te zeggen, het laauw water geven, waar in men zemelen heeft laten kookken; aderlatingen doen en verzagende Clijstern zettten, dranken geven, die bereid zijn uit verzagttende plantten, hoedanige zijn de *Malva* of kaasjesbladen, de *Bismalva* of *Althea*, de heemst, de *Parietaria* of glaskruid, de *Mercurialis* of Bingelkruid, de *Branca Ursina* of Beerenklaauw, de *Agrimonia* of Leverkruid, de *Lactuca* Salade of Latouw, enz. het Paard warm en wel gedekt houden. Ik noeme alhier deze algemeene Geneesmiddelen op, om dat ik in de behandeling der ziekttens dikwils naar dezelve zal te rug wijzen, en mij daar door veeltjids zal kunnen onthouden, om de eene na de anderen op te noemen.

Gelijk de ontsteking-ziektens de meest gewoone, en de meest bekende ziekttens zijn, zoo zal ik nu iets van de *Inflammatie* of ontsteking in het algemeen zeggten, om daar door deze ziekttens, des te gemaklijker te leeren kennen en geneezen.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

Van de INFLAMMATIE of Ontsteking.

De *Inflammatie* of ontsteking is eene verstopping in de Bloedvaten, vèrzeld met pijn, hitte, spanning en zomtijds met koorts.

Drie trappen onderscheid men in de ontsteking: de eerste, welke men *Pblogosis* noemt, is die, waar bij alleenlijk eene enkele verstopping van het Bloed in de allersijfste of haarwijze vaatjes plaats heeft.

De tweede, welke men *Pblegmone* noemt, is, wanneer het Bloed in te groote hoeveelheid de vaten doet uitzetten, de mondjes der watervaten doet verwijderen en in derzelver holligheid doordringd.

De derde, welke men eigenlijk *Inflammatie* of ontsteking door overloping of uitstorting noemt, is wanneer het Bloed door al te groote menigte en aandrang de vaten verwijdert, verbreekt, en het Bloed uit dezelve word uitgestort.

Oorzaaken.

Hier moet men zig herinneren, 't geen ik hier boven gezegt heb, sprekende van de omloop van het Bloed.

Het Bloed word naar alle de deelen van het Ligchaam gevoerd door de slagaderen; naa zeer veele verdeelingen eindigen de slagaderen in allersijfste takjes, gelijkende na de hairen van het hoofd, welke ook om die reden genoemd worden, *Extremitates Capillares*, dat is, haarwijze uitein-

dens ; Elk hairwijze uiteinde of hairwijze vaatje verdeeld zig in twee armen of takjes ; de eene , die een vervolg is van een bloedvoerende slagader , en die het begin maakt van een bloedvoerende ader ; de andere is het begin van een watervat . Deze hairwijze uiteindens of vaatjes zijn de eigentlijke zitplaats der ontsteking ; en het stilstaan of tegenstand van het bloed in deze kleine vaatjes is 'er de oorzaak van .

Het stilstaan van het bloed in deze uiterste verdeelingen , word veroorzaakt door de moelijkheid welke hetzelfde ondervind om 'er door te kunnen gaan : deze moelijkheid , welke het bloed vind om in deze hairwijze uiteindens te kunnen doorgaan , word veroorzaakt ; of door een gebrek in het bloed zelfs , of door een gebrek in de vaten , of door een gebrek in het bloed en in de vaten beide te gelijk .

1. Het gebrek in het bloed word veroorzaakt , of door verdikking van hetzelfde , of door scherphheid , of door eene al te groote hoeveelheid , of door eene verdunning van hetzelfde .

Wanneer het Bloed al te dik is , heeft het veel moeite om door de hairwijze uiteindens der Vaten door te gaan : de omloop van hetzelfde word aldaar vertraagt , en maakt eenen sterken aandrang , waar door de uiterste verdeelingen der slagaderen in één getrokken en toegesloten worden , waar door de wijdte van dezelve vermindert en het bloed als genoodzaakt word zig te verzamelen en op te hoopen ; en hier uit ontstaat de ontsteking .

Wanneer 'er eene *Plethora* of Bloedrijkheid plaats heeft , word het bloed in eene al te groote hoeveelheid in de hairwijze uiteindens gevoert , zodanig , dat hetzelfde door de aderen niet kan opgenomen worden , waar door

het

het aldaar word opgehouden en vergaderd, de vaten door hetzelfde uitgerekt en alzo de ontsteking voortgebracht word.

Wanneer het bloed te veel verdunt is, dan beslaat hetzelfde eene meerdere plaats; doet de vaten uitrekken, word opgehoopt in de hairwijze uiteindens, en brengt dezelve uitwerkzelen voort, als de *Pletbora*, of bloedrijkheid en de verdikking van het bloed: zie daar, de drie oorzaaken waar door de omloop van het bloed word gestremt of tegengehouden. Deze drie oorzaaken hebben ieder op zig zelve, andere ondergeschikte of aanleidende oorzaaken.

De verdikking van het Bloed word veroorzaakt van eene al te groote rust, of van eene al te sterke beweging van het Paard: wanneer het Paard geene beweging of werking doet, word het bloed minder verdeeld en word verdikt; wanneer hetzelfde al te sterke beweging doet dan ontstaat 'er een groot verlies van de weigtige zelfstandigheid van het bloed, en 'er blijft niet anders dan de grovere deelen van hetzelfde over; en van daar de verdikking van het bloed. De verdikking van het bloed kan ook nog veroorzaakt worden door eene kwaade spijsverteering en van slegt voeder; door de spijsverteering word als dan eene kwalijk bereide, lijmerige en dikke Chijl voortgebracht, welke deze eigenschappen en aart aan het bloed mededeelt en hetzelfde doet verdikken.

2. De *Pletbora* of al te groote hoeveelheid van het bloed word veroorzaakt door te groote hoeveelheid van wel bereid en verteert voeder, en een al te groote rust, dat is, te weinig beweging. Als dan word 'er meer door het voedzel hersteld dan 'er door de beweging verloren word.

3. De verdunning van het bloed word veroorzaakt

door zeer sterke bewegingen of werkingen en door eene al te groote beweging en omloop van het Bloed.

Men moet bij deze algemeene oorzaken der ontsteking, ook de plaatselijke oorzaken voegen, welke de voorafgaande gesteldheden tot eene ontsteking zijn: zodanige zijn de verharde knobbeljes in de long, waar door de bloedvaten gedrukt, derzelve wijde vermindert worden, en alzo een gesteldheid tot ontsteking veroorzaken; verzweringen in de Long, eene zwakke en tedere zamenweefzel van dezelve, waar door dezelve geen veerkracht genoeg bezit om de omloop van het bloed te begunstigen, en aldus eene verstopping der vaten te weeg brengt.

Eene al te groote aandoenlijkheid of prikkelbaarheid der deelen, waar door de haarwijze uiteindens der vaten worden toegesloten en eene stilstand van het bloed in dezelve veroorzaakt word.

Uitwendige koude, waar door het bloed verdikt en de aderen toegesloten worden; groote en brandende hitte van de Zon, waar door het bloed verdunt word.

Het gebrek in de vaten word veroorzaakt door derzelve drukking, door verstopping, door verscheuring en door kneusing van dezelve.

Wanneer de vaten gedrukt worden, gelijk door verstopte Klieren, dan is de omloop van het bloed niet vrij, het bloed word opgehoopt en verdikt, en veroorzaakt eene ontsteking in de bijgelegene deelen.

Wanneer de vaten verstopt zijn door eenige prikkelende oorzaak, gelijk dit gebeurt bij stekingen of kwetzuuren, verbrandigen, in het aanleggen van *Cautica* of brandende en korstmakende middelen, dan word de omloop van het bloed gestremt.

Wanneer de vaten, door eenigerhande vogt, 't welk in derzelver holligheid verdikt geworden is, verstoppt zijn, gelijk dit plaats heeft in de gezwellen, dan word de omloop van het bloed verhindert.

Wanneer de vaten van een gefcheurt zijn, dan zijn dezelve niet meer gefchikt tot de omloop van het bloed, de uiteindens der verbrokene vaten trekken zig toe, en fluiten alzo den doorgang van het bloed; hier van daan de ontsteking in de randen der wonden.

Wanneer de vaten door een slag of stoot gedrukt en gekneust zijn, verliezen zij derzelver veerkracht, en zijn onbekwaam tot die beurtelings werkende beweging (*oscillatorius motus*), waar door de omloop van het bloed bevordert word. Deze oorzaak is zeer algemeen; want het gebeurt zeer dikwils, dat de Paarden door ontstekings-ziekten worden aangetast, ter oorzaake van de slagen, welke zij van de Stalknegts, of van de Jongens of knegts der Hoeffmits gekregen hebben, daar deze veeltijds de Paarden op alle de deelen van het ligchaan onbedagtelijk slaan, op de minste beweging, die zij maken.

Toevallen.

De ontsteking brengt spanning, zwelling, pijn, roodheid en hitte van het deel te weeg, en ook de Koorts, wanneer dezelve aanmerkelijk is.

De ontsteking brengt eene verdikking voort van het Vogt, het welk zig afscheid in de nabijgelegene deelen van de ontsteking; alzo brengt in eene *Pleuritis*, de ontsteking van de Long eene verdikking te weeg van het vogt der Longe pijpjes.

Door de hitte en de beurtelings werkende beweging der

vaten in de ontflozene deelen, worden de wateragtige deelen der vogten verdreven, de grovere deelen derzelve worden verdikt, en maken knobbeltjes op de oppervlakte van de Long, men vind ze bijna altoos in de Longen der Paarden, die gestorven zijn aan eene kortborstigheid of aan eene verzwearing der Long.

De ontsteking brengt dikwils de koorts te weeg, welke, gelijk ik naderhand betogen zal, bestaat in eene zamentrekking van de hairwijze uiteindens der vaten.

Kentekenen.

De ontsteking der inwendige deelen, want het zijn deze alleen, waar van hier gehandeld word, kend men door de pijn, welke zig genoeg openbaart door de bewegingen, en de ongedurigheid van het Paard, door de groote Klop-pingen van het hart, dikwils ook door de Koorts, de hoest en de moeilijkheid in het ademen, indien de ontsteking de Long heeft aangedaan.

Voorzegging.

De ontsteking is min of meer gevaarlijk, naar maate van de deelen, welke door dezelve zijn aangedaan, en de uitgestrektheid der plaats, welke zij beslaat.

De ontsteking der inwendige deelen is gevaarlijker dan die der uitwendige deelen.

Zij is gevaarlijker, wanneer zij zodanige deelen heeft aangedaan, die wazentlijk tot het Leven behooren, gelijk de Long, en wanneer dezelve eene zeer aanmerkelijke uitgestrektheid van plaats bevat.

De ontsteking eindigt op vierderlei wijze; door *Resolutio* of ontbinding, door verettering, door verstopping, en door *gangraena* of versterving.

Zij eindigt door ontbinding of oplossing, wanneer de stoffe der ontsteking de gewoone weg der omloop wederom hervat; deze is de allerheilzaamste weg. Wanneer dezelve plaats heeft, dan verminderen de pijn, de spanning, de hitte, de koorts en alle de overige toevallen; doorgaans geschied dit in den tijd van zeven dagen.

Wanneer de toevallen na den agtsten dag blijven aanhouden, dan moet men de verettering verwagten; de vermeerdering der toevallen geeft dezelve te kennen; en deze is de heilzaamste weg na de *Resolutio* of oplossing.

De ontsteking gaat over en eindigt in eene *Obstructio* of verstopping, wanneer het meest weij- of water-agtig gedeelte van het bloed door de hitte van het ontstokene deel verdreven zijnde, het dikker gedeelte van het bloed zig stremt, de vaten verstoppt en knobbels of verhardingen maakt.

De *Gangraena* is eene versterking van het deel, en deze is het allerongelukkigste uiteinde der ontsteking. Men moet voor dezelve bevreesd zijn, wanneer de toevallen naar verloop van negen dagen blijven aanhouden of zelfs vermeerderen zonder eenig teken van verettering. Men ontdekt dat de *gangraena* of versterking gekomen is, wanneer de huid verslapt, verflenst en zwart begint te worden.

Genezing.

1. De verdikking en ophoping van het bloed in de bloedvoerende vaten vordert, dat men de hoeveelheid van hetzelfde verminderde door aderlatingen en door den Levensregel.

2. De al te groote verdunning en uitzetting van het bloed vereischt dat men de hitte en de beweging van het

bloed doet bedaaen door *temperende*, bedarende en verkoelende middelen.

3. De Spanning der deelen vordert, dat men dezelve doe verminderen door weekmakende middelen.

4. De beïemmerde doorstraling van het bloed vereischt, dat men de omloop van hetzelfde herstelle door ontbindende en verdunnende middelen. Men moet als dan terstond eene aderlating doen, en de aderlatingen herhaalen naar mate van de hevigheid van het gebrek en de sterkte of kragten van het Paard. De aderlatingen zijn nuttig in de beginzelen; zij zijn minder nuttig in den gevorderden staat en veeltijds schadelijk in het einde der ziekte, vermits de spanning, welke de spiervezelen ondergaan hebben, en de aderlatingen, die voor afgegaan zijn, aan dezelve hune veerkragt hebben doen verliezen.

5. Men moet het Paard den zoogenaamden blanken levensregel doen houden, dat is te zeggen, bijna geen hooij aan hetzelfde geven, en hetzelfde bij zemelen en zemelwater houden; aan hetzelfde afkookzels, bereid uit verzagende weekmakende en verfrissende kruiden, ingeven, als bij voorbeeld, van de wortels van kaasjes bladeren en van de *Althea* of heemstwortel, de wilde Cichorei, de bladeren van *Verbascum* of wollekruid, van de *Branca ursina* of beerenklaauw, de *Parietaria* of muurkruid, de Latouw, de *Mercurialis* of Bingelkruid, de Zuring, enz.

Men moet vooral de Lavementen niet vergeeten, die uit dezelve kruiden bereid, het dikke gedarmte zuiverende, tevens tot een inwendig bad en stoving verstrekken, en onbegrijpelijk veel toebrengen tot vermindering van de ontsteking.

Op het afnemen of einde der ziekte kan men een afkookzel geven van *Meliloten* en *Camille* Bloemen en van
Vlier-

Vlierbloemen, welke verzagende en te gelijk een weinig ontbindende en weekmakende zijn.

Indien de uitwendige deelen door ontsteking zijn aangedaan, moet men zig terstond toeleggen, om het ontstokene deel te doen ontspannen en week te maken, ten einde aan de vaten derzelve buigzaamheid weder te geven, en daar door de *Resolutie* of oplossing en ontbinding te begunstigen. Om die reden moet men het deel stooven met verzagende en weekmakende afkookzels, waar van ik zoo even gesproken heb; of wel anderzints Pappen uit melk en kruim van Brood bereid op hetzelfde aanleggen, en dezelve dikwils vernieuwen, vermits door de hitte van het ontstokene deel de Pap verdroogt en de melk scherp en zuur wort, die ook daar door deszelfs verzagende kracht verliest en scherp of prikkelende word.

Men moet altoos de Plijsters en vette en olieagtige smeerzels vermijden, om dat de poren van de huid door dezelve verstopt, de uitwaasfening belet, de hitte vermeerdert, de verëtering begunstigd, en de oplossing of ontbinding verhindert word.

Wanneer de *Resolutie*, of ontbinding begint te komen, het welk men door de vermindering der toevallen gewaar word, dan moet men dezelve tragten te bevorderen door het een of ander zagt ontbindend middel, gelijk de Plijster uit de vier oplosfende meelen, in wijn gekookt, of met het merg of poeder van den heemst-wortel, besprengt met een weinig van het wond-water, of men moet het deel stooven met een weinig Campher Brandewijn of met Brandewijn met Spaansche zeep.

Indien, niettegenstaande alle deze geneesmiddelen, de toevallen blijven aanhouden en men de oplossing niet kan te weeg brengen, dan moet men de verëtering tragten te

bevorderen, indien de ontsteking uitwendig is, door Plijsters, zalven, en andere gepaste middelen.

Indien de ontsteking tot *Gangraena* of versterfing, of tot verharding overgaat, dan moet men zodanige behandeling aanwenden, als waar van ik in mijne verhandeling over de uitwendige gebreken gesproken heb.

VIERDE HOOFDSTUK.

VAN DE KOORTS IN HET GEMEEN.

De Koorts bestaat in de menigvuldigheid der zamentrekkingen van het hart, en in eene wanorder der natuurlijke werkingen.

Men moet, ten einde een des te beter begrip te vormen van de oorzaake dezer menigvuldigheid, opmerken

Vooreerst; dat de werktuigkundige bewegingen, die in het Ligchaam van het Paard geschieden, aan zekere regelen onderworpen zijn, welke door de Natuur aan dezelve zijn voorgeschreven, ten einde het oogmerk te bereiken, welke zij zig heeft voorgesteld.

2. Dat deze bewegingen eene opwekkende oorzaak hebben; bij voorbeeld; de *Motus Peristalticus*, of Wormswijze beweging of werking der darmen, word veroorzaakt door de indrukzelen of aandoeningen, welke de voedzels op de darmen maken: en het is de natuur, welke deze wet heeft ingesteld om door dezelve de drekstoffen buiten het Ligchaam te drijven.

3. Dat deze bewegingen geregeld zijn volgens de behoeften der Natuur, en naar de hoedanigheid der oorzaake,

ke, welke dezelve verwekt. Naar de behoeften der Natuur, bij voorbeeld, wanneer naar het hart of naar de Long eene groote hoeveelheid van bloed toevloeit, dan hebben deze twee werktuigen groote en menigvuldige zamentrekkingen nodig, om daar door de groote hoeveelheid van het bloed, het welk in derzelve holligheid bevat is, voor te drijven. Naar de hoedanigheid der oorzaake, welke dezelve verwekt; bij voorbeeld, wanneer het Bloed, welke naar het hart toevloeit, lijmerig, taaij, dik en kwaalijk bereid is, dan zal hetzelfde aan de wanden van het hart verdikken, zig vast hechten en, om zoo te spreken, aan dezelve als vast gelijmt worden; het zal eindelijk aldaar sterke aandoening en indrukzelen maken, waar door het hart als gedrongen word, om groote en sterke zamentrekkingen te doen, om hetzelfde te bewerken, te volmaken, en uit deszelfs holligheden uit te drijven.

4. Dat de Bewegingen van het hart afhangen van de aandoening en indrukzelen, welke het Bloed op het hart zelve maakt.

5. Dat deze indrukzelen afhangen van de hoeveelheid of van de hoedanigheid van het Bloed, 't welk naar het hart gevoerd word.

Van de hoeveelheid; wanneer de uitgezetheid en groote van het bloed al te aanmerkelijk is, gelijk in de *Pletbora* of Bloedrijkheid, of wanneer het Bloed eenige tegenstand in den omloop vindende, genoodzaakt is naar het hart te rug te vloeien.

Van de hoedanigheid; gelijk wanneer hetzelfde al te heet is, of wanneer hetzelfde met zoute, scherpe deelen of onrijne stoffen bezet is, ter oorzaake van eenige naar binnen gedrevene stoffen, of van eenige belette ontlasting; of wanneer hetzelfde met eenige taaije, slijmige of lijmerige
stof.

stoffen, door een gebrek in de spijsverteering voortkomende, bezet is. In alle deze gevallen maakt het bloed sterke aandoeningen op het hart, het word daar door genoodzaakt grootere en sterkere bewegingen te maaken; hier van daan de grootheid en menigvuldigheid der zamentrekkingen der slagaderen. En deze gesteldheid van het hart noemt men Koorts.

Dit nu vast gesteld zijnde, ziet men reeds, dat de oorzaak van de Koorts al dat geen is, het welk de beweging van het hart kan doen vermeerderen: wel nu, de oorzaak van de beweging van het hart is de aandoening, welke het bloed maakt op de wanden van de ooren en holligheden van het hart. De oorzaak van deze aandoening is of de hoeveelheid of de hoedanigheid van het Bloed; de hoeveelheid, wanneer de uitgezetheid van het Bloed al te aanmerkelijk is, gelijk in de *Pletbora* of bloedrijkheid; of wanneer hetzelfde eenigen tegenstand in deszelfs loop vindende, gedwongen word om naar het hart te rug te vloeien; of wanneer hetzelfde, zonder juist in een al te groote hoeveelheid te zijn, alleenlijk uitgezet en verdunt is, en even zoo veel plaats beslaat, als of hetzelfde door de hoeveelheid schadelijk was.

De hoedanigheid, wanneer hetzelfde scherp, heet, lijmerig, taaij en slijmagtig, slegt bereid en bewerkt, en met onreine stoffen bezet is.

Het bloed vloeit in eene groote hoeveelheid in het hart door hevige bewegingen, gelijk in het sterk loopen en draaven en bij groote vermoeijingen. Het bloed is als dan in eene groote beweging, en word met snelheid en in overvloed naar het hart gevoerd.

Ten tweede; in de ontstekingen, de pijn, de drukking en de verscheuring der vaten. In dit geval, word het
bloed,

bloed, doordien de omloop niet vrij is, genoodzaakt zig op te houden, en word in eene groote hoeveelheid naar het hart gevoert.

Ten derde; in de Prikkelingen en zeer hevige pijnen; als dan heeft 'er eene krampagtige toefluiting in de deelen plaats, waar door de wijde der vaten vermindert, de omloop verhindert en het bloed genoodzaakt word, zig in het hart op te hoopen en te verzamelen.

Aldus, moer het bloed, bij eene ontsteking der nieren, der Pisljders, van de Blaas, der Long, van het Borstvlies en van alle de ingewanden, in eene groote hoeveelheid naar het hart gevoerd worden, hetzelfde tot sterke en menigvuldige zamentrekkingen aanzetten en aldus de Koorts voortbrengen.

Desgelijks, ook, wanneer men aan een Paard, het welk verhit is, koud drinken geeft, dan doet die schielijke koude de hairwijze uiteinden der vaaten zamentrekken en zig toefluiten en veroorzaakt de Koorts.

Het bloed word taaij, lijmerig, slijmagtig en kwalijk bereid wanneer een Paard slegt voeder gegeten heeft, gelijk beschimmeld en bedorven hooij. Wanneer de spijsverteering kwalijk gaat, wanneer de maag deszelfs werkingen niet naar behooren verrigt, wanneer 'er eene ophoping van kwaade sappen in de eerste wegen plaats heeft. In alle deze gevallen word de Chijl niet wel bewerkt, en is Lijmagtig, slijmig en taaij; dezelve vermengd zig aldus met het bloed en deeld aan hetzelfde deze kwaade eigenschappen meede; tot aan het hart gevoert zijnde, maakt her sterke aandoeningen op deszelfs wanden, waar door het gedrongen word groote en menigvuldige bewegingen te doen, en brengt aldus de Koorts voort.

Het bloed word scherp heet en met zouten en ourine
dee-

deelen beladen, wanneer men eenige uitwendige stoffe naar binnen gedreven heeft, gelijk wanneer men de schurft zonder eenige voorbereiding geneest door sterke en korstmakende middelen, waar door de uitwerpende buisjes en poren van de huid toegesloten worden, en de stoffe van het schurft onder de *Massa* van het Bloed terug gevoert word; of wanneer men een Paard, dat warm en heet gelopen is, aan eene schiekelijke koude bloot stelt, waar door de poren van de huid toegesloten, het uitwazemend vogt gestremd en tegengehouden word, en alzoo hetzelfde doet terug vloeien onder de *Massa* van het bloed.

Deze scherpe en onreine deeltjes, met het bloed vermengd zijnde; maken eene prikkeling op de wanden van het hart, zetten hetzelfde aan tot sterke en menigvuldige zamentrekkingen, en brengen de Koorts voort.

Sijmptomata of Toevallen.

De uitwerkingen van de Koorts in het algemeen, zijn zeer weinige in getal.

Voor eerst; de menigvuldige kloppingen van het hart, en van de slagaderen.

Ten tweede; de lusteloosheid, magteloosheid, de oogen neerflagtig of droevig en het hoofd naar de grond hangende.

Ten derde; het gebrek van de Spijsverteering, en een gebrek in de sappen van de Maag; hier van daan ook het gebrek in de vogten en van de afgekleinsde sappen.

Ten vierde; de hitte.

Ten vijfde; de uitwerkingen der ziekte zelve, welke de Koorts veroorzaakt.

Kentekenen.

Men ontdekt de koorts, door de sterke klopping der slagaderen; de Puls is snel, groot, vol en gespannen.

Men voelt de klopping van het hart, als men de hand op dien strek der Ribben legt, welke tegen over het hart is.

De klopping der slagaderen word men gewaar, wanneer men de hand op de *Arteria Maxillaris* of kakebeens slagader legt, beneden den hoek van het agterste gedeelte van den onderkaak, of wel in de Liesfen op de *Arteria Cruialis* bij den uitgang uit het Bekken.

Dikwils kan men ook de klopping van de *Arteria Aorta*, of groote slagader, voelen, wanneer men de hand op den rug legt.

Voorzegging.

De Koorts op zig zelve beschouwt, is niet gevaarlijk, maar het gevaar hangt af van de ziekte, welke de Koorts veroorzaakt of vergezeld.

Genezing.

In 't algemeen, vereischt de Koorts, een goede Leeffregel, om dat de Maag door de Koorts verzwakt, de voedeude sappen bedorven, en de kragten tot de spijsverteering verzwakt worden.

Men moet het Paard op wit water zetten, hooij, stroof en haver aan hetzelfde onthouden; zemelwater laten drinken en het aanzetten, om zig neder te leggen, door het op goed stalstroo te zetten.

2. Men moet de hoeveelheid van het bloed verminderen, en de vaten ontledigen en ontspannen door aderlatingen.

3. De hitte en de sterke beweging van het bloed matigen door verkoelende en verzagende middelen; ten dien einde geeft men aan hetzelfde afkookzels, bereid uit de bladeren van de *Malva*, de *Althea*, wilde Cichoris, Lantouw, *Parietaria* of glaskruid, Lijnzaad, enz.

4. De groove darmen zuiver houden, dezelve bevoogten en verkoelen door verzagende Lavementen; maar vooral, moet men zig toeleggen op de genezing van de ziekte, welke de oorzaak van de koorts is.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

V I J F D E H O O F D S T U K .

ZIEKTENS VAN HET HOOFD.

E E R S T E A E D E E L I N G .

Van de Vertigo, of Draaiingen en Zuizelingen in het Hoofd.

De *Vertigo* of Draaijing in het hoofd is eene ziekte, waar bij het Paard even als wild, onbezuisd en zwijmelend is, draait het hoofd van de zijde voorwaarts; zomtijds houdt het hetzelfde in den bak of krib, en drukt hetzelfde tegen den muur, op eene wijze, dat het schijnt, als of het moeite wilde doen om voorwaards te willen gaan; de oogen zijn schitterende, het waggeld op alle zijn Leden, laat

laat zig nedervallen als een logge klomp, draait de oogen naar alle kanten, en drinkt nog eet niet. Men heeft reden om te geloven, dat het gezigt belemmerd en verduistert is, vermits het dan aan de eene, dan aan de andere zijde, zig den kop stoot, en telkens in gevaar is hetzelfde te breeken.

Oorzaaken.

De oorzaaken zijn niet gemaklijk te ontdekken, maar het is waarfchijnlijk, dat de *Vertigo* of draaijing in het hoofd veroorzaakt word van de sterke klopping der slagaderen, van het netvlies van het oog, en van de verftopping in de hersenen. De klopping der slagaderen al te sterk zijnde, worden de vezelen der zenuwen, welke zig over het netvlies van het oog verspreiden, en die het werktuig van het gezigt zijn, sterk bewogen en gefchud; deze fchudding veroorzaakt eene draaijing, een verwarring en eene verduistering in het gezigt. De oorzaak der al te sterke klopping der slagaderen bestaat in eene verftopping der vaten van de hersenen, waar door het bloed in eene al te groote hoeveelheid word te rug gevoert in de slagaderen van het netvlies van het oog.

Kentekenen.

Het is gemaklijk deze Ziekte te kennen door de befchrijving, welke ik zoo even van dezelve gegeven heb.

Voorzegging.

Het is eene ziekte, die voorkomt door eene verftopping

ping der vaten in de hersenen, en die gevolggelyk altoos gevaarlijk is.

Genezing.

Men moet terstond de algemeene geneesmiddelen aawenden, het Paard op den witten drank zetten, alle vast voedzel aan hetzelfde onthouden, en hetzelfde op zoodanige wijze vast maken, dat hetzelfde zig aan het hoofd niet kan beledigen.

Vervolgens moet men trachten de verstopping der hersenen, welke de oorzaak der ziekte is, weg te neemen en te herstellen. Vooreerst; door aderingingen die spoedig en in eene groote hoeveelheid moeten gedaan worden en voor al agterwaards, dat is te zeggen, op het vlakke van de Dye of bij den staart, ten einde daar door het bloed af te lijdén naar de agterste deelen, en daar door het hoofd te ontlasten.

Men kan ook het hoofd omwinden met linne doeken, die doortrokken zijn met een verzagtend afkookzel. Men moet het rijkelyk van een afkookzel van verfrissende en verkoelende Planten doen inzwelgen, om het bloed te verdunnen en met hetzelfde te vermengen, en hetzelfde aldus gemakliker door de vaten te doen doorvloeien, en alzo te gelyker tijd, de al te groote uitzetting van het bloed, indien dit de oorzaak der ziekte is te doen verminderen. Ten dien einde laat men zagties kooken de wortels van de *Nijmphæa*, of water rosen, de bladeren van de Endivie, Porcelain, Latouw, wilde Cichorei; *Borago* of Bernasie, *Buglossum* of Osfetong, *Verbascum* of Wollekruid, *Parietaria* of glaskruid, *Mercurialis* of Bingelkruid, en van de *Malva* of kaasjesbladeren,

ren, &c. Men mengd dit afkookzel met een weinig zemelen, of met een weinig gersten-meel, ten einde daar door het Paard aantezetten om hetzelfde te drinken, of wel men doet hetzelfde het Paard doorzwellen.

Men moet dagelijks een of twee Lavementen, uit hetzelfde afkookzel bereid, zetten, of om dezelve meer afgang verwekkende te maken, doet men vier oncen merg van *Cassia* onder dezelve ontbinden, ten einde de Loslijvigheid te bevorderen en de groove darmen te ontlasten van de stoffen, waar door de bloedvaten gedrukt, het bloed in eene grootere hoeveelheid naar de hersenen gevoert, en de verstopping van dezelve vermeerderd worden.

Het is ook goed, dat men twee *Setons* of Etterdragten aan den hals zet, ten einde door dezelve een gedeelte der stoffe, welke de ziekte veroorzaakt, af te leiden. Om deze *Setons* of Etterdragten te maaken, doet men een Lint, of band van gaaren in een groote, platte en aan het andere einde snijdende naald; men ligt de huid op, uit vreeze van anderzints de deelen, die onder de huid gelegen zyn, te kwetzen, 't welk eene ontsteking zou verwekken; men steekt de Naalde tusfchen de huid en het Celagtig weefzel of vervlies, wel in acht nemende van de vliezen of de spieren, die 'er onder gelegen zijn, niet te kwetzen, vervolgens maakt men een opening 'er tegen over, men trekt 'er de naald door, men neemt de naald weg, en men laat het Lint of den Band in de wonde; dagelijks trekt men dan den band of het Lint een weinig heen en weder; ten einde hetzelfde van plaats te veranderen, en men draagt zorg van dezelve met een weinig *Basilicum* te besmeeren: men laat dezelve zitten tot aan het einde der ziekte, vervolgens haald men 'er

dezelve uit, en men doet niet anders, dan de opening of wonde, met een weinig wijn met laauw water gemengd, betten.

T W E E D E A F D E E L I N G .

De Harten-Ziekte.

Men geeft deze naam aan eene Ziekte, waar bij het Paard stijf en stram, aan alle, of een gedeelte van deszelfs leeden is, gelijk een Hart, wanneer hetzelfde stijf van afmatting en vermoeitheid ter neder valt, na dat het door de Jagt zeer bevig gejaagt en agtervolgt is.

Indien deze ziekte den hals treft, kan het Paard nog den hals nog het hoofd bewegen; Indien dezelve de werfelbeenderen aantast, kan hetzelfde nog den rug of lendenen bewegen; indien dezelve de voorpooten treft, zijn alle de voorste deelen stijf en zonder beweging; indien deze ziekte alle de deelen aantast, schijnt het Paard geheel en al als een stuk te zijn, het is dan geheel stijf in alle zijne leden. Dit laatste geval is zeer zeldzaam; nogtans heb ik 'er voorbeelden van gezien. Zomtijds zijn de spieren van het oog ingetrokken en het oog draait dan zonder ophouden in de oogholten; maakt zeer sterke bewegingen en het ooglit word opgeligt tot over het doorschijnend hoornvlies.

Oorzaaker.

De onmiddellijke oorzaak dezer ziekte, is de aanhouden-
de

de spanning en zamentrekking der spieren, waar door de deelen stijf gehouden worden.

Om een des te beter begrip te hebben van de oorzaak van deze zamentrekking, zal het nodig zijn iets te zeggen van de dierlijke geesten.

Men weet, dat de beweging en het gevoel van alle de deelen voortkomt van de dierlijke geesten. Deze geesten in de schorsagtige zelfstandigheid der hersenen, van het bloed afgescheiden zijnde, gaan van de eene holligheden of Celletjes tot de andere over, in de mergagtige zelfstandigheid, en van daar in eene gemeene zak of buis, van waar dezelve zig verspreiden door de Zenuwen, om door alle de deelen van het Ligchaam gevoert te worden en aan dezelve de beweging en het gevoel te geven.

De dierlijke geesten, in de schorsagtige zelfstandigheid afgescheiden, en tot aan de algemeene buis of verzamelplaats gekomen zijnde, worden in de zenuwen gevoert; voor eerst, door de werking van de vliezen der hersenen, namelijk, de *dura & pia mater*, of dikke en dunne hersenvlies; deze vliezen trekken zig zamen en maken eene zachte drukking op de Celletjes van de zelfstandigheid der hersenen, en op de buis of vergaderplaats, waar de dierlijke geesten in bevat zijn; en door deze zachte en geregelde drukking worden de dierlijke geesten genoodzaakt zig op eene regelmatige wijze in alle de deelen van het Ligchaam te verspreiden, om aan dezelve het leven te geven.

De klopping der slagaderen van de hersenen, is de tweede oorzaak van de voortdrijving der dierlijke geesten in de Zenuwen. Deze slagaderen zetten zig uit en trekken zig weder toe; zig uitzettende, ligten zij de zelfstandigheid der hersenen op; wanneer zij zig intrekken, vallen

de hersenen door derzelver eigen gewigt en zwaarte weder neder, en drukken op eene zachte wijze de Celletjes en vergaderplaats of Buis der dierlijke geesten, die daar door genoodzaakt worden om in de zenuwen te vloeien. De invloed der dierlijke geesten hangd derhalven af, van de werking der vliezen op de hersenen, en van de klopping der slagaderen.

Indien de drukking geregeld, gematigd en gelijk is, zullen de dierlijke geesten zig ook gelijkelijk, en in eene gematigde hoeveelheid, door alle de deelen van het ligchaam verspreiden; en dit is den staat der gezondheid.

Indien de drukking sterker is, zullen de dierlijke geesten in eene grootere hoeveelheid en met meerder kragt door alle de deelen heen vloeien, en de zamentrekking der spieren zal sterker zijn. Indien deze drukking aanhoudend is, zal ook de zamentrekking der spieren aanhoudend zijn: indien de drukking beurtelings geschied, zal ook de zamentrekking op gelijke wijze zijn. Indien de drukking ongelijk is, zal de invloed der dierlijke geesten ook op eene ongelijke wijze geschieden, en de zamentrekking der spieren zal in het eene deel en niet in het andere plaats hebben. Indien de drukking op eene aanhoudende wijze geschied, alleenlijk op een gedeelte van de algemeene vergaderplaats, zal 'er eene aanhoudende zamentrekking ook alleenlijk in een gedeelte van het Ligchaam plaats hebben. Indien de drukking op de algemeene vergaderplaats of ontfangbuis geheel en al plaats heeft, zal 'er ook eene zamentrekking in alle de spieren van alle de deelen van het Ligchaam zijn; 'er zal eene stijfheid van alle de leden plaats hebben.

Dit nu ondersteld zijnde, is het gemakkelijk om te zien, dat de aanhoudende zamentrekking der spieren in die

ziek-

ziekte, welke men de *Harte-Ziekte* noemt, voortkomt van de al te groote hoeveelheid der dierlijke geesten, die op eene aanhoudende wijze door de zenuwen vloeien, die zig verspreiden in die spieren, die zamen getrokken en gespannen zijn; en dat deze aanhoudende invloed van het dierlijk vogt afhangt van de drukking van de vliezen en van de zelfstandigheid der hersenen, veroorzaakt door de klopping der slagaderen, welke zig aldaar verspreiden. Deze drukking word veroorzaakt door de verstopping der vaten van de hersenen; deze verstopping komt voort van de verdikking van het bloed, en van deszelfs al te groote hoeveelheid, of van de uitzetting of verdunning van hetzelfde. De oorzaken der verdikking zijn de sterke en hevige bewegingen, het onmatig zweeten, waar door de vloeibaarste deelen van het bloed vervliegen en uitgedreven worden, het bloed, om zoo te spreken, als verdroogd, en niet dan de allergroffte en dikste deelen van hetzelfde overblijven. Het bloed word ook verdikt door gebrek aan drinken, door de koude, de regen en de vogtigheid van de plaats, daar het Paard zig onthoud.

De al te groote hoeveelheid van Bloed word veroorzaakt door de al te groote hoeveelheid van wel verteert voedsel, bij gebrek van behoorlijke beweging; dan word 'er meer bloed bereid, dan 'er verloren word.

De uitzetting van het bloed word veroorzaakt door al te sterke bewegingen, door het al te lang loopen in eene zeer groote hitte, door de Koorts, door eene scherphheid en al te groote beweging van het bloed.

Kentekenen.

Deze ziekte is zeer gemakkelijk te onderkennen door de stijfheid der Leeden.

Voorzegging.

Deze ziekte is altoos gevaarlijk, om dat door dezelve een wezentlijk deel van het leven word aangetast.

Genezing.

Men moet het Paard terstond eene naauwkeurige levensregel doen houden, en de algemeene geneesmiddelen aanwenden, vervolgens moet men tot de aderlating overgaan, die herhaald moet worden naar maate zulks nodig zijn zal.

Men moet ten naasten bij dezelve geneesmiddelen, als in de *Vertigo* of draaijing in het hoofd, aanwenden; maar daar de verstopping in de hersenen aanmerkelijker is als in de *Vertigo*, moet men ook des te meer op de aderlatingen aanhouden.

Men moet rijkelijk doen inneemen het verdunnend siccend en verkoelend afkookzel, waar van ik in de genezing der *Vertigo* gesproken heb; ten einde het bloed te verdunnen, en hetzelfde de behoorlijke en noodzakelijke vloeibaarheid weder te geven, om hetzelfde vrijelijk door de vaten van de hersenen te doen omloopen, en te gelijker tijd de uitzetting van het bloed, indien deze de oorzaak der verstopping is, te doen bedaaren. De Lave-menten, vooral die verzagende zijn, zijn zeer nuttig, de hitte en de beweging van het bloed word door dezelve bedaard, en de spanning der vezelen vermindert.

Na dat deze middelen zijn voorafgegaan, moet men eenige *Setons* of Etterdragten zetten, om van die zijde een gedeelte der stoffe, welke naar het hoofd gevoert is, af te leiden.

Wanneer het Paard begint te genezen, zoude het goed
zijn

zijn om een Buikzuiverend middel te geven, om de eerste wegen, die in deze Ziektens altoos met eene kwaade stofse beladen zijn, die onder het bloed opgenomen word, en aan de ziekte voedzel geeft, te zuiveren; maar daar het altoos moeilijk is, om de Paarden den buik te doen ontlasten, en daar men niet gemakkelijk de juiste gifte van Buikontlastende middelen kan kennen, zoo ben ik niet gaarne een voorstander der Buikontlastende middelen, en ik ben niet ijverig, om dezelve aan te raden; Nogtans behoren zij in deze ziekten tot de aangewezenene geneesmiddelen.

Met alle zekerheid en veiligheid kan men eenige Lave-menten zetten, bereid uit een afkookzel van verzagtende kruiden, bij welke men vier oncen merg van *Cassia* kan voegen met drie greinen van de *Tartarus Stibiatus*; ten einde de groove darmen, die traag in derzelve werking zijn, en bedorve, rottige gistende stoffen bevatten, welke de ziekte begunstigen, te ontlasten en te zuiveren.

DERDE AFDEELING.

Van het Vuur of Spaansche Ziekte.

Men noemt het vuur eene Ziekte, waar bij het Paard den kop om laag houd, altoos lusteloos is, niet dan zeldzaam gaat leggen, en altoos zig van de Krieb, of eetensbak afkeert, met eene sterke Koorts, welke men door de sterke slagen en kloppingen van het hart ontdekt, en welke men gewaar word, wanneer men de hand op de Borst legt naar den kant van den schouder. Men kan zelfs zom-

tijds de *Arteria Aorta* of groote slagader voelen slaan, wanneer men de hand op den rug bij de Lenden legt. Men geeft bijna altoos de naam van het vuur of Vuurziekte aan de Koorts.

Oorzaaken.

Het vuur of Vuurziekte word veroorzaakt door een stilstand van het bloed in de vaten der hersenen: die stilstand van het bloed word doorgaans veroorzaakt door de Koorts. Het Bloed is in de Koorts in eene sterke beweging, en kan niet vrijelijk in de hairwijze uiteindens der vaten omlopen, en word daar door in eene groote hoeveelheid en snelheid naar de hersenen gevoert; daar worden de vaten verstopt, en hier door word veroorzaakt eene zwaarte en drukking in het hoofd; Lusteloosheid en moedeloosheid van het Paard: aldus ook word in de ontstekings-ziekten, waar bij de omloop van het bloed in zommige deelen verhindert en gestremt word, gelijk in de *Pleuritis* of zijde wee, in de *Peripneumonia* of ontsteking der Long, het bloed in eene groote hoeveelheid naar de hersenen gevoert, en veroorzaakt aldaar het vuur, of de Vuurziekte.

De verstoppingen in de hersenen zijn menigvuldig, en dit is niet te verwonderen, voor eerst, om dat de hersenen een zagt ingewand zijn, en bijna zonder veerkracht, het welk daar door zeer ligt aanleiding geeft tot stilstand van het bloed. Ten tweede, om dat 'er eene groote hoeveelheid van Bloed naar de hersenen gevoert word, door beide de *Arterie Carotides* of krop-slagaderen en door beide de *Arterie Vertebrales* of wervelslagaderen. Ten derde: om dat het met veel snelheid daar heen gevoert word, daar de kracht der zamentrekkingen van het hart aanmerke-

lijk is, en de hersenen zeer nabij het hart gelegen zijnde, het bloed met veel snelheid naar de hersenen gevoert moet worden. Ten vierden; om dat de te rug voering van het bloed, op eene geheel andere wijze in de hersenen geschied, dan in de andere deelen van het Ligchaam. De natuur heeft aldaar met een wijs oogmerk de omloop doen vertragen, ten einde de afscheiding der dierlijke geesten gemaklijker te maken. Deze gesteldheid der hersenen, wanneer dezelve met eenigerhande bepalende oorzaak gepaart is, geeft veelmaals aanleiding tot verstoppingen van dit ingewand, welke de oorzaake van de Vuurziekte zijn.

Derhalven al wat de beweging van het bloed kan doen vermeerderen, en hetzelfde in de vaten van de hersenen kan doen ophouden, moet beschouwt worden als de oorzaak van het vuur, of Vuurziekte.

Kentekenen.

Deze ziekte is kennelijk door de beschrijving, welke ik van dezelve gegeven heb.

Voorzegging.

De voorzegging is bijna dezelve, als die van de *Vertigo*.

Genezing.

De verstopping der vaten van de hersenen, vordert dat men door aderlatingen, door verkoelende dranken en door verzagende Lavementen dezelve tragt te verminderen; maar vooral is het nodig, dat men zig toelegge om de Ziektens te genezen, waar van de Vuurziekte niet anders

ders dan een *Symptoma* of roeval is. Aldus wanneer 'er Koorts, een *Pleuritis* of zijdewee enz. plaats heeft; dan moet men zig toeleggen om de Koorts of het zijdewee te genezen.

Zeer waarschijnlijk zijn 'er nog veele andere ziekten, waar bij het hoofd van het Paard kan aangetast zijn. Ik spreek van dezelve niet, om dat dezelve weinig bekend zijn, en ik mij voorgesteld heb, om in dit kort begrip niet anders, dan het geen volkomen zeker en klaar bekend is, voor te dragen: voor het overige, ontstaan meest alle de Ziekten van het hoofd van eene verstopping, of ongesteldheid van de vaten der Hersenen en kunnen gebragt worden tot dat geen, het welk ik te vooren over de *Vertigo* en de *Harte-Ziekte* gezegd heb.

ZESDE HOOFDSTUK.

VAN DE ZIEKTENS VAN DE BORST.

Onder de Ziekten van de Borst, worden die welke de *Larynx*, of het strottenhoofd, en de *Aspera Arteria* of Longepijp aantasten, mede begrepen.

EERSTE AFDEELING.

Van den Droes.

De Droes is eene ontlasting van vogt door de neusgaten en het welk bij Jonge Paarden doorgaans plaats heeft.

Dit

Dit vogt heeft eene meerdere of mindere dikte, en is ook van onderscheide koleuren naar maate van de trap der ontsteking en van de verstopping der klieren, welke door hetzelfde zijn aangedaan. Dan eens is hetzelfde glibberig, slijmerig en wit, even gelijk het wit van een Eij, dan eens is hetzelfde dik en geelagtig, zomtijds is hetzelfde rijp en gelijkt naar etter. Dan eens ontlast zig de stoffe door den neus, en dan wederom zet dezelve zig neder onder den onderkaak. Zomtijds heeft 'er eene ontlasting door de Neusgaten en te gelijker tijd ook eene opzetting en vergaring van stoffe onder de onderkaak plaats; zomtijds geschied 'er ook een vergaring en nederzetting van stoffe naar den kant der *Glandulae Parotides* (oorklieren). Zomtijds is deze vloed en ontlasting van stoffe rijkelijk en overvloedig, en als dan worden alle de stoffen der Droes door dezelve buiten het Ligchaam geworpen; zomtijds is dezelve niet overvloedig genoeg, en dus word als dan niet dan een gedeelte der venijnige stoffe van den Droes ontlast; zomtijds word het agterste gedeelte van den mond en het strottenhoofd of Larijnx, door ontsteking aangedaan.

Deze verscheidenheden hebben gelegenheid gegeven, dat men de Droes in drie foorten onderscheiden heeft: de eerste goedaartige, de tweede kwaadaartige, en de derde de valsche.

De goedaartige Droes is eene geheele en volkomene ontlasting van de stoffe der ziekte, welke of door de neus, alleen, of door een verzweering onder de onderkaak, of door deze beide wegen te gelijk geschied.

De kwaade Droes is die, waar bij het venijn, of kwaadaartige stoffe, overvloediger en scherper is, en waar bij deelen van meerdere aangelegenheid gelijk het strottenhoofd, of eenig ingewand aangetast word.

De valsche of onwaare Droes word die genaamt, waar bij niet dan een gedeelte der kwaade stoffe ontlast word, waar door bij vervolg eene verplaatzing of vergaaring dier stoffe op het een of ander deel veroorzaakt word.

Oorzaak.

De Droes is bij de Paarden dat geen, het welk de kinderpokjes by de Menschen zijn.

Het is een venijn of kwaade stoffe van eenen onbekenden aart, welke onder de *Massa* van het bloed omloopt, tot dat de Natuur pogingen doende, om 'er zig van te ontlasten, zig op eenig deel bepaalt en nederzet, het welk gewoonlijk de neus of de onderkaak is.

Kentekenen.

Men vermoed, dat het Paard zig van den Droes zal gaan ontlasten, wanneer het nog jong is, en het die ziekte nog niet gehad heeft, wanneer het lusteloos, magteloos is, en afkeer van voedsel heeft, wanneer het begint te kugchen en 'er zig een dikte of zwelling onder den onderkaak begint te vertoonen.

Men weet, dat het de Droes is, door de ontlasting, welke door de neus geschied, of door de zwelling welke doorgaans den geheele onderkaak beslaat.

Men onderscheid de Droes (*La Gourme*) van de snoterighied (*La Morve*): om dat bij de droes, een hoest en lusteloosheid plaats heeft, en eene zachte zwelling, welke de geheele tusschen wijde van het onderkaakebeen beslaat, en dat door deze zwelling of verstopping gewoonlijk niet anders dan de kwijklieren zijn aangedaan; daar in

tegendeel bij de snotterigheid (*La Morve*) het Paard vrolijk en lustig is, niet hoest of kucht, en 'er geene verstopping of zwelling plaats heeft dan in de twee waterklieren, welke aan beide de inwendige zijden van het middenste gedeelte van den onderkaak gelegen zijn, en dat het Paard eet en drinkt als naar gewoonte.

Voorzegging.

Wanneer de Droes goedaartig is, dan is dezelve heilzaam, nuttig en zonder eenig gevaar.

De kwaade Droes is nooit zonder gevaar. Wanneer het strottenhoofd (*Larynx*) door dezelve is aangetast, de ontsteking aanmerkelijk is, de adembaling belemmert, 't welk zig ontdekt door de reuteling en door de geringe wind of ademtogt, welke uit den neus of den mond komt: want in dit geval doet het Paard nauwlijc het licht van een Kaars bewegen door de wind van de adembaling, en als dan is het gevaar zeer groot.

Wanneer de ontlasting der stoffe niet zoo overvloedig is, en 'er zig bij vervolg eene verplaatsing derzelve op eenig ander deel vertoond, dan is het gevaar evenredig naar de aangelegenheid van die deelen, waar op de vergaaring of verplaatsing der stoffe zig nederzet. Indien het op de Long is, dan ontstaat 'er eene ontsteking der Long, en indien de stoffe zig nederzet op de *Parotides* of oorklieren, dan is het gevaar minder.

Genezing.

Zoo dra men ontdekt, dat de onderkaak opgezet en vol is, 't welk men eene bezwaarde of opgezette onderkaak

kaak (*Ganache Chargée*) noemt; dan moet men het Paard op het witte water zetten, hooij en haver aan hetzelfde onthouden; het oogmerk, 't welk men zig vervolgens moet voorstellen, moet zijn om de ontlasting van de stoffe der Droes te bevorderen; ten dien einde moet men terstond een of twee aderlatingen doen, om de toevalen der ontsteking voor te komen; men moet het Paard warm houden, hetzelfde weldekken, den onderkaak omwinden met een Schaapsvel, en denzelven koesteren met een afkookzel van verzagende kruiden en planten, gelijk de Kaasjesblaaden, de *Althea* of heemst, de *Branca Ursina* of Berenklaauw, de *Verbascum* of Wollekruijt, het glaskruid of Lijnzaad, &c.

Men moet zemelen of gerst in water koken, en de waasem van hetzelfde doen inademen, door middel van dezelve in een sak te doen, welke men aan de kop van het Paard vast maakt.

Men kan een verzagende Pap onder tegen de onderkaak aanleggen. Door deze middelen worden de vaten der klieren ontspannen en week gemaakt, en daar door de ontlasting der stoffe, welke de klieren verstoppen, bevordert en de ontsteking vermindert.

Indien de verstopping blijft aanhouden, en 'er zig in het midden der zwelling eene harde verhevenheid vertoont, en de pijn zeer hevig is, het welk men ontdekt door de bewegingen, welke het Paard maakt, wanneer men het aldaar aanraakt of drukt, zoo is dit een bewijs, dat 'er verettering begint te komen: als dan moet men dezelve tragten te bevorderen, door het gezwel te wrijven met een ettermakend middel, gelijk het *Ung. Basilicum* of met eenig vet, of Boter.

Wanneer de stoffe tot verettering gekomen is, het
welk

welk men gewaar word, wanneer men den Vinger op het gezwel zettende en drukkende, de Etter eene foort van beweging of *Fluctuatie* maakt, of wanneer men eene kleine witagtige uitspuilende punt gevoelt, dan moet men het *absces* of de verzwearing open maken, en niet altoos afwagten, dat dezelve uit zig zelve openbreekt, om dat door de ingeslootene etter, de verstopping en de ontsteking der bijgelegene deelen bevordert en onderhouden word en dikwils vernieling der deelen aanregt. Men moet altoos de verzwearing openen op die plaats, alwaar dezelve een uitspuilende punt maakt, en in het onderste of benedenste van het deel, ten einde de stoffe zig des te beter kan ontlasten.

Men moet de rānden der wonden een weinig drukken ten einde de etter die in dezelve besloten is, 'er uit te drukken en voor het eerste verband niet anders dan een drooge spons aanleggen, zonder dezelve dicht te maaken. Den volgenden dag brengt men twee of drie wicken in de Wonde, bestreeken met een *Digestif* of ettermakend middel, bereid uit den Terpentijn met het dooir van een Eij; men moet de opening der wonde openhouden, tot dat de stoffe volkomen ontlast is; vervolgens moet men dezelve trachten te heelen door dezelve met laauwe Wijn te reinigen en te betten, en 'er droog plukzel of werk op te leggen. Op deze wijze komt men gemaklijk tot eene volkome genezing van den goedaartigen droes; en men verlost en bevrijd het Paard van het zaad eener stoffe, 't welk schade-lijk voor de gezontheit is, wanneer hetzelve niet volkomen uit het Ligchaam ontlast word.

Maar, indien men verzuimt om door deze middelen de ontsteking weg te neemen, of indien, niet tegenstaande deze geneesmiddelen, de ontsteking vermeerdert, en zig

uitstrekt tot agter in de mond en tot aan het strottenhoofd, dan vermeerderen de toevallen, de spieren van de *glottis* en *Epiglottis*, (het begin van de strot en het strotten lapje) worden ontstoken, en beletten den doortogt van de lucht; hier uit ontslaat dan moeilijkheid in het adembalen en zomtijds zelfs verstikking. Zomtijds spreid de ontsteking zig uit tot de Luchtpijp (*Trachea Arteria*), tot de *Bronchia* of Longepijpen, ja zelfs tot de zelfstandigheid der Long, en dit is het, het geen men den kwaaden Droës noemt.

T W E E D E A F D E E L I N G .

Van den kwaaden Droës.

Deze ziekte kan men genoeg onderkennen, uit het geen ik zoo even gezegt heb. Zij is verzeld van eene meer of mindere moeilijkheid in het adembalen, naar maate van den graad der ontsteking; het Paard hoest of kucht veel, en met moeite, is lusteloos, magteloos en heeft een afkeer van voedzel; en toont geen gevoel, wanneer men het op den rug drukt of nijpt; en heeft eene zeer sterke Koorts.

In de kwaade droës word doorgaans het agterste gedeelte van den mond en voor al het strottenhoofd aangetast. De ontsteking tast zomtijds alleenlijk, de *Glottis* aan, zomtijds strekt dezelve zig uit tot het binnenste van de Luchtpijp, en zomtijds verspreid dezelve zig tot in de Long. Deze ontsteking eindigt, of door *Gangraena* of versterving; en veroorzaakt aldus den dood, of door verettering die gemaakt word in meerdere of mindere deelen, naar maate van de uitgestrektheid der ontsteking, die voorafgegaan is.

Aldus gebeurt het dat zig zomtijds eene verplaatsing of vergaaring der stoffe alleenlijk op het strottenhoofd bepaalt, zomtijds op het strottenhoofd en op het begin van den Luchtpijp te gelijk, zomtijds ook in de geheele uitgebreidheid van de Luchtpijp; en zomtijds strekt de verettering zig uit tot in de Long. Wanneer de Verettering de geheele uitgestrektheid van de Luchtpijp bevat, dan komen 'er kleine vergaaringen van stoffe in alle de waterkliertjes van dat deel, en zelfs in de eigene klieren van het binnenste vlies van de Luchtpijp; ik heb 'er veele voorbeelden van gezien in Paarden, die aan deze Ziekte gestorven waren. Ik heb dikwils gezien, dat in de Luchtpijp na dat ik dezelve geopend hadde, kleine vergaringen van wel bereide Etterstoffe, zig van plaats tot plaats nedergezet hadden in de geheele uitgestrektheid van de Luchtpijp, en zelfs in de Longepijpen.

Wanneer de vergaarde stoffe, die zig op het strottenhoofd geplaatst heeft, naar binnen in de Luchtpijp open breekt, dan valt dezelve in de Longepijpen, verhindert aldus de uitgang der Lucht, stremt de ademhaling en doet het Paard stikken.

Wanneer de verzweringen, die zig in de Luchtpijp geplaatst hebben, aanmerkelijk zijn, of dat veele van dezelve te gelijk open breeken, dan doen zij dezelve uitwerking.

Wanneer de verzwering van het strottenhoofd in het agterste gedeelte van den mond open breekt, dan gaat de etter agter het nederhangend flappe gedeelte van het verhemelte (*Velum Palatinum*) in de neus, en loopt uit door de neusgaten.

Wanneer de verettering van de Luchtpijp niet groot of

overvloedig is, dan word de etter door de Lucht van de adembaling voortgedreven, en doet dezelve langs de Luchtpijp opklimmen tot over het nederhangend flappe gedeelte van het verhemelte, en van daar in de neus.

Wanneer de Etter scherp is, of eene schertheid verkrijgt door deszelfs verblijf en ophouding in de holligheden der neus, dan word dezelve scherp, bijtende, doet het snotvlies wegnagen, maakt aldaar verzwearingen, en brengt die ziekte voort, welke men eigenlijk, de snot, of snotziekte (*La Morve*) noemt.

Genezing.

Gelijk 'er eene ontsteking bij den kwaaden droes plaats heeft, zoo bemerkt men ligtelijk, dat men alle de middelen tegen de ontsteking moet gebruiken, waar van ik gesproken heb bij de genezing van de goedaartige droes. Maar daar de ontsteking veel aanmerkelijker is, en 'er zodanige deelen, die wezentlijk tot het Leven behoren, door aangetast worden, zoo moet men die geneesmiddelen des te spoediger en met des te grooter oplettendheid aanwenden; men moet terstond eene aderlating doen, en dezelve herhaalen naar maate zulks vereischt word; 'er is geen middel het weik meer vermogend is, om de ontsteeking op te lossen of te verminderen dan de aderlating: men moet verzagende, weekmakende stovingen om den hals en den onderkaak aanleggen, het Paard gedurende een langen tijd den waasem doen inademen van een afkookzel van streeplende en verzagende Planten: een Pap van Kruim van Brood en Melk, een dooir van een Eij, en een weinig saffraan om den keel leggen; hetzelfde laauw drinken geven, alle
vast

vast Voeder onthouden, verzagtende Lavementen zetten; Eindelijk alles aanwenden, het welk ontspannen en weekmaken kan, en de ontsteking kan doen verminderen.

Wanneer de verzwearing is doorgebroken, en de Etter uit de Neus zig ontlast, dan moet men zuiverende afvagende, inspuitingen in de Neusgaten doen, om te beletten, dat de scherpe deeltjes van den Etter zig niet aan het snotvlies vasthechten, hetzelfde niet wegknagen en 'er verzwearingen in maaken, en aldus de snotziekte voortbrengen.

Ten dien einde, moet men een spuit van middelmatige groote hebben, waar aan een pijp van hout is, aan het einde rond gemaakt; dezelve moet men langs de geheele lengte van het middenshot der Neus inbrengen, en het andere Neusgat dicht stoppen, op dat de inspuiting niet te rug koome: op deze wijze moet de inspuiting over het zachte nederhangende gedeelte van het verhemelte gebragt worden; en door dezelve worden aldus die deelen, waar over de Etter heen vloeit, gewaschen en gezuivert.

Deze Inspuiting bereid men uit een afkookzel van gerst, de bladeren van de *Agrimonia* of Leverkruid, waar bij men een weinig honing doet.

Maar indien de ontlasting der Droes-stoffe, niet genoegzaam en voldoende is, om al de smetstoffs van den Droes buiten het Ligchaam te drijven, zoo zal deze smetstoffs eene gisting in het Bloed veroorzaaken en de vogten en sappen doen bederven, en op het een of ander deel eene vergaaring of verplaatzing voortbrengen, gelijk op *Glandula Parotides* of oorklieren, op de Long, of op eenig ander ingewand; en dit is het, het welk men de onwaare of valsche Droes noemt.

DERDE AFDEELING.

Van de onwaare of valsche Droes.

Deze is eene vergaaring of verplaatsing van het overblijfsel van de smetstofte der Droes.

Genezing.

Indien deze verplaaste stofte niet anders dan de uitwendige deelen aantast, dan moet men hetzelfde behandelen als eene eenvoudige verzwearing: Indien 'er een of ander ingewand door aangetast word, dan moet men gebruik maken van de algemeene Geneesmiddelen, en het overige aan de Natuur overlaten.

VIERDE AFDEELING.

Van de Verkouwdheid.

De Verkouwdheid is eene ontlasting van slijmstofte, door de neus, gelijk in de Droes.

Het vogt, 't welk uit de Neus vloeit, is in den beginne helder, doorschijnend, en vrij vloeibaar, en word vervolgens dikker; in deze Ziekte is het Paard lusteloos, verliest den Eetlust en hoest of kucht.

Oorzaaken.

Doorgaands is de koude de oorzaak; wanneer het Paard

na warm geweest te zijn, aan de koude word blootgesteld in den wind of in den regen; de uitwaasfeming, welke aan het hoofd plaats heeft, word dan eensklaps gestremt; door de koude word de huid verdikt, de zweetgaten toegesloten en de stoffe der uitwaasfeming word te rug gevoert in den neus; dit is de beginnende verkouwdheid.

Door de koude word niet alleen de uitwaasfeming van het hoofd gestremd, maar ook de Bloed- en Watervaten van het hoofd toegesloten: het bloed word in eene veel grootere hoeveelheid in de vaten van het snotvlies gevoert, en deze worden daar door des te ligter verstopt, daar hetzelfde van een sponsagtig zagt weefzel is, en bijna zonder veerkragt. Door de ontsteking, gelijk ik hier boven gezegt heb, worden de vogten verdikt, hier van daan de verdikking van het slijmerig vogt, 't welk zig als dan door den Neus ontlast; het bloed in eene veel grootere hoeveelheid naar de ontstokene deelen gevoerd wordende, en de werking der afscheidende vaten veel aanmerkelijker zijnde, moet 'er ook eene meer overvloedige afscheiding van de slijmstoffe uit de neus plaats hebben, en hier van daan komt de meerdere ontlasting van dat vogt. Deze ziekte heeft dus veel overeenkomst met de verkouwdheid bij den Mensch.

Toevallen.

Het Paard kucht, 't welk een bewijs is, dat de klieren van het strottenhoofd verstopt zijn.

Het Paard ontlast door beide de neusgaten een vogt, 't welk zomtjids weiagtig, zomtjids dik is: Weiagtig in den beginne, om dat het vogt der uitwaasfeming in den neus te rug vloeit en door denzelven zig ontlast: Dik op het

einde, vermits de slijmstofte wel gekookt, rijp en dik word door de ontsteking van het snotvlies.

Kentekenen.

Het is zeer moeilijk, om deze ontlasting van die der Snotziekte te onderscheiden; voor al van de beginnende Snotziekte.

Maar het geen de verkouwdheid het zekerste doet onderscheiden van de snotziekte, is dat de verkouwdheid niet langer dan veertien dagen duurt: wanneer deze tijd voor bij is, dan moet men voor de snotziekte vreezen; wanneer de ontlasting langer dan een maand duurt, dan is de verkouwdheid in de snotziekte overgegaan en ont-aart: in dit geval moet men gebruik maaken van die ge-meesmiddelen, welke in de beginnende snotziekte ver-eischt worden, en waar van ik hier na spreken zal.

Genezing.

Men moet het Paard aderlaten, hetzelve op het witte water zetten, hetzelve warm houden, zemelen in eene groote hoeveelheid water gemengd, geven, den waassem van hetzelve water doen inademen, ten einde hier door de stoffe te doen ontlasten, en de verstopping der klieren te doen verminderen.

Indien het Paard langer dan veertien dagen stoffe blijft uitwerpen, indien de klieren gezwollen zijn en vooral in-dien de zwelling der klieren alleenlijk aan de eene zijde plaats heeft, dan heeft men alle reden om te geloven, dat het de snotziekte is. Men moet als dan inspuitingen in den neus doen, eerst verzagtende met de Kaasjes Bladeren,

en heemst of *Althea*, met het glaskruid, bingelkruid, &c. Vervolgens dezelve meer afvagende en zuiverende maken, met een afkookzel van Gerst, de *Agrimonia* of Leverkruid en honing; en dagelijks aanhouden met het Paard den waasem van zemelwater te doen inademen, en ook van die kruiden, welke voor het verzagend afkookzel gedient hebben, en ten dien einde moet men dezelve in een zak doen, welke men aan het hoofd van het Paard moet vast maken.

V I J F D E A F D E E L I N G .

Van de Snotziekte.

Eene zeer langen tijd zijn de Ouden onkundig gebleven zoo wel aangaande de zitplaats der snotziekte als wegens deszelfs genezing. Zommige hebben de zitplaats der snotziekte in de hersenen gesteld, andere in de Long, andere in de Lever, wederom andere in de Nieren, en ook andere in de Maag; en alle ontlastingen onder elkander verwarrende, hebben zij den naam van Snotziekte gegeven, aan alle die ontlastingen, welke door de neus geschieden.

Te willen staande houden, dat de Snotziekte deszelfs zitplaats in de Long heeft, is een gevoelen, 't welk nog eenigermaate te verschoonen is; vooreerst; om dat 'er eene gemeenschap tusschen de Long en de neus plaats heeft. Ten tweede; om dat 'er zomtijds door den neus eene ontlasting geschied, welke in der daad uit de Long voortkomt; dit gebeurd in die ziekte, welke ik *Pulmonia* of Longeziekte noeme. Ten derde; om dat de ontlasting,

ting, die uit de Long voortkomt, vrij wel gelijk naar die welke van het snotvlies voortkomt. Ten vierde; om dat de Snotziekte dikwils met de *Pulmonia* of Longeziekte verzeld en zamengesteld is; of het geen op hetzelfde uitkomt, dat de ontlasting, die van het Snotvlies komt, dikwils, zamengesteld en vermengd is met die, welke uit de Long voorkomt. De oude Geneesmeesters der Paarden weinig bekommerd en oplettend in hunne naspeuringen, weinig verligt aangaande de Natuur der Ziektens, hebben zig laten misleiden door het waarschijnlijke; de gelijkenis en overeenkomst van twee onderscheide Ziektens heeft huu bedrogen: zij handelden ter goeder trouw; zij hebben niet anders dan in de onderscheiding gezondigd.

Maar te willen beweeran, dat de Snotziekte in de Nieren, in de Milt, in de Lever, of in de hersenen deszelfs zitplaats heeft; dat is, zondigen tegen de allereerste beginselen en kennisse van de ontleedkunde der Paarden; dit toont aan, dat men niet weet, dat 'er geene gemeenschap met deeze deelen en den Neus plaats heeft; en dat het bij gevolg onmogelijk is, dat 'er door den Neus eene ontlasting kan geschieden, die van deeze deelen voortkomt; dit is zondigen door een groove onkunde tegen de verplichtingen van zijn staat of beroep. Zodanige ongerijmdheden te willen staande houden, om dat men dezelve heeft voorgedragen; dezelve te blijven beweeran uit kwaadaartigheid of jaloufie, na dat de valscheit en onwaarheid 'er van beweezen en aangetoond is; dezelve te blijven staande houden, om zig tegen de waarheid aan te kanten, en om het Algemeen, en derzelve Beminnars in de dwaling te houden, dit is ter kwaader trouwe handelen; dat is, het welzijn van het algemeen aan zijne eigenliefde opofferen; dit is stijfhoofdigheid, ja ik schroo-

schroomde niet om het te zeggen, dit is, eene onvergeeflijke en strafbaare koppigheid.

Mijn Vader, overtuigd door het ligt der ontleedkunde der Paarden, overreed van het belagchelijke en van de dwaaling der Geneesmeesters der Paarden aangaande de zitplaats der Snotziekte, heeft zig toegelegd om 'er de waare zitplaats van te zoeken. Naa zeer veele moeilijke, herhaalde en kostbaare naspeuringen, ontdekte Hij eindelijk in het Jaar 1749., dat de waare zitplaats van de Snotziekte in de *Membrana Pituitaria*, dat is, in het snotvlies is, en gaf zijne ontdekking en zijne waarnemingen over deze Ziekte in het licht, in eene verhandeling, welke Hij aan de Koninglijke Academie der wetenschappen heeft overgegeven. Deze verhandeling wierd onderzocht door de Heeren BOUVARD en HÉRISSAND, beide Geneesheeren daar toe benoemd, en goedgekeurd door de Koninklijke Academie der Wetenschappen.

Het grootste gedeelte der Geneesmeesters der Paarden wanende, dat zij door de ontdekking van mijn Vader ten hoogsten beledigd waren, wel verre van zig door de klaarblijkenheid te laten overtuigen, toonden zig halfstarvig, bleven in hun gevoelen volharden, en beweerden steeds dat de Snotziekte, deszelfs zitplaats in de Nieren, in de Lever, in de Long &c. had.

Men heeft altoos veel moeite om te rug te komen van vooroordelen, waarmede men geboren, waar mede men opgevoed, en waarmede men oud geworden is. Dezelfen te laten vaaren en te verzaaken, is niet anders, dan een gedeelte van zig zelve te verzaaken; men heeft geen behagen in te zien, dat men zijn Leven in de dwaling heeft doorgebracht; de eigenliefde moet veel lijden, om toe te stemmen, dat men niets weet. De voorstanders en verde-

di-

digers van de oude Snotziekte, besloten dus weldra om met alle standvastigheid hun gevoelen staande te houden, welkers val ook de ondergang en het verlies van hunne roem en agting na zig zoude sleepen. Dit verwekte een groot geschil, en de zaak bleef gedurende eenigen tijd onbessist in de denkbeelden van het Algemeen. Doch de waarheid komt vroeg of laat te voorschijn, en breekt door de allerdikste duisternisse door. Mijn Vader meer aangemoedigd door een zugt en ijver tot het algemeene welzijn, door de eer van aan zijn Vaderland nuttig te zijn, en door de liefde tot zijn beroep, dan door eigen belang, vervolgde zijne onderzoekingen en naspeuringen, en bragt het eindelijk zoo verre, dat hij eene juiste onderscheiding maakte van de verschillende ontlastingen, welke door de Neus geschieden: Hij onderscheid dezelve in zeven soorten, en toonde in het Jaar 1752, in eene tweede Verhandeling aan, dat 'er niet meer dan eene is, welke den naam van Snotziekte, eigenlijk gezegt, verdiend: de waarheid dezer Verhandeling wierd bevestigd door de Heeren MORAND en BOUVARD, benoemd om dezelve te onderzoeken; en wierd, even gelijk de eerste, goedgekeurd door de Koninglijke Academie der Wetenschappen.

Ik heb, zedert dien tijd, een oneindig aantal van Snotzieke Paarden geöpend, en ik heb altoos de waarheid der ontdekking van mijn Vader ondervonden; ik heb altoos het Snotvlies aangestoken bevonden; menigvuldige maalen heb ik het aangetoont aan veele Liefhebbers, Stalmeesters en Geneesmeesters der Paarden, in Paarden, welke ik geöpend heb: ik heb het eindelijk ook tweemaal in het Jaar 1759 te Versailles aangetoont, door ordre van de Heeren Stalmeesters, in tegenwoordigheid van den Heer

DE BRIGE Opperstalmeester van de groote Stallen van den Koning, van den Heer de GROASMARE, Opperstalmeester van de kleine Stallen van den Koning; van den Heer LIEUTAUT, Geneesheer van de Kinderen van Frankrijk, van den Heer LASONE, eerste Geneesheer van de Koningin, van den Heer MALHOIN, Geneesheer der Koningin en van zeer veele voornaame Heeren en Geneesmeesters van Paarden. Zoo dat tegenswoordig de geheele waereld wel volkomen overtuigd is, dat de Snotziekte deszelfs zitplaats in het snotvlies heeft. In de Maand April 1761. heb ik de eer gehad van aan de Koninklijke Academie der Wetenschappen, eene verhandeling over dit onderwerp voor te dragen, welke ik in tegenwoordigheid van de Heeren Leden der Academie heb voorgelezen, welke mij de Heeren MORAND en TENON benoemden, om dezelve te onderzoeken. Het openen van Snotzieke Paarden, het welk ik zoo menigmaalen gedaan heb, de overtuigende bewijzen en aantoningen, welke ik zoo veelvuldige maalen aan de Liefhebbers, aan de Stalmeesters en aan de Geneesmeesters der Paarden gedaan heb, de ondervindingen en proefnemingen, welke mijn Vader, en ik naa hem, gedaan heb op gezonde Paarden, welke wij de Snotziekte hebben doen krijgen, door een *Corroff*, bijtend vogt op het Snotvlies in te spuiten, laat niet langer eenige de geringste twijffeling over, dat de zitplaats der Snotziekte niet zoude zijn in de *Membrana Pituitaria*, of Snotvlies. Men heeft alleenlijk oogen nodig, om zig van deze waarheid te overtuigen: 'er zijn ook thans niet meer; dan nog eenige oude stijfhoofdige Paardemeesters, die ter kwader trouwe en uit vuilaartigheid weigeren aan de klaarblijkelijkheid en waarheid hulde te doen.

De zitplaats der Snotziekte nu eenmaal wel gekend en vastgesteld zijnde, is het gemakkelijk dezelve te beschrijven.

De Snotziekte is eene vloeijing en ontlasting van slijmstofte uit den Neus, met ontfleking of verzwering van het snotvlies.

Deze ontlasting is dan eens van een heldere doorschijnende Koleur gelijk het wit van een Eij, dan eens geelagtig, dan eens groenagtig; dan eens is het Etteragtig, dan ook eens als een bloederige etter; dog altoos is dezelve vergezeld van eene zwelling van de Water-klieren, die onder de onderkaak gelegen zijn.

Deze Klieren zijn zomtjids beide te gelijker tijd opgezet en gezwollen, zomtjids is maar een van dezelve gezwollen. Dan eens geschied die ontlasting niet dan uit een der Neusgaten, en in dat geval is ook, alleen die klier aan die zijde, waar de ontlasting is, gezwollen. Dan eens heeft de ontlasting uit beide de Neusgaten plaats, en en als dan ook zijn beide de klieren te gelijk gezwollen. Dan eens komt de ontlasting uit de Neus alleen voort, dan eens komt dezelve van de Neus, van de Luchtpijp en van de Long te gelijk. Deze verscheidenheden hebben aanleiding gegeven tot de volgende onderscheidingen.

Voor eerst: Ik onderscheide de Snotziekte ten aanzien van deszelfs Natuur; 1. in een eigentlijk gezegde Snotziekte, en in eene oneigentlijk zoo genoemde Snotziekte.

De eigentlijk gezegde Snotziekte is eene ontlasting die voortkomt van het snotvlies; en, eigentlijk gesproken, is 'er geene andere Snotziekte, dan deze.

De oneigentlijk zogenaamde Snotziekte, is alle ontlasting door de Neus, die van eenig ander deel, dan van het snotvlies voorkomt; het is de Snotziekte niet, het is

ten onrecht en tegen de reden aan, dat men aan dezelve die naam geeft.

2. Ik onderscheide dezelve in eene besmettelijke, en in eene niet besmettelijke Snotziekte.

De besmettelijke Snotziekte is die, welke van een snotziek Paard aan een ander gezond Paard zig mededeeld; 'Er zijn geene andere, dan de eigenlijk gezegde Snotziekte, en de Droes, die besmettelijk zijn, de anderen zijn het niet.

De niet besmettelijke Snotziekte is die, welke zig niet laat mededeelen, hoedanige zijn, de Snotziekte uit verkoudheid en uit Longeziekte.

Ten tweede: De eigenlijk gezegde Snotziekte word onderscheiden. 1. In de eenvoudige en in de zamengestelde Snotziekte.

2. In eene oorspronkelijke en in een bijkomende Snotziekte.

3. In eene beginnende, eene reeds gevestigde, en in eene verouderde Snotziekte.

De eenvoudige Snotziekte, eigenlijk zoo gezegd, is die, welke van het snotvlies voortkomt.

De zamengestelde Snotziekte, is die, welke voortkomt van het snotvlies en van de Luchtpijp, of ook van de Long te gelijker tijd.

De oorspronkelijke Snotziekte is die, welke niet afhangt van eenige andere ontlasting.

De bijkomende Snotziekte, is die, welke volgt op de oneigenlijk gezegde Snotziekte, gelijk op de Longeziekte of op de verkoudheid.

De beginnende Snotziekte is die, waar bij niet anders dan eene eenvoudige ontsteking plaats heeft.

De reeds gevestigde Snotziekte is die, waar bij eene verzwearing van het Snotvlies plaats heeft.

De verouderde Snotziekte is die, waar bij de ontlasting Etteragtig of van eene bloederige dunne Etterstofte is.

Van de oneigentlijk genaamde Snotziekte zijn 'er drie foorten; namelijk, de Snotziekte van den Droes, de Snotziekte uit verkouwdheid, en de Snotziekte uit de Longeziekte.

Ik heb hier boven reeds gesproken van de Snotziekte uit den Droes en van de Snotziekte uit verkouwdheid, ik zal hier na spreken van de Snotziekte uit de Longeziekte en uit de Dampigheid.

Oorzaaken.

De eerste en oorspronkelijke oorzaaken der Snotziekte zijn ons tot nog toe niet bekend. 'Er zijn zommigen, die geloven, dat het een gif of smet is van eenen scherpen en van eene zuuren aart: van een scherpen aart en natuur, om dat hetzelfde de bloedvaten van het snotvlies doet inkrimpen en zig toefluiten, en eene ontsteking verwekt van die deelen, welke door hetzelfde aangedaan worden: van eenen zuuren aart, om dat het de *Lympha*, dat is het weiagtige gedeelte der vogten, dik doet worden, en om dat het ook de randen der verzwearingen eeltagtig maakt; dog dit zijn niet anders dan vooronderstellingen.

Ik zal mij niet ophouden om de eerste oorzaaken der Snotziekte te onderzoeken; maar ik zal mij vergenoegen, om de tweede of aanleidende oorzaaken, die klaarblijkelijk en onbetwistbaar zijn, op te geven.

Het is zeker, dat in de eigentlijk gezegde Snotziekte

'er

er eene ontsteking is in de klieren van het snotvlies; deze ontsteking doet eene grootere hoeveelheid slijm- of snot-stoffe afscheiden; hier uit ontstaat de meerdere en overvloedige ontlasting in de beginnende Snotziekte.

Deze ontsteking aanhoudende, worden de uitwerpende of ontlastende buisjes der klieren toegesloten, de slijm of snotstoffs ontlast zig uit dezelve niet meer, zij word daar door opgehouden in de holligheid der klieren, aldaar word dezelve verhit, verkrijgt eene gisting, word gezuivert en gaat tot etter over. En hier door ontstaat de ontlasting van Etterstoffe in de reeds gevestigde Snotziekte.

Door de ontsteking word de *Lijmpba* of de weij in de Watervaten, die in eene groote menigte in het Snotvlies zijn, verdikt, en hier door ontstaat de eeltagtige verharding in de randen der verzweeringen.

De Etter dus stilstaande en opgehouden wordende, word scherp en bijtende, knaagd de bijleggende deelen weg, steekt het been aan, en verbreekt de bloedvaten, het bloed buiten de vaten gestort, vermengd zig met den etter; en hier uit ontstaat de ontlasting van zwartagtige en bloedige Etterstoffe.

De klaarblijkende oorzaak der Snotziekte, is derhalven de ontsteking. De ontsteking heeft, gelijk ik hier boven reeds gezegd hebbe, algemeene en ook bijzondere oorzaken.

De algemeene oorzaken van de ontsteking van het snotvlies, zijn de al te groote hoeveelheid, de uitzetting of verdunning, en de verdikking van het bloed.

Bij deze algemeene oorzaken moet men de bijzondere of plaatselijk oorzaken voegen, waar door de ontsteking veel eer bepaalt word tot het snotvlies, dan tot de

andere deelen van het Ligchaam. Deze bijzondere oorzaaken zijn, voor eerst; gebrek van veerkragt van de vaten van het snotvlies, veroorzaakt door een slag op den Neus; De vaten derzelve veerkragt verloren hebbende, doen geene werking meer op de vogten, welke zij bevatten en bevorderen aldus het verblijf van die vogten in de vaten; en hier van daan dus de Verstopping en de ontsteking.

Ten tweede; de verbreeking der vaten van het snotvlies, door het een of ander Ligchaam, het welk met geweld in de Neus gestoken is; de vaten aldus verbroken zijnde, sluiten derzelve uiteindens zig toe en beletten den omloop van het bloed; en hier door ontstaat de ontsteking.

Ten derde: scherpe, prikkelende, bijtende en brandende inspuitingen in den Neus gedaan: Deze doen de hairwijze uiteindens der vaten van het snotvlies toefluiten en zig intrekken; en hier uit ontstaat de verstopping en de ontsteking.

Ten vierde; de koude; wanneer het Paard warm of verhit is; dezelve doet de weij en het bloed verdikken, sluit de vaten toe, verdikt de slijm- en snot-stofse en verstoppt de klieren; hier van daan de ontsteking.

Ten vijfde; de Schurft der Paarden; de stofse der Schurft verspreid zig, en doet beurtelings onderscheidene deelen van het Ligchaam aan; wanneer dezelve nu tot aan het snotvlies gekomen is, dan maakt dezelve aldaar verzweringen, en veroorzaakt aldus de eigentlijk gezegde Snotziekte.

Toevallen.

De voornaamste Toevallen zijn de ontlasting, die door de

de Neusgaten gefchied, en de verftopping en zwelling der waterklieren onder aan den onderkaak.

Voor eerst; Deze ontlasting is sterker en overvloediger, dan in den ftaat der gezondheid, vermits de ontfteking eene prikkeling maakt op de Vezelen, dezelve aanzet tot vermenigvuldigde beurtelingsfe zamentrekkingen, en eene grootere hoeveelheid van flijm- en fnot-ftoffe doet afscheiden. Voeg hier nog bij, dat in de ontfteking het bloed in het ontftokene deel vermeerdert word, en dus meerdere ftoffe verfhafft voor de afscheidingen.

Ten tweede; De ontlasting is van eene natuurlijke kleur, helder doorschijnend gelijk het wit van een Eij, in de beginnende Snotziekte, vermits 'er niet dan eene eenvoudige ontfteking zonder verzwearing plaats heeft.

Ten derde; De ontlasting is etteragtig in de reeds gevestigde Snotziekte, om dat 'er zig reeds eene verzwearing gezet heeft; de etter welke zig ontlast, vermengd zig met de Snotziekte.

Ten vierde; De ontlasting is eene bloedige en zwartagtige Etterftoffe in de verouderde Snotziekte, om dat eenige bloedvaten door den etter verbroken zijnde; het bloed zig uitftort en met den etter vermengd word.

Ten vijfde; De ontlasting vermindert zomtijds, ja zomwijlen houd dezelve zelfs geheel en al op, (dit is bijna altoos een zeker teken van de eigentlijk gezegde Snotziekte) vermits de Etter is doorgedrongen in de eene of andere groote holligheid, gelijk in de *Sinus Maxillares*, of holligheden van het Kakebeen, waar uit het zig niet weder kan ontlasten, dan wanneer die holligheid geheel vol is.

Ten zesde; De Snotziekte tast dan eens de *Sinus Frontales* of holligheden van het Voorhoofds been, dan eens de *Sinus Maxillares*, of holligheden van het Kaakebeen, dan

wederom de hoorns gelijke holligheden van den Neus aant, dan eens twee of drie van deze deelen, dan wederom alle deze deelen te gelijk, naar maate dat het snotvlies in het eene deel meerder dan in het andere ontstoken is, of de ontsteking eene meerdere of mindere uitgestrektheid heeft; Derhalven zal de Snotziekte in de *Sinus Frontales*, of holligheden van het Voorhoofts been zijn, indien het snotvlies in dat deel ontstoken is; zij zal in de *Sinus Maxillares* of Kaakebeensholligheden zijn, indien het vlies in deze holligheden ontstoken is; zij zal in de hoorns gelijke holligheden van den Neus zijn, indien het vlies in deze hoornen ontstoken is; Zij zal eindelijk in alle deze deelen te gelijk zijn, indien het snotvlies in deszelfs geheele uitgestrektheid ontstoken is.

De verstopping der water klieren onder den onderkaak, heeft mij eenen langen tijd veel moeite verwekt, ik kon niet begrijpen, waarom die klieren in de eigenlijk gezegde Snotziekte altoos verstopt en gezwollen waaren; Doch naar zeer veele opmerkingen en waarnemingen heb ik 'er eindelijk de oorzaak van gevonden. De waarneemingen, welke mijn Vader aangaande de aart en Natuur der klieren, gemaakt heeft, hebben mij tot deze ontdekking den weg gebaant.

Volkomen overtuigd en verzekert, dat deze Klieren, gelijk mijn Vader reeds gezegd had, geene *Glandule Salivales* of kwijlklieren zijn, vermits dezelve geen buis hebben, waar door de kwijl in den mond gevoerd word, maar dat dezelve *Glandule Lymphaticæ* of waterklieren zijn, vermits elk derzelve eene zeer aanmerkelijke Buis heeft, welke uit derzelve Ligchaam of zelfstandigheid voortkomt, en welke nederdalende om zig te gaan vereenigen of in te planten in een groote *Lijmbatique* of

wateragtige buis, welke langs de Luchtpijp heen lopende, eindelijk deszelfs *Lijmpba* of weij uitstort in de *Vena Subclavia* of ondersleutel beens ader; zoo ben ik te rug gekomen tot den omloop der *Lijmpba* of wei, en tot het maakzel der klieren en der Wei- of Water-vaten.

Spreekende van den omloop der *Lijmpba*, hebben wij gezegd, dat de Wei of water-vaten evenmatige rolronde buizen zijn, welke de voedende *Lympha* of wei, van alle de deelen van het Ligchaam overvoeren in den algemeenen ontfangbuis, welke het *Receptaculum Pecqueti* genoemd word, of in de *Vena Subclavia* of ondersleutelbeens ader; dat deze aderen of vaten van tusfchen wijdte tot tusfchen wijdte zijn afgedeeld door klieren, welke als tot een verzamelplaats voor de *Lijmpba* of wei dienen; dat elke klier twee buizen heeft, eene welke het einde is van de *Vena Lijmpbatica* of weilader, waar door de *Lijmpba* in de klier gebragt word; de andere, waar door de *Lijmpba* uit de klier gaat, om verder gevoerd en overgebragt te worden.

De *Glandule Lijmpbaticae* of wei- of water-klieren onder den onderkaak, hebben insgelijks twee Buizen, of het geen op hetzelfde uitkomt, hebben twee *Lijmpbati-que* aders; Eene waar door de *Lijmpba* van het snotvlies in deze klieren gebragt word; de andere, welke de *Lijmpba* van deze klieren ontfangt, om dezelve in de ondersleutelbeens ader over te brengen.

Volgens deze *Theorie* of bespiegelende kennis zal het niet moeilijk zijn, om de verstopping en zwelling van de Klieren onder de onderkaak uit te leggen.

1. In de ontsteking worden gelijk wij reeds gezegd hebben, alle de vogten, welke in de nabij gelegene deelen doorgekleinsd worden, verdikt; de *Lijmpba* van het snot-

vlies moet derhalven eenen aart van verdikking aannemen; en daar de klieren zamengesteld zijn uit vaten, die duizenden van bogten en omwendingen maken, zoo moet ook de verdikte *Lijmpba* met meerder moeite door dezelve omlopen, eindelijk zig in dezelve ophouden en dezelve doen verstoppem.

2. Wanneer het snotvlies verzworen is, dan vermengd zig de etter met de *Lijmpba*, geeft aan dezelve eene scherpe hoedanigheid; door deze scherpheid van de *Lijmpba* worden de vaten der klieren geprikkeld en worden dezelve toegesloten, en dit is eene tweede oorzaak van derzelver verstopping.

Door deze zelfde *Theorie* is het niet moeilijk om uit te leggen, waarom in den Droes, in de verkouwdheid en in de Longziekte, de wel- of water-klieren onder den onderkaak zomtijds verstopt zijn, en waarom zij zomwijlen niet verstopt zijn; of, het welk een en dezelve zaak is, waarom het Paard zomtijds gezwollen klieren heeft, en waarom het zomwijlen die niet heeft.

In de verkouwdheid, zijn de klieren onder de onderkaak niet gezwollen, vermits 'er als dan niet dan eene eenvoudige te rug vloeijing van het vogt der uitwaasfening in de Neus plaats heeft, zonder ontsteking van het snotvlies; zij zijn daar en tegen gezwollen en verstopt, wanneer de ontsteking ook tot de klieren van dit vlies is overgegaan.

In de goedaartige Droes, heeft het Paard geen gezwollen klieren, om dat het snotvlies niet aangedaan is, maar in den kwaadaartigen Droes, waar bij eene verzwearing in het strottenhoofd gekomen is, verblijft zomtijds de Etter, die door de neusgaten heen gaat, in dezelve, knaagd het snotvlies weg en maakt eene verzwearing in het-

hetzelve, en als dan worden de klieren van het Paard gezwollen.

In de Longziekte heeft het Paard geen gezwolle klieren, vermits de etter, die van de Long komt, van een goeden en zagten aart is, en ook niet scherp genoeg is, om terstond eene verzwearing te maaken in het snotvlies, maar dezelve verkrijgt door langheid van tijd, in de neus zig ophoudende, eene scherphheid, prikkeld als dan de vezelen van dit vlies, doet hetzelve ontfteken, en alsdan worden ook de klieren onder den onderkaak gezwollen en verstopt.

In alle deze Ziektens heeft het Paard geene gezwollene klieren dan alleen aan de eene zijde, vermits het snotvlies niet anders dan aan eene zijde is aangedaan; daar integendeel het Paard aan beide de zijden gezwolle klieren heeft, wanneer het snotvlies aan beide zijden is aangedaan; de reden hier van is, dat de vaten en de klieren van de eene zijde, geene gemeenschap hebben met die van de andere zijde.

Aldus ook, in de Longziekte en in de Droes, wanneer het Paard gezwolle klieren heeft, zijn dezelve doorgaans aan beide de zijden gezwollen, vermits de ontlasting uit het agterste gedeelte van den mond, of uit de Long voortkomende, over het nederhangende en zagte deel van het verhemelte heen gaande, van beide de zijde gelijkelijk in den neus komt, en ook aldus gelijkelijk het snotvlies andoed. Het zoude nochtans in dit zelfde geval niet onmogelijk zijn, dat het Paard aan de eene zijde gezwolle klieren had en niet aan de andere zijde; het zij, om dat de etter, door deszelfs langer verblijf aan de eene dan aan de andere zijde, het snotvlies aan die zijde meer andoed dan aan de andere; het zij om dat het snotvlies zelfs aan

de eene zijde eene meerdere geschiktheid tot ontfeking kan hebben, dan aan de andere zijde, door eenigerhande plaatselijk gebrek, gelijk door een slag of stoot.

Kenntekenen.

Niets is van meerder aangelegenheid en niets is te gelijk moeilijker, dan om elke ontlasting, welke door den Neus geschied, wel te kunnen onderscheiden; hier toe behoort eene groote ondervinding, en eene langdurende beoeffening van deze Ziektens. Men moet met deze ontlastingen gemeenzaam zijn, om dezelve met zekerheid te kunnen bepalen; anderzins is men blootgesteld, om over dezelve een verkeerd oordeel te vellen, en om alle oogenblikken bepalingen te maken, die niet regtmatig zijn. Het gezigt en het gevoel zijn beide groote hulpmiddelen, om met regtmatigheid over deze Ziektens uitspraak te doen.

De eigenlijk gezegde Snotziekte, eene ontlasting zijnde, die door den neus geschied, word zeer ligt verward met alle andere soorten van ontlastingen, die door denzelfden weg geschieden. De koleur der stoffe, die ontlast word, is geen onderscheidend teken, dat voldoende is, en kan tot geen Regel verstreken. Een eenig teken voldoed ook niet om dezelve te onderscheiden, men moet dezelve alle te zaamen vereenigen, om eene zekere onderscheiding van deze Ziekte te maaken.

Wanneer het Paard door den Neus ontlastingen heeft, zonder hoesten of kugchen, en dat het gezwolle klieren heeft en vrolijk is, als naar gewoonte, dat het eet en drinkt, gelijk het gewoon is, dat het vet is, en goed hair heeft, dan heeft men reden om te geloven, dat het de eigenlijk gezegde Snotziekte is.

Wan-

Wanneer het Paard, zonder dat het kugcht en zonder dat het Lusteloos is, drinkt en eet als naar gewoonte, en het niet dan aan eene zijde gezwolle klieren heeft, en het weinig door den neus ontlast, dan is men bijna zeker, dat het de eigentlijk gezegde Snotziekte heeft.

Wanneer bij alle deze tekenen, de ontlasting langer dan een maand blijft aanhouden, dan is men zeker, dat het de eigentlijk gezegde Snotziekte is.

Wanneer integendeel de ontlasting door beide de Neusgaten gelijkelijk plaats heeft, en dat deze ontlasting eenvoudig etteragtig is, dat het Paard kugcht, dat het neerslagtig, lusteloos, en mat is, geen trek tot voedzel heeft, mager is, en het hair over eind staat, en geen gezwolle klieren heeft, dan heeft het de oneigentlijk gezegde Snotziekte.

Wanneer deze ontlasting volgt op eene ontsteking van de Borst, dan komt dezelve van de Long, en dit is de Snotziekte uit Longeziekte, waar van ik naderhand spreken zal.

Wanneer deze ontlasting op den Droes volgt en dezelve voortkomt van een verp'aatzing en vergaaring van stoffe aan het strottenhoofd, zoo is dit de Snotziekte uit den Droes.

Wanneer het Paard eene heldere doorschijnende slijmstoffe uitwerpt, en 'er een lusteloosheid en afkeer van voedzel deze ontlasting is voor afgegaan, dan heeft men reden om te geloven, dat het de verkouwdheid is en hier van is men volkomen verzekert, wanneer deze ontlasting niet langer dan twaalf of veertien dagen aanhoud.

Wanneer het Paard door beide de Neusgaten te gelijk eene snotstoffe met etter vermengd, of ook wel zuivere etter begint uit te werpen, zonder dat het gezwolle klieren

heeft, dan heeft het de Longziekte alleen; maar zoo het Paard bij vervolg ook gezwolle klieren begint te krijgen, dan is het eene zamengestelde Snotziekte, dat is te zeggen, de Longziekte en de eigenlijk gezegde Snotziekte beide te gelijk.

Men kent de beginnende eigenlijk gezegde Snotziekte, wanneer 'er eene ontlasting plaats heeft van eene eenvoudige slijmstofte, met verstopping der *Lymphatique* klieren onder de onderkaak.

Men weet, dat de eigenlijk gezegde Snotziekte reeds gevestigd is, wanneer de ontlasting etteragtig is, en dat 'er eene verzweering in het snotvlies is, en het Paard gezwolle klieren heeft.

Men weet ook, dat de eigenlijk gezegde Snotziekte reeds verouderd is, wanneer de ontlasting een dunne bloedige Eeterstofte is, en het Paard gezwolle klieren heeft.

Voorzegging.

Het gevaar der Snotziekte is meer of min groot, naar mate van de aard en natuur der ontlasting en den staat van de Ziekte.

De Snotziekte uit een goedaartigen Droes, en die der verkouwdheid, zijn niet gevaarlijk; Doorgaands houden deze niet langer dan twaalf dagen aan, mits men de gepaste Geneesmiddelen gebruike; Wanneer deze verzuimt worden, kunnen zij in de eigenlijk gezegde Snotziekte ontaarten.

De Snotziekte uit Longziekte, of uit eene verzweering der Long ontstaande, is ongeneeslijk.

De eigenlijk gezegde beginnende Snotziekte kan genezen worden; wanneer zij reeds gevestigd is, kan zij niet dan

dan zeer moeilijk genezen worden; wanneer zij reeds verouderd is, dan is dezelve tot nog toe ongeneeslijk bevonden.

De eenvoudige Snotziekte is minder gevaarlijk, dan de zamengefelde Snotziekte.

'Er is geene andere dan de eigenlijk gezegde Snotziekte, die besmettelijk is.

Het is van zeer veel aangelegenheid, om de onderscheidene soorten der Snotziekte wel te onderscheiden; ten einde in die, welke genezen kunnen worden, de gepaste middelen aan te wenden, en om geene nuttelooze onkosten te doen door de behandeling van die, welke ongeneeslijk zijn; en voor al om een oneindig aantal Paarden, welke men zeer verkeerdelijk ter dood veroordeeld, te behouden, en om daar en boven voor te komen, dat de besmetting zig niet verspreide, door met volkomen zekerheid ter dood te veroordeelen, dezulken, die Snotziek zijn.

Genezing.

Ik heb hier vooren gesproken van de Droes en van de verkouwdheid; ik zal naderhand van de Dampigheid en van de Longziekte of de verzwearing der Long spreken; hier word alleenlijk gehandeld over de waare of de eigenlijk gezegde Snotziekte.

De Eigentlich gezegde Snotziekte word in de beginzelen al veelmaalen genezen, wanneer de gepaste geneesmiddelen gebruikt worden.

De oorzaak der Snotziekte in den beginne, eene ontsteking der klieren van het snotvlies zijnde, moet men gebruik maken van de middelen tegen de ontsteking. Derhalven, zoo dra men ontdekt, dat het Paard gezwolle klie-

klieren heeft, moet men hetzelfde aderlaten, en de aderlatingen herhaalen naar maate zulks nodig bevonden word; dit is het meest vermogende middel.

Vervolgens moet men trachten de vaten te ontspannen, week te maken en te verflappen, ten einde aan dezelve de nodige buigzaamheid tot de doorstraling en omloop weder te geven. Ten dien einde moet men inspuitingen in den Neus doen, met een afkookzel van verzagende en weekmakende Planten en Kruiden, hoedanige zijn de kaasjesbladeren, de *Albea* of heemst, de *Verbascum* of Wolliekruid, de Beerenklaauw, het glaskruid, het Bingelkruid, de *Meliloten*, Camille- en Vlier-bloemen.

Men moet het Paard den waasfen van zodanig een afkookzel doen inademen, en vooral den Waasfen van warm water, waar in men zemelen, of Rogge- of Gerste-Meel gekookt heeft. Ten dien einde maakt men een Sak, waar in men warme Zemelen gedaan heeft, aan het hoofd van het Paard vast; het is ook goed eenige verkoelende Clijsteeeren te zetten, om de al te groote beweging van het bloed te matigen, en te beletten, dat het niet met al te groote drift naar het Snotvlies gevoerd worde.

Men moet het hooij aan het Paard onthouden, en hetzelfde niet anders dan warme Zemelen doen eeten, welke in een sak gedaan zijn, op die wijze, als ik zoo even gezegd hebbe; de waasfen, welke daar uit opkomt, verzagt, maakt ontspanning en vermindert op eene wonderlijke wijze de ontsteking

In de reeds gevestigde Snotziekte, moet de voornaamste aanwijzing zijn, de verzweeringen te zuiveren, de eeltachtigheid weg te neemen, de verzweerlingen te doen veretteren en eindelijk dezelve tot genezing en heeling te brengen.

De eerste aanwijzing vordert zuiverende, afvagende middelen (*detergentia*); ten einde de verzweeringen zuiver te maaken, goed vleesch in dezelve te doen komen, en de genezing te bevorderen: tot dat einde doet men inspuitingen door de Neus met een afkookzel, bereid uit de Bladeren van de *Aristolochia* of holwortel, de *Gentiana* en de *Centaurium* of duizendguldenkruid.

Wanneer de ontlasting van koleur verandert, wit begint te worden en tevens dik, en van eene goede stoffe of gedaante, dan moet men inspuitingen doen met een afkookzel van gerst, waar in men een weinig Roosenhoning, (*Mel Rosarum*) heeft ontbonden.

Eindelijk, om de opdroging te weeg te brengen, moet men inspuitingen doen met dun Kalkwater, ten einde hier door de genezing te voleindigen: maar daar men zeer veel moeite heeft, om deze inspuiting in alle de *Sinus* of holligheden te doen doordringen, met dezelve door den neus in te brengen, zoo heeft mijn Vader een middel uitgedagt om dezelve in alle de deelen te brengen, en dit is de *Trepaan*; en dit is het allerzekerste middel om de reeds gevestigde Snotziekte te genezen.

De wijze, waar op men deze *operatie* of kunstbewerking doen moet, is niet, van zig te bedienen van de kroon van de *Trepaan*, waar van de Heer BARTLET in zijn Boek, waar van de Titel is, *The Gentleman's Sarrierij*, gesproken heeft; maar van een groote of dikke boor, welke eene genoegzaame opening kan maaken, om 'er eene *Cannula* of holle pijp in te brengen. Ik had reeds eenen langen tijd geleden, de manier, welke de Heer BARTLET aanwijst, geoeffent, maar ik heb altoos ondervonden, dat de Etter, welke uit de verzweeringen vloeide eene zwartagtige bloedige Etterstoffe was, dat de randen van het
snot-

snotvlies op die plaats, alwaar ik den *Trepaan* gesteld hadde, eelagtig waren, en dat de Etter, welke uit dezelve vloeide, van eenen kwaaden aart was; en nooit is mij deze kunstbewerking wel gelukt. Ik heb ondervonden, dat de Lugt aldus in eene even groote hoeveelheid, en met even groote kracht en werking indringende, ook even zoo sterke indruk en aandoening op het snotvlies maakte, als de al te heete inspuitingen, sterke zamentrekken-
de of ligte Brandmiddelen of *Causfica* gedaan zouden hebben. Ik heb dit begonnen waar te neemen, en in de behandeling te ontdekken, door den overloed en de verdikking der slijnstoffe uit den Neus; dit had ik niet gezien bij die Paarden, welke ik op de wijze en manier van mijn Vader *getrepaneert* had. Ik ben hier van ten volle overtuigd geworden, bij de opening en ontleding van de eene en anderen; ik bevond de eerste in dien zelven staat, welke ik hier boven heb aangehaald, en de andere in den gewoonen staat, die eigen is aan deze Ziekte; en dit is het allerzekerste middel, om de reeds gevestigde Snot-ziekte te geneezen.

De tweede aanwijzing is, de eelagtigheden der verzweringen weg te neemen; deze aanwijzing zou het gebruik van *Causfica*, dat is, brandende of korstmakende middelen vorderen: sterke en bijtende inspuitingen zouden aan dit oogmerk voldoen, indien het mogelijk was, om dezelve op de zieke deelen alleen te doen: maar gelijk de gezonde deelen, zoo wel als de zieke deelen, te gelijk door dezelve besproeit worden; zoo maaken dezelve ook eene prikkeling op die deelen, alwaar geene verzweringen zijn, en vermeederen dus het kwaad; hier van daan de onmogelijkheid, om de Snotziekte door brandende of korstmakende middelen te geneezen.

De berookingen zijn een zeer goed middel; ik heb 'er zeer goede uitwerkingen van gezien. Om deze berookingen wel te doen ontfangen, namelijk op de regte plaats te doen koomen, heeft mijn Vader een foort van een ijfere Doos of kast uitgedagt, waar in men Zuiker, of eenige andere zuiverende of afvagende stoffe doet branden; de rook van deze brandende stoffen word in den Neus gebragt door middel van een lange buis of pijp, die aan den doos of kast is vastgemaakt.

In de verouderde Snotziekte, alwaar de verzweeringen in een groot aantal, diep en met een kwaade bloedige Etterstoffe bezet zijn; waar bij de vaten weggeknaagt zijn, het been aangestoken en bedorven, en het snotvlies verdikt geworden is, geloof ik niet, dat 'er eenig geneesmiddel kan plaats hebben: het beste besluit, 't welk men in dat geval neemen kan, is die Paarden te dooden, om de nuttelooze onkosten te vermijden, welke men zoude kunnen doen, om derzelver genezing te onderneemen.

ZESDE AFDEELING.

Van den Hoest.

De Hoest is eene beweging van de Borst, die door de Natuur verwekt word, om te gelijk met de Lucht dat geen uit te drijven, 't welk aan de ademhaling hinderlijk is.

Oorzaaken van den Hoest.

De Hoest word veroorzaakt door de aandoening, welke op de Zenuwen van het strottenhoofd, de Luchtpijp of op de

Longepijpen gevoeld worden. Gelijk de Natuur eene zekere *Sympathie* of medelijdenheid, dat is te zeggen, eene mededeelzaamheid tusfchen deze deelen en de uitademende Spieren heeft vastgefteld, zoo deeld deeze aandoening zig mede aan de Spieren, welke daar op eensklaps in geweldige zamentrekkingen geraken, de borst als toe doen fluiten, de Long drukken, en de Lucht met fchuddingen en met geweld uitdrijven. Het is deze ftuipagtige beweging, door de Natuur verwekt, om zig te bevrijden en te ontlasten van het geen aan dezelve fchadelijk zijn kan, het welk men de *Hoest* noemt.

Deze aandoening op de Zenuwen van het ftrottenhoofd, van de Luchtpijp en van de Longepijpen, komt voort of van de gefteeldheid deezer deelen, of van al dat geen, het welk de Zenuwen van deze deelen prikkelen, in beweging brengen, of fchudden kan.

I. Van de gefteeldheid deezer deelen, dat is te zeggen, van derzelver al te groote gevoeligheid en aandoenlijkheid; deze gevoeligheid word veroorzaakt door de droogheid of door de fijnheid en tederheid der Vezelen. Wanneer de Vezelen te droog zijn, dan worden zij hard en gespannen, en dan zijn zij vatbaar voor de minste aandoening; hier van daan de gevoeligheid, de aandoenlijkheid en de Hoest.

II. De aandoening word veroorzaakt door alles, 't geen de Zenuw-vezelen van deze deelen kan prikkelen, of fchudden en in beweging brengen. Gelijk

1. De fcherpheid der Etter, die uit de Long komt, en het is om die reden, dat het Paard hoest en kugcht in eene verzwearing der Long.

2. De fcherpheid van dat Vogt, waar mede de inwendige oppervlakte van de Luchtpijp bevogtigt word, dit ge-

gebeurt, wanneer het bloed fcherp en met onreine ftoffen bezet is; gelijk bij de Schurft; dit vogt deeld mede in die hoedanigheden van het Bloed, waar uit het voortkomt.

3. De ontfteking van de Keel, van de Luchtpijp, of van de Longepijpen; in eene ontfteking zijn de vezelen gefpannen en worden zeer ligt bewogen; en hier uit ontftaat de Hoest; het is ook om deze reden, dat het Paard hoest in de verkouwdheid en in de kwaadaartige Droes.

4. Van alles het geen in de Luchtpijp komt of ingaat; het is om die reden, dat het Paard hoest, wanneer men hetzelfde eenen drank ingevende, een gedeelte van dezelve in de Luchtpijp komt, of wanneer men het Paard in eene gedwonge gefalte houdende, de geneesmiddelen welke men hetzelfde doet inzwelgen, fterke aandoeningen op de keel maaken, het zij door derzelveer zwaarte, het zij door derzelveer fcherpheid; het is ook om die reden, dat men hoest, wanneer men iets eet, het welk met Peper gemengd of bereid is, of iets dat prikkelend is.

5. De *Tubercula* of verharde knobbeltjes der Long, waar door de Zenuwen gedrukt, en de hoest verwekt word.

Genezing.

De Hoest uit de fpanning der Vezelen of derzelveer prikkeling ontftaande, vordert weekmakende, ontspannende en verzagtende middelen: de weekmakende en ontspannende middelen zijn de aderlatingen en het veelvuldig drinken; de verzagtende middelen zijn, de afkookzels van de Kaasjesbladeren, de *Albea* of heemst, en het Wollekruid; men kan ook aan het Paard de bladeren van het *Verbafcam* of Wollekruid te eeten geven.

De Meelagtige dingen zijn zeer goede geneesmiddelen

voor de eenvoudige hoest; hoedanige zijn, het witte water, het zemelwater, of water, waar in men een weinig meel van Gerst of van Rogge gemengd en ontbonden heeft; maar gelijk de hoest veeltijds niet anders is, dan een Toeval van eene andere ziekte; zoo moet men veel eer zig toeleggen, om die ziekte te geneezen, dan de hoest. De oorzaak der hoest weggenomen zijnde, zal de hoest ook wel ras ophouden.

ZEVENDE AFDEELING.

Van de Pleuritis, of Ontsteking van het Borstvlies.

De *Pleuritis* is eene ontsteking van de *Pleura* of Borstvlies, verzeld met Koofts, moeilijkheid in de adembaling en veeltijds met hoest.

Dikwils gaat de ontsteking van het Borstvlies tot de zelfstandigheid der Long over; en als dan is de ontsteking van het Borstvlies zamen gesteld of vereenigd met eene *Peripneumonia* of ontsteking der Long.

Oorzaaken,

De oorzaaken zijn algemeene of bijzondere. De algemeene oorzaaken zijn de Bloedrijkheid, de uitzetting of verdunning, en de verdikking van het bloed: Ik zal hier ter plaatze niet herhaalen, het geen ik van deze drie oorzaaken gezegd heb, toen ik van de ontsteking gesproken heb. De bijzondere oorzaaken zijn eene schielijke koude naa warmte of hitte; de koude doet de uitwaas-

se-

semende *pori* of zweetgaaten toefluiten, ftremt aldus de ftoffe der uitwaafeming en drijft dezelve naar binnen; wanneer nu deze ftoffe zig op het Borstvlies plaatst, veroorzaakt dezelve de *Pleuritis*, dat is, eene ontsteking van het Borstvlies.

Bij de voorafgaande of aanleidende oorzaken kan men nog voegen, koud drinken, de Regen, een sterke wind en de bijzondere gefieldheid van de zijde, gelijk, wanneer het Paard een slag of ftoot op de Borst gekregen heeft, waar door de deelen gekneust zijn, en de veerkragt der vaten vermindert geworden is; als mede de flappe gefieldheid der Vezelen van het Borstvlies.

Kentekenen.

Men kend de ontsteking van het Borstvlies door de lusteloosheid, magteloosheid en afkeer van voedzel van het Paard, door de Koorts, door de groote moeilijkheid in de ademing, door de groote en diepe uitademingen, en door dien het Paard telkens naar de Borst kijkt.

Voorzegging.

De ontsteking van het Borstvlies, als zijnde eene ontstekingsziekte, welke de deelen, die wezentlijk tot het Leven behooren, aantast, is altoos gevaarlijk.

De eenvoudige is minder gevaarlijk, als de zamengefelde.

De ontsteking van het Borstvlies eindigt, gelijk alle ontstekings-ziektens, door *Resolutio*, dat is, ontbinding of oplossing, door verettering, en door *Gangrena*, of verfterving.

De ontbinding of oplossing is de allerheilzaamste en gelukkigste weg.

De Verettering is moeilijk, ongelukkig en veeltijds ongeneeslijk.

De *Gangrena* of versterfing is doodelijk.

Genezing.

De ontsteking van het Borstvlies, eene ontstekings-ziekte zijnde, zoo moet men gebruik maaken van de geneesmiddelen tegen de ontsteking; en gelijk dezelve eene gevaarlijke ziekte is; zoo moet men zulks spoedig en met zeer veel oplettendheid doen.

Daar nu de oplossing of ontbinding de allerheilzaamste en gelukkigste weg is, en dezelve ook het eenige middel is, om eene volkomene genezing en herstelling te verkrijgen, zoo moet men niets verzuimen, om te tragten, dezelve te bezorgen.

Om dit oogmerk te bereiken, moet men het Paard terstond aderlaaten, en de aderlating van drie tot drie of van vier tot vier uren herhaalen, naar maate zulks nodig is, en naar maate van de hevigheid der ziekte en de kragten van het Paard. Men kan tot zes reizen aderlatingen doen in twee dagen.

Men moet hier opmerken, dat twee aderlatingen in den beginne gedaan, meerder nut en uitwerking doen, dan zes in den reeds gevorderden staat der ziekte: de aderlatingen zijn na den zesden dag ten minsten geheel nutteloos.

Men moet het Paard zeer veel van het witte water doen drinken, of een afkookzel van verkwikkende en verkoelende kruiden of van Lijnzaad geven: Men kan hetzelfde ook een Pond honing in Zemel-water ontbonden ingeven, of
wel

wel anderzints legt men de honing met en spatel op de tong, om dezelve dus te doen doorzwellen.

Dagelijks moet men vijf of zes verzagende Clijfteenen zetten.

Indien de Koorts, de pijn en de moeilijkheid in de ademhaling na den vierden of vyfden dag, beginnen te vermindern; dat is te zeggen, indien de oplossing en ontbinding begint te komen, dan is het goed dezelve door eenig ligt versterkend middel te bevorderen, gelijk door het Zemelwater, waar in men een weinig Caneel, of twee handen vol gestoote Jeneverbesen, zagjes heeft laten koken: door deze geneesmiddelen worden de kragten een weinig opgewekt, de omloop der vogten hersteld, en de oplossing en ontbinding op een wonderbaare wijze bevordert.

Wanneer de Toevallen den zevenden en agften dag nog blijven aanhouden, zoo is dit een bewijs, dat 'er geene *Resolutio* of oplossing plaats heeft. De ontsteking van het Borstvlies gaat als dan doorgaans tot verettering over; dat is te zeggen, dan komt 'er een *Absces* of verzwearing, welke vervolgens doorbreekt, en de etter stort zig uit in de Longepijpen, en door middel van de Lucht of adem en den hoest, ontlast de etter zig door de Luchtpijp: en dit is dan het geval eener Longeziekte of verzwearing der Long, als een gevolg van de *Pleuritis* of ontsteking van het Borstvlies, waar van ik hier na spreken zal.

A G T S T E A F D E E L I N G .

Van de Ontsteking der Long door Afmatting.

De ontsteking der Long door afmatting (*Courbature*) is ten naasten bij dezelve Ziekte, als de *Pleuritis* of de ontsteking van het Borstvlies; het is eene ontsteking der Long, die veroorzaakt word door eene al te sterke en afgereede vermoeienis, of van eene al te zwaare en vermoeiende arbeid.

Het Paard laat den kop hangen, heeft afkeer van voedsel, moeilijkheid in de adembaling, hoest en kugcht, en ontlast door den neus eene slijmige, zomtijds geelagtige, zomtijds bloedige slosse met eene zeer sterke Koorts.

Oorzaaken.

Het bloed, in al te sterke beweging gebragt, verhit en door de al te groote beweging uitgezet zijnde, word in eene al te groote hoeveelheid naar de Long gevoerd, en veroorzaakt aldaar eene verstopping in de vaten. 2. Het Bloed aldus in eene groote beweging gebragt zijnde, word door het sterk en aanhoudend zweeten als verarmt of vermindert, word dik, loopt met moeite door de vaten en maakt aldus eene verstopping in de fijnste of hairwijze vaatjes van de Long; en hier van daan ontsteking, en de ontsteking der Long door afmatting.

Voorzegging.

Wanneer de ontsteking door oplossing of ontbinding
ein

eindigd, dan herneemt het Bloed deszelfs gewoone loop, de toevallen houden op en het Paard hersteld: maar wanneer de oplossing en ontbinding niet geschied; dan eindigd dezelve of door verettering en veroorzaakt eene Longziekte of verzweering der Long, uit ontsteking der Long door afmatting, waar van ik naderhand spreken zal; of door *Gangraena* of verstering en veroorzaakt den dood.

Genezing.

De Genezing is dezelve, als die, der ontsteking van het Borstvlies.

NEG ENDE AFDEELING.

Van de Longziekte (Pulmonia), of Verzweering der Long.

De Longziekte is eene verzweering der Long met ontlasting van Etter door den Neus.

Het Paard hoest of kugcht; is vrolijk en lustig tot dat het Teeringagtig geworden is, eet en drinkt als naar gewoonte en gevoeld geen pijnen; wanneer men het aan zig zelve overgeeft, dan vermaagert hetzelve van tijd tot tijd en langzamerhand, en sterft eindelijk door uitteering.

Oorzaaken.

De oorzaak der verzweering der Long is altoos eene ontsteking der Long, welke voor af gegaan en die door verettering is geëindigd.

De oorzaken der Longziekte of verzwearing der Long zijn derhalven.

1. De verharde knobbeltjes of kliertjes der Long, wanneer deze tot verettering overgaan.
2. De ontsteking van het Borstvlies en de ontsteking der Long, welke tot verettering zijn overgegaan.
3. De onwaare Droes, die zig op de Long verplaatst of gezet heeft.
4. De stoffe der Schurft, die te rug, of in gedreven is, en zig op de Long gezet heeft.
5. Eindelijk alle ontstekings-ziektens van de Borst, die tot verettering zijn overgegaan.

Onderscheidingen.

'Er zijn vier soorten van Longziekte of verzwearing der Long, ten aanzien der oorzaken, waar uit dezelve voortkomen.

1. De verzwearing der Long, die op een ontsteking van het Borstvlies gevolgd is.
2. De verzwearing der Long, uit de ontsteking der Long door afmatting, gevolgd.
3. De verzwearing der Long, gevolgd uit eene onwaare Droes.
4. De verzwearing der Long, uit de Schurft ontstaan.

De verzwearing der Long, die op de ontsteking van het Borstvlies gevolgd is, en welke ik de *Eigentlijk gezegde PULMONIA of verzwearing der Long* noeme, is eene verzwearing, die in de Longen zig gezet heeft, wanneer de ontsteking van het Borstvlies tot verettering is overgegaan.

De verzwearing der Long uit eene door afmatting ver-

oorzaakte ontsteking der Long, ontstaande, is eene verzwearing der Long, die op zodanige ontsteking der Long gevolgd is.

De verzwearing der Long, gevolgd uit den onwaare Droes, is eene verzwearing der Longen, die veroorzaakt is door een overblijfsel van het smet der Droes, welke zig op dit ingewand geplaatst heeft.

De verzwearing der Long, uit de Schurft, is eene verzwearing der Long, die veroorzaakt is door eene ingedrevene Schurftstofse.

Kentkenen.

Men weet, dat de ontlasting, die door de Neus geschied, uit de Long voortkomt, wanneer deze ontlasting eenvoudige Etter is, en dat het Paard hoest of kugcht en de klieren aan den onderkaak niet gezwollen zijn: door langheid van tijd word nogtans zomtijds het snotvlies door de etter, welke door den Neus gaat, aangestoken en verzworen, en veroorzaakt aldus *de eigenlijk gezegde snotziekte*; het Paard krijgt gezwolle klieren aan den onderkaak, en de verzwearing der Long is als dan eene zamengestelde ziekte.

Voorzegging.

De verzwearing der Long, welke op eene ontsteking van het Borstvlies en op de ontsteking der Long volgt, is minder gevaarlijk, dan de andere; dezelve kan genezen worden. Die, welke uit de onwaare Droes, uit eene Schurftige stofse en uit de verharde en tot verzwearing overgegaane knobbeltjes der Long ontstaat, is ongeneeslijk.

De verzwearing der Long ontaart veeltijds in de eigentlijk gezegde Snotziekte.

Genezing.

Men moet de genezing niet onderneemen, dan van die, die op eene ontsteking van het Borstvlies, of van de Long gevolgd is. In dit geval moet men de oplossing of uitwerping van den Etter uit de Borst tragten te bevorderen, door een afkookzel van de bladeren van Ijsop, van de aardveil of hondsdrif (*bedera Terrestris*), of van de witte Andoren of Longekruid (*Marrubium Album*). Men laat een hand vol van deze Bladeren in twee Pinten water trekken, welke men het Paard eenmaal daags des morgens ingeeft.

2. Men moet te gelijker tijd de scherpheid van den Etter tragten te verbeteren door verzagende, streefende Dranken, waar van ik reeds te meermaalen gesproken heb.

3. Eindelijk moet men de verzwearing tragten te zuiveren en te gelijker tijd dezelve opdrogen door zagte afvagende, zuiverende, opdrogende en zamentrekkende middelen; hoedanige zijn de *Balsamus Copajivæ*, welke men eenmaal daags, gedurende tien of twaalf dagen, tot de *dosis* of gifte van dertig druppelen ingeeft, of wel anderzins dertig greinen van de *Balsamus Sulphuris Therebintinati*, in een weinig van het afvagend en zuiverend afkookzel. Op deze wijze kan de verzwearing der Long, welke op eene ontsteking van het Borstvlies, of van de Long gevolgd is, gelukkig en volkomen genezen worden.

Voor die, welke uit verharde tot verzwearing overgegaane knobbeltjes der Long, of uit de onwaare Droes, of uit de Schurft ontstaan is, is geen geneesmiddel, deze is ongeneeslijk.

TIENDE AFDEELING.

Van de Dampigheid.

De Dampigheid is eene moeilijkheid in het ademen, zonder Koorts.

Dezelve heeft veel gelijkenis of overeenkomst met de *Astma* of Aamborstigheid bij den Mensch.

Het Paard kugcht, maar niet sterk; het doet groote, diepe inademen; de Spiëren tot de inademing dienende strekken zig zeer sterk in, de Ribben word met kragt of geweld, en tevens te gelijk met veel moeite opgeligt.

Oorzaaken.

De oorzaaken der Dampigheid zijn de verdikking van het Bloed; de verslapping der Blaasjes van de Long, en de verharde knobbeljes der Long.

Het Bloed verdikt zijnde straalt langzaam door, word opgehouden en veroorzaakt eene drukkende zwaarte op de fijnste hairwijze vaatjes van de Long; maakt dus sterke aandoeningen op dit ingewand: deze aandoeningen worden ook medegedeeld aan de Zenuwen, die zig verspreiden in de Spiëren, die tot de inademing dienen, en die daar door tot sterke en diepe inademen aangezet worden.

De klieren der Long, welke gestadig een slijmerig vogt afscheiden, het welk diend om de zelfstandigheid der Long te bevogtigen, verslapt zijnde, worden door dit vogt verstopt, drukken de bloedvaten, en veroorzaaken aldus de moeilijkheid in de ademing.

Wanneer het vogt der Longepijpen in eene groote hoeveel-

veelheid opgehoopt en vergadert is in de Blaasjes van de Long, dan stopt hetzelfde, om zoo te spreken, den doorgang van de Lucht, welke, moeite en kragten doende om door te dringen en uit de Long te komen, al veeltijds een fluitend of pipend geluid voortbrengd; Dit is men gewoon een fluter, of fluitend Paard te noemen.

Dit fluitend geluid word ook zomtijds veroorzaakt door de toefluiting van de spleet van het strottenhoofd; dit gebeurt dikwils, wanneer men het Paard, onder het rijden het hoofd om laag doet houden, en dat de Leij- of teugelreep al te kort gehouden word.

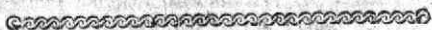
Kentekenen.

1. De dampigheid kend men aan de moeilijkheid in de ademhaling, welke met geen Koorts vergezeld is.
2. Door dien men ziet, dat de onwaare Ribben zig opligten en zig nederlaten in twee onderscheide tijdperken.
3. Door het Reutelend of fluitend geluit.
4. Het Paard ontlast veeltijds door den Neus, eene opgestopte stoffe, die voorkomt uit de blaasjes van de Long, wanneer dezelve zig in eene groote hoeveelheid in het agterste gedeelte van den mond, of in de Luchtpijp, vergadert heeft; het Paard ontlast of werpt hetzelfde bij wijze van hoopjes of van vlokken uit.

Voorzegging.

Het is een gebrek, 't welk zeer moeilijk te genezen, om niet te zeggen, het welk ongeneeslijk is. Men kan hetzelfde nogtans eenigzints verzagten en verbeteren door een goed bestuur en Levensregel, door het Paard het hooij

hooij te onthouden en hetzelfde eene gematigde beweging te doen hebben. Wanneer het Paard een reutelend of fluitend geluit maakt, door dien de Tengels al te sterk, of te kort gespannen zijn, dan moet men dezelve losser maaken en het Paard meerder gemak toebreugen.

E L F D E A F D E E L I N G .

Van de Waterzugt van de Borst.

De Borstwaterzugt is eene verzameling van Water in de holligheid van de Borst.

Oorzaaken.

De oorzaaken van de Waterzugt van de Borst zijn de verdikking en de stilstand van het Bloed. Wanneer het Bloed verdikt is, dan is deszelfs omloop moeilijk en langzaam, het roode gedeelte van het Bloed word bij een verzameld, de Wei- en Wateragtige deelen van hetzelfde worden van hetzelfde afgescheiden, deze gaan door de rokken en vliezen der vaten heen, en als dan komt 'er een uitstorting van Wei- en wateragtige deelen buiten de vaten, in de holligheid van de Borst.

De oorzaaken van de stilstand van het Bloed in de vaten van de Borst zijn.

1. De ontstekings-ziektens van die deelen, welke in de holligheid van de Borst besloten zijn; hoedanige zijn de *Pleuritis* of ontsteking van het Borstvlies, de *Peripneumonia*, of de eigentlijk gezegde ontsteking der Long, door afsmatting.

2. De

2. De Dampigheid en de verharde knobbeltjes der Long.

Oonderscheidingen.

Zomtijds heeft de Borstwaterzugt plaats in het *Pericardium* of het harten zakje; zomtijds tusſchen de twee vlieſen van het *Mediaſtinum*, dat is, van het middensſhot van het Borstvlies, en zomtijds in de holligheid van de Borst.

Kentekenen.

De Waterzugt van de Borst word gekend door de moeilijkheid in de ademhaling; de Ribben worden bij de ademhaling als met geweld opgeligt; het Paard kijkt ſteeds naar de Borst, en gaat dan eens op de ééne, dan op de andere zijde leggen.

Genezing.

Deze Ziekte kan niet anders genezen worden, dan door de *Operatie* of kunstbewerking: men maakt eene opening in de Borst met een *Troiſquart*, om daar door het water het welk in dezelve bevat is, te ontlasten. Maar daar tog zeer dikwils, na dat men het water ontlast heeft, de oorzaak van hetzelve blijft aanhouden, zoo moet men ook deze Ziekte onder het getal der ongeneeslijke ziekten ſtellen.

 ZEVENDE HOOFDSTUK.

 ZIEKTENS VAN DEN ONDERBUIK.

EERSTE AFDEELING.

*Van de Darmkrimpings, of Snijdingen in den Buik
in het gemeen.*

Men geeft doorgaands den naam van *Darmkrimpings* aan Ziektens, welke die naam niet verdienen; hoedanige zijn, de bersting van de Maag, de moeilijkheid in de ontlasting der pis, en de volkome opstopping der pis; de Waterzugt van de Borst en van de Buik. Deze Ziektens zijn geen Darmkrimpings, zij vereischen (ten minsten sommige van dezelve,) eene geheel onderscheide behandeling.

De Darmkrimpings zijn eene ontstekingsziekte van de Darmen.

Oorzaaken.

De Oorzaaken der Darmkrimpings zijn in het algemeen veele in getal.

1. Het drinken van raauw koud water, na warmte.
2. Eene slegte of onvolkome spijsverteering.
3. Raauwigheden in de eerste wegen.
4. Het Voeder, of liever het ophouden der drekstoffen in de Darmen.
5. Winden, die in de ingewanden of in de Darmen worden opgehouden.

6. Wor-

6. Wormen, in de Maag of in de Darmen.

7. De *Bezoard* of kalkagtige aangroeiing, die zig in de Darmen vastzet.

Alle deze oorzaken brengen eene ontsteking der Darmen voort; de eene, door dien zij de hairwijze uiteindens der vaten, die zig in de Darmen verspreiden, doen zamentrekken en zig toesluiten: andere, door dien zij eene drukking maaken op de vaten der Darmen; andere eindelijk, door de prikkeling, welke zij op de Zenuw-vezelen der darmen veroorzaaken. Door de ontsteking worden de vaten verstopt, de Zenuw-vezelen uitgerekt, de pijn en smart voortgebracht, en hier van daan de Darmkrimpings, of sijnjingen in de Buik.

Kentekenen in het gemeen.

Men weet, dat het Paard door krimpings in de Darmen is aangetast, wanneer het zig telkens nederlegt en weder oprijst, dat het rusteloos en in eene gestadige beweging is, dat het met de voorpooten den grond krabt, en nooit stil op zijn plaats blijft staan.

Voorzegging.

Het gevaar der Darmkrimpings hangt af van de aart en natuur der oorzaake, van de uitgestrektheid, en van den graad of trap der ontsteking.

Dezelve eindigt of door *Resolutio*, dat is, oplossing en ontbinding, en het Paard word hersteld; of door *Gangrena* of versterfing; en het Paard sterft.

Geneezings

Men moet, voor eerst; alle vaste voedzels, hooij, haver en stroo aan het Paard onthouden.

2. Moet men gebruik maaken van de geneesmiddelen tegen de ontsteking, aderlatingen doen naar maate van de hevigheid van het gebrek en de kragten of sterkte van het Paard; verscheide verkoelende en verzagtende *Lavementen* of Clijsteeeren zetten, bereid uit een afkookzel van Zemelen, of van verzagtende Planten en Kruiden, of van gersten meel, of van versche Olijven olie, of van versche Boter; laauw wit- of Zemel-water laten drinken, of een afkookzel van verzagtende Kruiden of van Lijnzaad.

Onderscheidingen.

Men onderscheid de Darmkrimpings ten aanzien van derzelver oorzaken, in Darmkrimpings van koud water, in Darmkrimpings van een kwaade of gebrekkige spijsverteering, in Darmkrimpings uit winden; in Darmkrimpings door Wormen, en in Darmkrimpings door de *Bezoard*, of kalkagtige aangroeiing in de Darmen.

 T W E E D E A F D E E L I N G .
Van de Darmkrimpings door Koud water.

Men ondersteld of gist, dat het Paard door Darmkrimpings van koud water is aangetast, wanneer deze Ziekte het Paard overkomt, na dat het eene groote hoeveelheid

G

van

van koud fontijn- of Put-water gedronken heeft, vooral terwijl het Paard warm of heet gereden was.

Oorzaaken.

Het koud Water, maakt eene sterke en zeer levendige aandoening op de Zenuwen van de Maag: door deze aandoening worden de vaten toegesloten, veroorzaakt aldaar eene ontsteking; hier van daan de snijdingen en krimpelingen in den Buik.

Voorzegging.

Deze Ziekte is niet gevaarlijk.

Genezing.

Men moet het Paard wel gedekt, en warm houden; Indien de Pijnen, naar verloop van een half uur blijven aanhouden, dan moet men het Paard eene aderlating doen en *Lavementen* of *Clijsteeren* zetten.

DERDE AFDEELING.

Van de Darmkrimpelingen van een kwaade, of gebrekkige Spijsverteering.

Men moet gissen of onderstellen, dat het Paard een kwaade of moeilijke Spijsverteering heeft, wanneer men weet, dat het zeer veel Koorn, hooij, of eenig ander Voeder gegeten heeft, en dat de Darmkrimpelingen eenige tijd na het eeten aan hetzelfde zijn overgekomen.

2. Wanneer het eene moeilijkheid in de Adembaling heeft, en het Paard daar bij log en dof is.

Genezing.

Men moet zig wel wagten van het Paard te doen aderen, om dat men daar door de kragten tot de Spijsverteering zou doen verminderen, en men het Paard zou bloot stellen, van door verstikking te sterven. Men moet aan hetzelfde een weinig *Theriaca*, ontbonden in een half Pint Wijn geven, of hetzelfde in den tijd van twee uren vijf of zes Pinten laauw water doen drinken; of veele eenvoudige *Lavementen* zetten, of die een weinig en zagt Buikontlastende zijn, door in dezelve vier oncen merg van *Cassia* te doen ontbinden.

VIERDE AFDEELING.

Van de Darmkrimpelingen door Winden.

De Winden veroorzaaken zeer dikwils Darmkrimpelingen of Buikpijnen: men word dit gewaar, doordien het Paard winden loost, en ook doordien de Buik veeltijds gezwollen en gespannen is.

Oorzaaken.

De meest gewoone oorzaaken zijn kwaade en gebrekkige verteeringen van het Voeder, het bederf en de gisting van het Voedzel, en de hitte, waar door de lucht, welke uit het voedzel voortkomt, verdunt en uitgezet word.

De verflapping der Spiervezelen van de Darmen is al meede eene oorzaak van de Darmkrimpingsen uit Winden; terwijl de Spiervezelen nog sterkte nog veerkracht genoeg hebben, om de Winden uit te drijven.

Genezing.

Zonder mij met de verschillende Geneesmiddelen, door welke de Winden verdreven kunnen worden, op te houden; zal ik alleenlijk het volgend Middel opgeven en aanraden, waarmede ik altoos zeer wel geslaagt heb.

Men neemt een uijen, men hakt of snijdt denzelven wel fijn met een stuk Zeep ter grootte van een Eij; men mengd dit onder een met twee handen vol Peper; men brengt dit vervolgens met de hand in den aars, zoo diep als eenigzints mogelijk is; terstond daar op laat men het Paard gaan, of wel men lijd hetzelfde heen en weder: eenigen tijd daar na zet men hetzelfde een Lavement of Clijstee, bereid uit een onge swarte Zeep in water ontbonden: Indien de Darmkrimpingsen alsdan niet bedaaeren; dan is het nodig, dat 'er eene aderlating gedaan word. Men kan zig ook van *Carminantia*, of windbrekende Middelen bedienen, wier eigenschap het is de Winden uit te drijven, gelijk het Anijs- en Comijn-zaad, de *Angelica* of of Engelwortel, en de *Imperatoria*, of Meester Wortel, &c.

VIJFDE AFDEELING.

Van de Darmkrimpings door Wormen.

Deze Darmkrimpings ontdekt men, doordien het Paard de Wormen met de Drekstoffen ontlast.

Twee soorten van Wormen zijn 'er, die deze Darmkrimpings veroorzaaken; de eene zijn rond en kort, deze houden zig op, en verbergen zig, als 't waare, in de *Tunica Villosa*, of binnenste ruwe hobbelagtige vlies van de Maag en Darmen; de andere zijn lang en puntig aan beide de uiteindens. Ik heb van deze laatste soort eene zoo groote hoeveelheid in de Maag en Darmen van een Paard, 't welk ik geopend hadde, gezien, dat men dezelve nauwlijks in een Emmer zoude hebben kunnen bevatten. Het Paard maakte geene beweging, en was niet rusteloos en ongedurig, gelijk in de gewoone Darmkrimpings, maar het had afkeer van voedzel, het at zeer weinig, en vermagerde en verviel van dag tot dag, het hield de voorpooten altoos onder den Bak of kreb, en de agterpooten zeer verre agter uit gerekt, zodanig, dat deszelfs Buik bijna aan de grond raakte: en in dien stand was hetzelfde altoos.

Genezing.

Alle bittere Geneesmiddelen zijn goed in de Darmkrimpings door Wormen: Men kan daarom een afkookzel geven van de *Gentiana*, van het *Centaurium Minus* of duijzend guldenkruid, van de *Absinthium* of Alsem; en de *Filix* of vaaren. Ik geef gewoonlijk drie onzen Schoor-

steen roet in een half Pint melk: dit geneesmiddel vol-
doet mij zeer wel.

Z E S D E A F D E E L I N G .

*Van de Darmkrimpings door de Bezoard, of Kalk-
agtige aangroeiing in de Darmen.*

De *Bézoard* is eene soort van kalkagtige Bal of Kloot, welke in de Darmen zig vastzet; dezelve is zamengesteld uit verscheide Laagjes, welke zig de eene op de andere hechten, en met der tijd hard worden: men vind de *Bézoard* doorgaands niet dan in het *Intestinum Cæcum*, dat is, in den blinden Darm. Zomtjids worden de Bloedvaten door dezelve gedrukt, en zomtjids worden de Drekstoffen door dezelve tegengehouden, en veroorzakt ontsteking en darmkrimpings. Men vermoed, dat deze Ziekte plaats heeft, wanneer het Paard dikwils naar den Buik kijkt, zonder eenige andere klaarblijkende oorzaake eener andere Ziekte.

Deze Ziekte is ongeneeslijk.

Z E V E N D E A F D E E L I N G .

Van de zoogenaamde Roode of bloedige Darmkrimpings; (Tranchées Rouges.)

Die snijdingen, of Krimpings in de Darmen, welke men gewoonlijk den naam van Roode of Bloedige (*Rouges*)

ges) Darmkrimpelingen geeft, zijn niet anders, dan eene ontsteking van de Maag en van de Darmen; waar van ik hier boven reeds gesproken heb; het eenig onderscheid bestaat hier in, dat de ontsteking zeer aanmerkelijk, en in deze Darmkrimpelingen in den allerhoogsten trap is. Het Paard gaat dikwils leggen en rigt zig dikwils wederom op; is ongedurig, rusteloos, en in eene gestadige beweging, en kijkt veeltijds naar den Buik.

Oorzaaken.

De ontsteking der Darmen, word in deze soort van Darmkrimpelingen, veroorzaakt door de scherphheid der stoffen, welke in de Darmen bevat zijn, door de scherphheid der gal, door het gebruik van prikkelend en verhitend voeder, gelijk dat van kwaad of bedorven hooij; door sterke Buikontlastende middelen, die in eene al te groote *dosis* ingegeven zijn, door vergiften, of door vergiftige diertjes of *Insecten*, welke het Paard heeft ingezwolgen.

Alle deze oorzaaken maaken sterk aandoeningen op de Darmen, veroorzaaken eene prikkeling op de hairwijze uiteinden der Bloedvaten, doen dezelve zig toesluiten en zamentrekken; en hier van daan de ophouding en stremming van den omloop van het Bloed, en de ontsteking: de uitgerekte vaten maaken eene drukking op de Zenuwen; en hier uit ontstaat de pijn en de zogenaamde *Rode* of zeer hevige Darmkrimpelingen.

Kentekenen.

Men heeft reden, om te geloven, dat het Paard door

deze soort van Darmkrimpelingen is aangetast, wanneer het Paard in eene gestadige ongedurige beweging is, zig dikwils nederlegt en weder oprigt, wanneer het pijn of smert gevoelt, als men het onder op den Buik aanraakt, en het dikwils naar den Buik kijkt; en vooral, als dit gebrek aan hetzelfde overkomt, naa het gebruik van geweldige Buikontlastende Middelen; en als men vermoeden kan hebben, dat het eenige scherpe of Vergiftige dingen gegeten heeft.

Voorzegging.

De ontsteking, die door scherpeid der stoffen door eene prikkeling op de Zenuw Vezelen, of door venijn of vergift veroorzaakt is, is altoos gevaarlijk. Men heeft als dan reden om te vreezen, dat dezelve niet anders, dan door *Gangrena* of versterving en dus door den dood eindigen zal.

Genezing.

Men moet alle zijne pogingen en kragten aanwenden, om de ontsteking spoedig tegen te gaan en te herstellen: Tot dat einde moet men terstond gebruik maaken van de weekmakende, verzagende en pijnstillende Middelen.

Men doet het Paard voor eerst aderlaten, en men herhaalt de aderlating naar maate zulks nodig is, mits, dat men zeker zij, dat de Spijsverteering gedaan is; men doet het Paard dranken innemen, bereid uit een afkookzel van verzagende Planten en Kruiden, waar van ik in het Hoofdstuk over de ontsteking gesproken heb; een afkookzel van Lijnzaad, &c. of wel anderzints doet men het Paard,

Paard, een Pond Olie van Olijven inneemen, om te verzagten en den doorgang der stoffen glad en glibberig te maaken, en alzo derzelve ontlasting te begunstigen. Men moet ook de Lavementen of Clijfteenen niet verzuimen; door dezelve word de ontsteking op eene wonderbaare wijze vermindert; zoo wel door de verslapping, weekmaking en verfrissing, welke zij te weeg brengen, als door de stoffe, welke in de dikke darmen bevat zijn te ontlasten, welke (indien dezelve al niet de oorzaak der ontsteking zijn) bijna altoos medewerken om dezelve te onderhouden.

AGTSTE AFDEELING.

Van de opstopping der Pis (Suppressio Urinæ), door een gebrek in de Nieren of Pislidders.

Er heeft eene opstopping der Pis plaats, wanneer dezelve niet word afgescheiden in de Nieren, of wanneer dezelve niet dan in eene zeer geringe hoeveelheid word afgescheiden, of wanneer de Pis geen vrije doorgang heeft, om naar de blaas te gaan.

In deze Ziekte lijdt het Paard groote smerten; waar van het bewijzen geeft door de groote ongedurigheid en rusteloosheid, waar in hetzelve is; het heeft eene zeer aanmerkelijke Koorts, en het buigt en kromt de Lendenen.

Oorzaaken.

De opstopping der Pis word veroorzaakt, of door eene ontsteking der Nieren, of van de Pislidders (*Ureteres*) of van eene verstopping in de Nieren, of in de Pislidders.

In de ontsteking der Nieren, zijn de Buisjes, door wel-

ke de Pis van het Bloed word afgescheiden, toegesloten, en laaten dus de Pis niet door, de Pis vloeit dus te rug onder de *Massa* van het Bloed; en hier van daan de opstopping der Pis.

In de ontsteking der Pislidders, zijn deze Buizen toegesloten, en geven dus geen doorgang meer voor de Pis; hier van daan de opstopping.

In de verstopping der Nieren en der Pislidders, vind de Pis geen vrije doorgang meer, kan dus niet meer naar en in de Blaas vloeien; hier van daan de opstopping.

De Oorzaaken der ontsteking van de Nieren en van de Pislidders zijn.

1. De algemeene Oorzaaken, de Bloedrijkheid, de verdikking en de uitzetting of verdunning van het Bloed.

2. De plaatselijke Oorzaaken, zoo als een slag of stoot op den streek der Lendenen, waar door de zelfstandigheid der Nieren beschadigd en gekneusd is; de vaten verslapt zijn; of de Zenuwen geprikkeld zijn, en een verstopping veroorzaakt is.

De Oorzaaken van de verstopping der Nieren of der Pislidders, zijn steenen in de zelfstandigheid der Nieren, door welke de afscheidende vaatjes van de Pis, verstopt, geprikkeld en gestoken worden, of ook steentjes in de Nieren, of in de Pislidders.

Kentekenen.

De opstopping der Pis kend men, door dien het Paard rusteloos, ongedurig, in een gestadige beweging is, de Lendenen buigd en kromt, en dikwils naar dezelve omkijkt, en dat het daar bij eene zeer sterke, aanmerkelijke Koorts heeft.

Voor-

Voorzegging.

De opstopping der Pis, die veroorzaakt word, door eene verstopping, dat is te zeggen, door steenen, of steentjes in de Nieren of in de Pislijders, is onherstelbaar; die, welke door eene ontsteking der Nieren veroorzaakt word, kan genezen worden; maar dezelve is nogtans nooit zonder gevaar.

Genezing.

De opstopping der Pis, welke door ontsteking veroorzaakt word, vereischt de Geneesmiddelen tegen de ontsteking, waar van ik zoo meenigmaalen reeds gesproken heb.

1. De aderlatingen, welke naar maaten zulks nodig is, moeten herhaalt worden; Deze zijn, het allervermogendste middel.

2. Men moet alle het drooge of vaste voeder vermijden, gelijk ook alle verhittende geneesmiddelen.

3. Men moet veele verzagende en verkoelende *Lavementen* of Clijsteeren zetten, om de hitte, de ontsteking, en de prikkeling der Nieren te matigen en te bedaren: verzagende, streelende Dranken ingeven, bereid uit afkookzels van de Bladeren van de *Malva* en van de *Albea*, of van het Lijnzaad.

Men kan het Paard ook eenige oncen Olie van zoete Amandelen doen inneemen; om te verzagten, de deelen te ontspannen en de pijn te matigen.

De opstopping der Pis, die door eene verstopping veroorzaakt word, is ongeneeslijk.

NEGENDE AFDEELING.

Van de opstopping of ophouding der Pis (Retentio Urinæ) door een gebrek in de Blaas.

De ophouding of opstopping der Pis, is eene moeilijkheid of onmogelijkheid, om de Pis te ontlasten.

Het Paard schikt zig in eene gestalte, om de Pis te ontlasten, en ontlast niet dan eenige weinige druppelen, of loost in 't geheel geen pis.

Oorzaaken.

De meest gewoone oorzaak is de toefluiting van den hals der Blaas; deze toefluiting word veroorzaakt door de ontteking van de Blaas of van de *Glandule Prostatæ*, dat is, der voorstanders klieren, welke rondsom den hals der Blaas geplaatst zijn en denzelven als omringen; en zomtjids ook door eene *Paralyfis* of verlamming van de Blaas.

Wanneer de Blaas ontstoken is, zijn ook de vaten, die aan den hals der Blaas zijn, vol, opgezet, verstopt en gespannen, en sluiten aldus den doorgang voor de Pis.

Wanneer de *Glandule Prostatæ* of voorstanders Klieren verstopt zijn, dan maken dezelve eene drukking op het begin van de *Urethra* of Pisbuijs, en beletten aldus, dat de Pis door denzelven kan doorgaan.

In de *Paralyfis* of verlamming der Blaas, hebben de Spiervezelen geen gevoel meer; zij gevoelen niet meer de aanwezigheid der Pis, welke geene aandoening meer op dezelve maakt. De Pis word opgehoopt en verzamelt
zig

zig in eene groote hoeveelheid in de Blaas, rekt denzelve op een vreeselijke wijze uit, en doet den hals van de Blaas zig toefluiten: en hier van daan de ophouding of opstopping van de Pis.

Kentekenen.

Men kend de ophouding of opstopping van de Pis, wanneer het Paard zig dikwils in een gestalte zettende om de Pis te ontlasten, egter geen of niet dan zeer weinig Pis ontlast; en dat, wanneer men de hand door het *Intestinum Rectum* of den regten darm op de blaas inbrengt, men voelt, dat dezelve vol en uitgerekt en gespannen is.

Genezing.

Men moet de manier van dezulke vermeiden, die de hand door het *Intestinum Rectum* of den regten darm op de Blaas brengen, en dezelve zeer sterk drukken om dus de Pis te doen ontlasten; om dat men daar door de hevigheid van het gebrek zou doen vermeerderen; indien men dit al deed, zoude men het niet anders dan zeer zagties moeten doen.

Men moet een of twee aderlatingen doen, verzagende dranken geven en verzagende Clijsteeren zetten, en de middelen tegen de ontfeking aanwenden. 'Er zijn ook nog zekere middelen, welke zomtjds een gelukkig gevolg hebben, gelijk het dikwils omschudden van het stalfsroo onder den Buik van het Paard; hetzelfde naar een Schaapskooij of Schaaopen stal lijdén; dit doet zomtjds de Pis ontlasten: Van deze Middelen moet men altoos gebruik
maa-

maaken, offchoon dezelve dikwils vrugteloos zijn, om dat men niets moet verzuimen of vergeeten, om de Gezezing te weeg te brengen.

TIENDE AFDEELING.

Van de Bersting of Scheuring van de Maag.

Het gebeurd zomtijds, dat de Maag van het Paard berst of scheurdt. Dit word men gewaar, door dien het Paard onrustig en in eene gelurige beweging is, en vooral, doordien het Paard de Voedzels door den Neus ontlast en als 't waare, uitbraakt; het welk niet, dan in dit geval, gebeurd.

Oorzaaken.

De Maag is bedorven; 1. Wanneer de Klieren van de Maag niet meer dat vogt afscheiden, 't welk geschikt is, om dezelve te bevogtigen: in dit geval, worden de Spiervezelen der Maag verdroogd, verliezen derzelver buigzaamheid, en zijn dus meerder geschikt om verbroken te worden.

2. Wanneer de Spiervezelen der Maag verslapt en verzwakt zijn, door welke oorzaak zulks ook zijn mag.

3. Wanneer de Spiervezelen der Maag ontsteld of bedorven zijn geworden door eene ontsteking of door *Gangrena* of versterving, die voorafgegaan zijn.

4. Het gebrek der Spijsverteerende fappen; wanneer de-

deze door eenigerhande oorzaak bedorven zijn, gelijk door de Koorts, zij worden als dan scherp, maaken eene ontvelling van de vliezen van de Maag, knaagen dezelve weg, en verwekken aldus eene geschiktheid tot derzelve verbreking.

5. Het gebrek der voedzels; gelijk, wanneer het Paard te veel graanen, gelijk haver, gerst, of Koorn of Terw gegeten heeft; deze Graanen zwellen op een verschrikkelijke wijze in de Maag, en rekken dezelve geweldig uit, tot zoo verre, dat dezelve kan bersten.

Voeg hier nog bij, dat die Graanen in de Maag eene gisting ondergaan; de Lucht, welke in die Graanen bevat is, word door de warmte uitgezet, berst met geweld uit dezelve, en verbreekt door deszelfs veerkracht de vliezen van de Maag. Versch en groen hooij, 't welk nog niet uitgebroeit heeft, in een al te groote hoeveelheid gegeten, kan ook nog aldus eene oorzaak zijn van de Bersting of Scheuring der Maag.

Kentekenen.

Men weet en ontdekt, dat de Maag gescheurd of geborsten is, om dat, gelijk ik hier boven gezegd heb, het Paard onrustig, ongedurig is, dat het gaat leggen en zig weder oprigt, den grond met de pooten krabt; maar het zeker teken en bewijs is, de uitwerping der stoffen van het voedsel door den Neus.

Genezing.

Deze Ziekte is ongeneeslijk. Alles, wat men kan zeggen, bepaalt zig tot de voorzorgen, welke men moet in acht

acht neemen, om dit toeval voor te koomen; dat is, dat men het Paard nooit te veel Graanen of versch hooij, 't welk niet heeft gegist of genoeg uitgebroeit heeft, laat eeten; desgelijks ook geene vuiligheeden of venijnige diertjes.

ELFDE AFDEELING.

Van de Bersting of Scheuring van het Diaphragma of Middenrif.

Zomtijds gebeurd het; dat het *Diaphragma* of Middenrif berst of scheurt; dit ontdekt men, door dien het Paard zeer onrustig, en in eene gestadige beweging is, zig nederlegt, en woelende is; groote moeijelijkheid in de ademhaling heeft; de Buik zwelt met de Borst te gelijk op onder het ademhaalen.

TWAALFDE AFDEELING.

Van de Raauwheid der Chijl.

Wanneer een Paard Hooij of Haver eet, terstond na eene zeer hevige beweging, dan kan de Maag dezelve niet verteeren, om dat het de kragten ontbreekt, en om dat de sappn, die tot de Spijsverteering vereischt worden, verandert of bedorven zijn door de hitte, of verminderd door het sterk en overvloedig zweeten, en de al te groote ontlasting, die door de uitwaasfeming heeft plaats gehad: de kragten der Maag zijn verzwakt, de ver-

verteering van het voedzel is onvolmaakt, de Chijl word kwalijk bereid, is raauw, Lijmerig en bedorven: en met dezen aart besmet word dezelve overgebracht in het Bloed, en veroorzaakt aldus de Koorts.

Genezing.

Men moet het Paard het witte water geven, het Bloed door verdunnende Dranken tragten te verbeteren, en het Paard gedurende eenige dagen laten rusten; en aan hetzelfde weinig te eeten geven, tot zoo lang, dat de Maag deszelfs vorige krachten weder verkregen heeft.

DER TIENDE AFDEELING.

Van den Buikloop, of de Loslijvigheid.

Dit is eene Ziekte, waarbij het Paard de Drekstoffen dun en vloeibaar ontlast.

Corzaaken.

De voedzels in de Maag verteert zijnde, verdeelen zig in twee deelen: het eene deel, het welk het fijnste en vloeibaarste is, 't welk door de *Vasa Lactea*, of Melkaderen word opgenomen, noemd men de Chijl: het andere grovere gedeelte, 't welk harder word en door de Darmen heen gaat; en dit zijn de Drekstoffen.

In de Klieren der Darmen word een zeker vogt of sappen afgescheiden, welke dienen om dit drappig overschot

of dikste gedeelte der Chijl te verdunnen, en om daar door de ontlasting van hetzelfde uit de Darmen te bevorderen: hoe overvloediger nu dit vogt of sap der Darmen is, des te dunder en vloeibaarder zijn ook de Drekstoffen. De oorzaak van de Buikloop is derhalven, de meer overvloedige afscheiding van dit vogt of zappen der Darmen. De Gal en het *Succes Pancreaticus* of Alvleeschzchap hebben hier inne een groot aandeel.

De oorzaak van deze al te overvloedige afscheiding is;

1. De verslapping van de Darm-klieren, of de Prikkelbaarheid en aandoenlijkheid dezer Klieren.
2. Gebrek van behoorlijke uitwaasfeming is ook nog eene Oorzaak der Buikloop; het vogt der uitwaasfeming naar binnen gevoert of te rug gedreven zijnde, verschaft eene meerdere vloeibare en wateragtige stoffe, aan de Drekstoffen, dan gewoonlijk.

Kentekenen.

Men kent den Buikloop, wanneer het Paard dikwijls de Drekstoffen ontlast, en altoos dun, vloeibaar; men weet ook, dat het eene eenvoudige Buikloop is, wanneer de Drekstoffen alleenlijk dun en vloeibaar, zonder slijmstoffen zijn.

Voorzegging.

Deze Ziekte is niet gevaarlijk, veeltijds hersteld zij van zig zelven.

Genezing.

Men moet aan het Paard voor eenigen tijd het hooij onthouden en het met Zemelen voeden.

De Genezings aanwijzing, welke men in dit geval moet hebben, is den Maag te versterken, de hoeveelheid van het Darmzap te verminderen, of hetzelfde door het zweeten en de uitwaasfeming naar buiten te drijven. De Maagmiddelen, de zamentrekkende en versterkende, en de uitwaasfeming bevorderende en de zweetdrijvende Middelen voldoen aan deze Genezings aanwijzingen. Men kan derhalven laten inneemen een afkookzel van Maag-versterkende kruiden of middelen, die te gelijk een weinig zamentrekkende zijn, gelijk de *Gentiaan-Wortel*, de *Alant-Wortel*, en het *Lapatum Acutum*, of *Wilde Pattig*. Deze laatste Wortel heeft eenigzints eene Buikzuiverende kragt, en tevens versterkende of zamentrekkende, na de uitwerking van het Buikzuiverend vermogen; dezelve komt zeer wel te pas, wanneer men meent, dat de Buikloop ontstaat door stoffen in de eerste wegen.

Men kan ook een onçe *Theriaca*, ontbonden in een half Pint wijn, ingeven; ten einde daar door de Maag te versterken, en een gedeelte van het Darmzap door de uitwaasfeming naar buiten te drijven.

Eindelijk kan men ook onder de Maagmiddelen en de versterkende Middelen, een zamentrekkend middel vermengen, gelijk de *Casjou*, of *Terra Japonica*, tot de *dosis* van vier *dragma* of een half onçe; dit middel is een Maagmiddel en te gelijk zamentrekkende.

VEERTIENDE AFDEELING.

Van de Slijmige Buikloop; (Gras fondu).

Deze Ziekte is eene ontlasting of uitwerping van Slijmige vogten of van opgestopte slijmstoffen.

Het Paard ontlast door den aars, dikke, opgestopte slijmstoffen; deze slijm is zomtjids vermengd met een weinig bloed, zomtjids zonder bloed. Het is deze Ziekte welke de Geneesmeesters der Paarden *Gras fondu*, dat is, *gesmolten Vet*, genoemd hebben, om dat, daar deze slijmstoffen glad en glinsterende zijn, gelijk het *Vet*, 't welk gesmolten is, zij geloofden, dat het in der daad het *Vet* van het Paard was, 't welk zig door den aars ontlaste.

Oorzaak.

Ik zeg, dat de oorzaak dezer slijmige Buikloop eene ontsteking der Darmen is, en in het bijzonder van het binnenste ruwe vlies der Darmen. Deze ontsteking veroorzaakt eene verdikking van het Darm sap, want door de ontsteking, gelijk ik reeds gezegd heb, word altoos het vogt verdikt van die deelen, welke dezelve aantast: de verdikking nu van het Darmvogt of Darmzap, veroorzaakt eene zwelling der Klieren. Deze zwelling onderhoud of vermeedert. 1. De ontsteking, en 2. veroorzaakt dezelve menigvuldige zamentrekkingen in de Darmen; de Natuur wend alle pogingen aan, om dat vogt, 't welk de Klieren doet verstoppen, uit te drijven.

Door deze zamentrekking word een gedeelte van het
Darm.

Darmzap uitgeperst; en hier van daan de ontlasting der opgestopte slijmstoffen; en van de slijmige Buikloop.

De meest gewoone oorzaak van de ontsteking in de slijmige Buikloop, is de al te sterk Buikontlastende middelen, of in eene al te groote *Dosis* ingeven; men weet tog, dat de Buikontlastende Middelen niet anders werken, dan door prikkeling, zij steeken en prikkelen de Spiervezelen der Darmen en de Klieren der Darmen, zij zetten dezelve aan tot menigvuldige zamentrekkingen, en daar door worden de Klieren gedrongen om eene grootere hoeveelheid van het Darmzap af te scheiden. En vermits de prikkeling, welke dezelve veroorzaaken, al te sterk is, zoo veroorzaakt dezelve ontsteking; en hier van daan de slijmige Buikloop.

Kentekenen.

Deze Ziekte is kenbaar genoeg door de slijmige stoffen, welke het Paard ontlast.

Voorzegging.

Deze Ziekte is min of meer gevaarlijk naar maate van den trap der ontsteking, en der wijze, op welke dezelve eindigt.

De ontsteking kan eindigen door *Resolutio* of oplossing en het Paard geneest en hersteld volkomen; of door *Suppuratie* of verettering en het Paard ontlast den Etter te gelijk met de slijm- en Drek-stoffen; of door *Gangraena* of verstering, en het Paard sterft.

Genezing.

Zommige Geneesmeesters der Paarden hebben de gewoonte, om in deze Ziekte versterkende Middelen te geven; maar niets is meer tegenstrijdig en schadelijker dan dezelve; zij doen niet anders, dan de ontsteking, en de pijn vermeederen; doordien dezelve ook de beweging van het bloed vermeederen en hetzelfde noodzaaken, om met des te grootere snelheid en drift naar het ontstokene deel te vloeien.

Ik zeg, dat men, voor eerst; kleine herhaalde aderlatingen moet doen, om de vaten te ontledigen, de verstopping van dezelve weg te neemen en de ontsteking te verminderen.

Ten tweede; moet men trachten de beweging en de hitte van het Bloed te doen bedaaren, men moet bevogtigen, ontspannen en verzagten, door weekmakende, verzagten- de en verkoelende Dranken en Clijsteeren.

Indien de ontsteking groot en aanmerkelijk is, indien de stoffen met Bloed vermengd zijn, indien het Paard rusteloos, in een gestadige beweging is en veel finerte lijdt, dan is het nuttig om bij het afkookzel verzagten- de planten en kruiden te doen, waar van men zig bediend voor de Dranken en voor de Clijsteeren; bij voorbeeld eenige *witte Maankoppen*, het zij, drie of vier; niets is meer vermogend, om de pijn te doen bedaaren, en de oorzaak der ziekte te genezen en te herstellen.

Wanneer de ontsteking merkkelijk vermindert is, dan is het nuttig om onder de Lavementen of Clijsteeren dertig greinen van de Braak- of Roode loop Wortel, (*Radix Ipecacuanbæ*) te vermengen: dit is een zeker middel, om de

de slijmstoffen, waar door de Klieren verstopt zijn, te ontbinden.

V I J F T I E N D E A F D E E L I N G .

Van de Waterzucht van den Onderbuik.

Deze Ziekte is eene vergaaring of verzameling van water in de holligheid van den Buik; op zodanige wijze dat de ingewanden als in het water drijven of zwemmen.

In het algemeen word de Waterzugt onderscheiden in eene *Anasarca*, of waterzugt tusfchen vel en vleesch, en in eene *Ascites* of Buikwaterzugt.

De *Anasarca*, of waterzugt tusfchen vel en vleesch, is een foort van *Edema*, zugtige zwellung, of eene algemeene opgeblazenheid en zwellung over het geheele Ligchaam, welke veroorzaakt word door het wei- of wateragtige gedeelte van het Bloed, het welk in het Celagtig weefzel of veylies is uitgestort.

De *Ascites* of Buikwaterzugt, is eene verzameling van wei- of water-deelen in de holligheid van den Onderbuik.

'Er zijn ook nog bijzondere en onderscheide foorten van Waterzugt, gelijk de Waterzugt van de Kooker, van het *Pericardium* of Hartzakje; van het *Mediafinum* of middenschot der Borst, en de *Hijdatides* of Waterblaasjes, deze zijn kleine blaasjes, opgevuld met Water, welke binnen in den Buik, voortgebragt worden.

Oorzaaken.

De oorzaaken der Waterzugt zijn,

H 4

I. Al

1. Al het geen de beweging van het Bloed kan doen vertraagen, en den omloop van hetzelfde kan beletten.

2. De opstopping van eenige gewoone ontlasting; gelijk die der Pis, of der uitwaasfeming.

3. Eene verstopping der opflorpemde vaten, die geschikt zijn, om het Wei- of wateragtige gedeelte, het welk gestadig, even gelijk een daauw, uitwaasfemt, om derzelver oppervlakte te bevogtigen en glad en glibberig te houden, wederom op te neemen.

De oorzaaken, waar door de omloop van het Bloed vertraagd of belet worden, zijn de verdikking van het Bloed, of de verstoppingen.

Wanneer het Bloed verdikt is, dan loopt hetzelfde langzaam om, de deelen, waar uit hetzelfde zamengesteld is, zijn minder onder een vermengd; dezulke, die meerder overeenkomst met elkanderen hebben, vereenigen zig, de roode Bloedbolletjes verzamelen en vereenigen zig zeer naauw onder elkander, de Wei- en Wateragtige deelen scheiden zig van de roode Bloedbolletjes af, dringen en waasfemen door de vliezen der vaten heen, storten zig aldus buiten de vaten in eenige holligheid uit, en brengen alzo de waterzugt voort.

Wanneer 'er eenige verstopping in de vaten plaats heeft, dan is de omloop van het Bloed gestremt, het bloed word tegen gehouden, de vloeibaarste deelen scheiden zig van de dikkere en grovere deelen af, dringen door de vliezen der vaten aan de zijden door, worden alzo opgehoopt en verzamelt in eenige holligheid; en hier van daan de Waterzugt. Voeg hier nog bij, dat door de verstoppingen de vaten van dat deel, waar in dezelve plaats hebben, gedrukt worden, en de omloop van het Bloed in dat deel belemmert word.

Wanneer 'er eene opstopping van eenige gewoone ontlasting plaats heeft, dan vloeit het opgestopte vogt te rug onder de *Massa* van het Bloed; het wei- of water-agtige word als dan in hetzelfde te overvloedig, doorweekt en verflapt de vaten, en vermindert derzelve veerkracht; hier van daan de traagheid in de omloop van het Bloed, en de doordringing van het Wei- en Water-agtig gedeelte door de vliezen der vaten, en gevolgelijk ook de Waterzugt.

In alle de inwendige deelen van het Paard word gestadig een zeker vogt afgescheiden, het welk uit dezelve, even als een foort van Daauw of waasem, uitvloeit, men zou hetzelfde de inwendige uit- of door-waasfeming kunnen noemen. In den staat der gezondheid word dit vogt wederom opgenomen, door de opslurpende vaatjes en porren. En wanneer dit vogt niet weder opgeslorpt of opgenomen word; dan vergadert en verzameld hetzelfde zig in de eene of andere holligheid, en brengt aldus de Waterzugt voort.

Kentekenen.

Men kend de Waterzugt van den Buik, door de moeilijkheid in de ademhaling, door de zwelling van den Buik en door de schommelende beweging van het Water, 't welk in de Buik bevat is, 't welk men voelt en gewaar word, wanneer men met de eene hand tegen de eene zijde slaat, terwijl men met de andere hand de tegenovergestelde zijde drukt.

Voorzegging.

Deze Ziekte is zeer moeilijk, om te genezen, vermits dezelve bijna altoos van eenige verstopping voortkomt, welke het niet mogelijk is, te genezen of wegteneemen: Dezelve is dus veeltijds ongeneeslijk.

Geneezing.

De Genezings aanwijzing, welke men hier moet hebben, is om het water, het welk in den Buik en onder het Bloed is, te ontlasten. Drie middelen zijn 'er, om aan deze aanwijzing te voldoen.

1. Om door middel van *Diaphoretica*, of zweetdrijvende Middelen, het overtollige vogt door de uitwaasfening uit te drijven. Ten dien einde bediend men zig van een afkookzel der zweet verwekkende wortelen en houten, uit de *Radix Chinae*, het *Lignum Guajacum* of Pokhout, de *Sassafras* en de *Sarsa Parilla*, daar bij voegende omtrent dertig greinen van het *Antimonium Diaphoreticum*; of een afkookzel van gestoote Jenever besen: Men moet het Paard weinig laten drinken, en hetzelfde op een drooge plaats en in een drooge Lucht houden.

2. Om het overtollige vogt of water door de Pis uit te drijven, hier toe, maakt men gebruik van de *Diuretica* of Pisdrijvende Middelen, die meer vermogende zijn dan de *Diaphoretica* of zweetdrijvende middelen. Men kan ten dien einde het Paard het uitgeperste zap van de *Parietaria* of het Glaskruid, tot de *Dosis* van vijf of zes onzen dagelijks doen inneemen; of een afkookzel

zel van de *Radix Eryngii*, of Kruijswortel, of Pieterfeliewortel, of van de toppen van de *Genista* of Brem, daar bij voegende drie *dragma* gezuiverde Salpeter, op elke pint water, of wel de Loog uit de asche van het Brenzaad met witte wijn.

3. Om het overtollige Weij- en Water te doen ontlasten door middel van sterke, waterdrijvende, Buikzuiverende middelen, (*Purgantia Hydragoga*); hoedanige zijn de *Jalappa*, het *Diagrydium* of *Scammonium*, de Florentijnsche Lisch, of Iriawortel, de Aloë, de *Mercurius Dulcis*, &c. Op deze wijze kan men een Buikzuiverend middel bereiden uit slijkbrokken of *Doli* bestaande; zamengesteld uit een *dragma Jalappa*, een *dragma Scammonium* of *Diagrydium*, even zoo veel Florentijnsche Lisch, drie *dragma* gezuiverde Salpeter, en een half onçe Aloë.

Maar, daar deze Middelen alleenlijk op de Waterzugt werken, zonder de oorzaak derzelve aan te tasten, zoo zijn zij ook veeltijds onvoldoende; wanneer, ondanks alle deze Geneesmiddelen, de Buik meer en meer door het water word opgezet, en dezelve op eene zeer aanmerkelijke wijze gespannen en uitgezet word, dan zoude men de doorsteking van den Buik kunnen beproeven; dat is te zeggen, eene opening maken door de Bekleedzelen en Spieren van den Buik met een *Instrument* of werktuig, het welk men een *Trois Quart* noemt, om daar door den Buik te ontlasten van het Water, het welk in deszelfs holigheid bevat is, en het welk, zonder deze *Operatie* of kunstbewerking, het Paard zoude doen stikken.

In de Waterzugt van den Koker van het Paard, moet men *Scarificatien* of insnijdingen doen, of eene opening maaken, om daar door eene uitgang en ontlasting aan het water te verschaffen.

ZESTIENDE AFDEELING.

Van de Dolheid, of Dollehonds Beet.

De Dolheid of Dolle Hond's beet, is eene soort van dwaasheid of Razernij; zonder Koorts; waar bij het Paard den bak of krib, en wat het ook ontmoet, bijt en knaagt; het steekt den kop voorwaarts, om een iegelijk zonder onderscheid, die hem nadert, te bijten; het kend niemand, het is altoos in beweging, wanneer het alleen is, en slaat of krabt met de pooten; de oogen zijn rood, glinsterende en schitterende; het eet weinig en het drinkt niet; het steekt den tong uit, en ontlast uit den mond veel schuimend vogt. Men onderscheid in deze Ziekte, twee trappen, de beginnende Dolheid, en de reeds gevestigde, of gezette Dolheid.

In de beginnende Dolheid, hebben alle die Toevallen plaats, waar van ik zoo even gesproken heb; In de gevestigde, of reeds gezette Dolheid, vermeerderen alle deze Toevallen: het Paard lijdt aanmerkelijk veel, en is in een gestadige woelende en onrustige beweging; alle deszelfs leden beven, het hair rijst om hoog, en eindelijk sterft het Paard.

Oorzaaken.

De Dolheid word bij de Paarden nooit uit zig zelve voortgebracht; het zijn alleerlijk, de Honden, de Wolven, en de Vossen, bij welke deze Ziekte uit zig zelve voorkomt. Nooit word het Paard Dol, dan alleerlijk, doordien het van een Hond of ander dier, 't welk dol was
ge.

gebeten is, of doordien het, al drinkende, het Speekzel van een dol dier heeft ingezwolgen; of door dien het hooij, strooij, zemelen of haver, het welk met de kwijl, of speekzel van een dol dier besproeit of besmet was, gegeten heeft, of doordien men aan hetzelfde, het bit of den teugel van een dol Paard in den mond gelegd heeft, of eindelijk door dien het met den mond of met de tong het kwijl of speekzel van een dol dier, heeft aangeraakt.

Kentekenen.

Men heeft reden, om te vreezen, dat een Paard dol zal worden, wanneer het gedurende eenigen tijd, bij een dol dier geweest is; of wanneer in hetzelfde huis een dol-
len Hond geweest is: in zulk een geval vereischt de voorzigtigheid, van zodanig een Paard te mistrouwen, en voorzorgen te gebruiken, en 'er voor den veertigsten of vijftigsten dag, niet al te nabij te koomen.

Men moet vermoeden, dat een Paard dol zal worden, wanneer hetzelfde, bij een dol dier geweest zijnde, niet meer eet, en niet meer drinkt als naar gewoonte; en wanneer het daar bij lusteloos, droevig begint te worden, en de oogen glinsterende en schitterende zijn.

Dit vermoeden word nog veel sterker, indien het Paard door een dol dier gebeten is geweest.

Men is zeker, dat het Paard dol is, wanneer men alle de voorgaande Toevallen ziet, en dat het Paard daarenboven in de bak of krib bijt, dat het zig naar elk en iegel-
lijk, wien het ziet, begeeft en aanvalt, om te bijten, dat het met de pooten slaat, en dat het op een zeer aanmerkelijke wijze, woelig, rusteloos en ongedurig is.

Men is hier van nog te neer verzekert, wanneer een
Paard

Paard door een dol dier gebeten is, en men alle de hier vooren opgenoemde Toevallen ziet.

Voorzegging.

Paarden, die door een dol dier gebeten zijn, worden niet alle dol; van tien gebetenen, zullen 'er doorgaans drie of vier zijn, die dol zullen worden.

Gewoonlijk openbaart en ontdekt zig de Dolheid tuschen den twintigsten en den vijftigsten dag, zeer zeldzaam voor den twintigsten dag. Maar zomtijds openbaart zig dezelve eerst na den vijftigsten dag, en zelfs zomtijds nog eerst langen tijd daarna.

Wanneer dezelve zig eenmaal geopenbaart heeft, doet dezelve het Paard spoedig omkomen en sterven; het is eene allerhevigste Ziekte, die niet langer dan zeven dagen duurt.

De Dolheid, die, door het speekzel of de kwijl van een dol dier is veroorzaakt, is veel gevaarlijker, dan die welke door een beet veroorzaakt is, om dat deze laatste plaatselijk is; zij heeft alleenlijk deszelfs zitplaats in het gebaetene deel; met dit gebaetene deel weg te neemen, geneest, hersteld, of liever voorkomt men de Dolheid; daar in tegendeel de eerste geene bepaalde zitplaats heeft, zij word onder de *Massa* van het bloed gebragt en opgenomen, en word daar door ongeneeslijk.

Wanneer dezelve door het bijten van een dol dier word voortgebragt, dan is dezelve veel gevaarlijker, wanneer de Beet op eene der *tendineuse* of peesagtige deelen en op de *Articulatiën* of gewrigten is toegebragt, dan dat dezelve op vleesige deelen geschied was.

In 't algemeen, is de Dolheid, of dollhonds beet, eene zeer zwaare en zeer gevaarlijke Ziekte.

Men

Men heeft zeer veel moeite, om zig te behoeden en te bewaaren voor de gedrijgde Dolheid; de beginnende is bijna ongeneeslijk; en de reeds gevestigde word nooit hersteld of geneezen.

Genezing.

Al wat men gezegd heeft, aangaande de Genezing van de reeds gevestigde Dolheid of dollen honds beet, is niet anders dan Fabelen, verdichtzelen, en Leugentaal. Alle de Geneesmiddelen, welke men aanwend, zijn nutteloos. Zij is ongeneeslijk. Men heeft het baden in de Zee als een *Specifecq*, zonderling, en onsijsbaar middel in deze Ziekte geroemd en verheven; dog die Baden zijn even vrugteloos, als alle andere Geneesmiddelen.

Men heeft gedagt, dat de *Mercurius* of kwik van een betere uitslag en gevolg zijn zoude, om dat het smet of gif der Dolle honds beet bijzonderlijk het Speekzel of de kwijl aandoed, en om dat de kwik zeer veel *Analogie*, overeenkomst of invloed op dezelve heeft; maar dezelve heeft almede niet beantwoord aan de hoop, welke men van dezelve had opgevat.

Het is vrugteloos, Geneesmiddelen tegen de reeds gevestigde Dolheid aan te wenden. Alle de zorgen moeten zig bepaalen om dezelve voor te komen; ten dien einde moet men het geheele gebeetene deel in de rondte weg snijden; indien de beet in een vleesig deel is; Men moet daar en boven *Cautica* of korstmakende middelen op dezelve aanleggen, en brandingen doen, ook *Scarificatien* of insnijdingen maaken, en eene overvloedige verettering tragten te verwekken, ten einde daar door al het gif of smet der beet naar buiten te drijven.

Indien de Beet of Wonde in een *Tendineus* of peesagtig, of in een vliezig deel plaats heeft, dan moet men *Scarificatien* of insnijdingen in de huid doen, en daar over heen Laatkoppen zetten, ten einde al het smet of gif 'er uit te trekken.

Indien deze middelen van geen vrugt zijn, dan moet men het Paard laten vaaren en hetzelfde doen dooden. Maar men moet zig altoos ter zijden en agterwaarts van het Paard houden, en hetzelfde nooit op zodanige wijze naderen, dat men van hetzelfde zou kunnen gebeeten worden.

E I N D E.

